

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 16 мая 1986 г. № 20 (3326) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Адкрыццё мемарыяла.

ПОЛЫМЯ ПАМЯЦІ

Вялікая Айчынная вайна са-
вецкага народа 1941—1945 гг.
Ужо некалькі пакаленняў нара-
дзілася пасля Перамогі, а па-
мяць тых год усё баліць...

Мабыць, таму да кожнай га-
давіны Перамогі паўстаюць на
нашай зямлі новыя і новыя ме-
марыялы, абеліскі, памятныя
знакі.

9 мая непадалёку ад Бабруй-
ска, у вёсцы Сычкава адбыў-
ся мітынг-рэвюем, ва ўрачыстай
абстаноўцы быў адкрыты
адноўлены мемарыяльны комп-
лекс у гонар воінаў Савецкай
Арміі і партызан, удзельнікаў
вызвалення Бабруйшчыны ад
нямецка-фашысцкіх захопні-
каў. Аўтары мемарыяла —
скульптары П. Цомпель, М. Ба-
нуменка, архітэктары Ю. Ка-
закоў і В. Немяленцаў. Гэ-
та выразная прасторавая кам-
пазіцыя. У яе ўваходзяць —
Курган Славы, на высокім бе-
тонным пастаменце бронзавая
скульптурная выява двух воінаў
у імклівым наступальным пары-
ве, шэсць пілонаў з партрэтамі
Герояў Савецкага Саюза, якім
былі прысвоены гэтыя званні
пасмяротна за подзвігі, здзейс-
неныя пры вызваленні Бабруй-
шчыны, памятныя знакі ў гонар
Герояў Савецкага Саюза — ура-
джэнцаў Бабруйшчыны. Гэта
помнік канкрэтнаму подзвігу,
канкрэтным героям і адначасо-
ва подзвігу ўсяго народа.

Не кожнаму мемарыялу да-
дзена стаць помнікам, увасобіць
у сабе гістарычную памяць.
Бронза і камень могуць заста-
цца маўклівымі, калі мастак не
здолее ўкласці ў іх душу.

Гэты мемарыял — помнік.
Яго можна аднесці да ліку леп-
шых узораў беларускай ману-
ментальнай пластыкі. Гэта яшчэ
адно пацвярджэнне таго, што
такая мастацкая катэгорыя, як
манументальнасць, не залежыць
ад памераў. Усё вызначае адпа-
веднасць вобразнага вырашэння
патрэбам часу.

Вобраз мемарыяла склаўся не
адразу. Курган быў насыпаны ў
1968 годзе. Гэта адзін з першых
курганцоў славы на Беларусі. На
яго вяршыні была пастаўлена
скульптура воіна са сцягам
(скульптар П. Цомпель, архітэ-
ктар Ю. Казакоў). У 40-ю гадаві-
ну Перамогі скульптура пера-
несена на месца былой пера-
правы праз Бярэзіну ў вёску
Шчатнава, туды, дзе пачынаўся
«Бабруйскі кацёл». У творчасці
да ўсяго даходзяць праз спро-

(Заканчэнне на стар. 3).

ПРАЎДА ЖЫЦЦЯ— ПРАЎДА МАСТАЦТВА

Грамадская патрэбнасць асэнсаваных час, імкненне адлюстраваных на экране жыццё ва ўсёй яго шматграннасці, драматызме і велічы натхняюць творчасць многанациянальнага атрада савецкіх кінематографістаў. Самаму масаваму з мастацтваў належыць выключна адказная роля ва ўзбагачэнні духоўнага свету чалавека, павышэнні сталасці свядомасці, эстэтычным і маральным выхаванні сучасніка. З пачуццём высокай адказнасці пачалі дзейчы кіно ажыццяўленне новых ідэяна-творчых задач, пастаўленых перад мастацкай інтэлігенцыяй краіны XXVII з'ездам КПСС.

Вынікі работы, праведзенай за мінулае пяцігоддзе, планы на будучыню абмяркоўвалі дэлегаты V з'езда кінематографістаў СССР. Які 13—15 мая праходзіў у Маскве, у Вялікім Крамлёўскім палацы.

Працяглымі апладысмантамі сустралі прысутныя таварышаў Гарбачова М. С., Аліева Г. А., Варатнікова В. І., Грамыку А. А., Зайкова Л. М., Лігачова Я. К., Рыжкова М. І., Саломенцава М. С., Чэбыркава В. М., Шэварднадзе Э. А., Дземічова П. Н., Далгіх У. І., Ельчына Б. М., Талызіна М. У., Бірукову А. П., Дабрыніна А. Ф., Зімяніна М. В., Мядзведзева В. А., Ніканова В. П., Разумоўскага Г. П., Якаўлева А. М., старшыню Цэнтральнай рэвізійнай камісіі КПСС І. В. Капітонава.

У прэзідыуме таксама прадстаўнікі партыйных, савецкіх, грамадскіх арганізацый, вядомыя дзеячы савецкай кінематографіі, кіраўнікі творчых саюзаў. Прысутнічаюць замежныя госці — майстры кіно з рада краін.

Уступным словам з'езд адкрыў адзін са старэйшых савецкіх кінематографістаў рэжысёр І. Я. Хейфіц.

Са справядлівым дакладам праўлення Саюза кінематографістаў СССР выступіў першы сакратар праўлення Л. А. Куліджанаў.

Глыбока абгрунтаваная лінія XXVII з'езда партыі на паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны азначае круты паварот у жыцці грамадства, сказаў ён. Ад першых усхваляваных водгукў на Палітычны даклад ЦК КПСС савецкія кінематографісты, які ўсе савецкія людзі, перайшлі да практычнай рэалізацыі рашэнняў, прынятых з'ездам. Перайшлі з усведамленнем ролі кіно ў актывізацыі «чалавечага фактара» ў навукова-тэхнічным прагрэсе, у сацыяльным і маральным, духоўным і эмацыянальным развіцці сацыялістычнай асобы.

Разам з дакументалістамі сталі смялей выходзіць на экраны край навукова-тэхнічнага прагрэсу і лепшыя майстры навукова-папулярнага кіно, якія ствараюць уражальныя вобразы перадавых кіраўнікоў, энтузіястаў, наватараў.

Асобае месца ў ажыццяўленні сацыяльна-выхаваўчых функцый савецкага кіно займаюць фільмы для дзяцей і падлеткаў, аб вытворчасці і практыцы якіх ЦК КПСС прыняў спецыяльную пастанову.

Далей дакладчык падрабязна спыніўся на праблемах сцэнарнай справы, кінавытворчасці, на неабходнасці павышэння асабістай ініцыятывы і добра-сумленнасці кожнага пры вышэрэнні лёсу фільма.

Пастаўленыя партыйнай задачай мы ўспрымаем усёй душой, усім сэрцам, сказаў у заключэнне Л. А. Куліджанаў. Будучае пяцігоддзе ў рабоце саюза, усіх савецкіх кінематографістаў можна і павінна стаць пяцігоддзем перабудовы і абнаўлення, збліжаючым слова са справай, надаючым новую сілу савецкаму кінематографу, закліканаму рэальна і дзейна

дапамагаць ленинскай партыі ў рэалізацыі высокіх прадвызначэнняў яе XXVII з'езда.

З дакладам рэвізійнай камісіі Саюза кінематографістаў СССР выступіў яе старшыня Л. М. Нехарошаў.

Затым на з'ездзе пачаліся спрэчкі па дакладах.

Праблема «Кіно і глядач» была адной з галоўных у дыскусіі, якая разгарнулася на з'ездзе. Безаблічныя, убогія фільмы разлагаюць грамадства, разбураюць людскія душы, і расплата за ружовыя фільтры на аб'ектах нашых камер — пазбаўленне чалавека яго якасці як грамадзяніна, пераканан В. Дашук (Беларусь). Не заіграваць з глядачом, а весці яго за сабой, выхоўваць мараль таленавітымі, сумленнымі творами, не баяцца агаляць болейвыя пункты жыцця — да гэтага заклікалі Б. Мятальнікаў (Масква), В. Мельнікаў (Ленінград), старшыню беларускага калгаса «Светлы шлях» Герой Сацыялістычнай Працы У. Калачык.

Стану сучаснага кінематографічнага працэсу, значэнню крытычнага аналізу для развіцця ўсёх напрамкаў і жанраў мастацтва экрана, пытаннем прафесіянальнага майстэрства і арганізацыі кінавытворчасці ўдзялілі ўвагу М. Глузскі, В. Талстых, А. Мядзведзеў (Масква), Я. Стрэйч (Латвія), Д. Худаназараў (Таджыкістан), К. Калантар (Арменія) і іншыя.

Кіно — мастацтва калектыўнае, адзначалася на з'ездзе, і таму за ўдачу або няўспех фільма адказныя ўсе члены здымачнай групы — ад сцэнарыста да асвятляльніка.

Асабліва ўвага ў выступленнях удзялялася стужкам, звернутым да падрастаючага пакалення. Дзеці сёння — гэта не менш важна, чым хлеб, чым сталь, чым абарона Радзімы, таму што заўтра — гэта наш хлеб, наша сталь, нашы абаронцы — так сфармуляваў сваю галоўную думку Р. Быкаў (Масква). Хоць кіно не ўлічана ні ў якіх ваенных арсеналах, заўважыў намеснік начальніка Галоўпура генерал-палкоўнік Д. Валкагонаў, яно неабходна Савецкай Арміі як надзейны сродак фарміравання патрыятызму, гераічнай свядомасці. Сімпалічна, што першы савецкі гукавы фільм «Пуцёўка ў жыццё» быў прысвечаны праблемам выхавання моладзі, напамніў першы сакратар ЦК ВЛКСМ В. Мішын. Няхай жа яго назва стане дэвізам новых савецкіх стужак, якія дапамогуць маладому пакаленню знайсці сваё дастойнае месца ў барацьбе за сацыяльна-эканамічны прагрэс нашага грамадства.

Праблема ўдасканалення многанациянальнай савецкай кінематографіі, якая з'яўляецца ўнікальным сплавам мастацкіх дасягненняў майстроў усіх саюзных рэспублік, узнялі ў сваіх выступленнях Э. Шэнгелая (Грузія), К. Мухамеджанаў (Казахстан), Х. Нарліеў (Туркменія), Т. Акееў (Кіргізія), Э. Ішмухамедаў (Ўзбекістан), Ю. Будрайціс (Літва). Цесная дружба, гарачая зацікаўленасць у лёсе адзін аднаго праяўляюцца не толькі ў нашых творчых пошуках, заявіў М. Белікаў (Украіна). Калі здарылася бяда на Чарнобыльскай АЭС, уся краіна працягнула Украіне руку брацкай дапамогі, дэманструючы маральную сталасць нашага грамадства, высокую грамадзянскую і маральны дух савецкага чалавека.

Ад імя замежных гасцей з'езд вітала Г. Стаянаў (Балгарыя), Я. Какаш (ЧССР), Лі Тхай Бао (В'етнам), Е. Кавалеровіч (Польшча), А. Ковач (Венгрыя), І. Папеску-Гопа (Румынія), Чу Чон Іль (КНДР), Л. Белог (ГДР), А. Альдэрэтэ (Куба), Э. Аюун (Манголія), Р. Роткавіч (Югаславія).

ТАСС.

ДОБРЫ ПАЧАТАК

У Віцебску завяршыўся «Беларускі тэатральны фестываль»

Дзесьці дзён гасцяваў у Акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа першы рэспубліканскі фестываль драматычных калектываў. Кожную раніцу ўдзельнікі тэатральнага свята віталі Несцерна і Сымон-музыка. Штогучар абвешчалі новы тур творчага слаборніцтва зазвычайна гукі старадаўняй сурмы.

Эмблемы і афішы фестывалю на віцебскіх вуліцах... Пагоднае, сапраўды веснавое надвор'е... Але з усіх прымет гэтых майскіх дзён самая яскравая і радасная — таблічка ў акенцы тэатральнай касы: «На фестывальныя спектаклі ўсе білеты прададзены».

Дзевяць сцэнічных твораў было прадстаўлена на «Беларускім тэатральным фестывалі». Сярод іх прызнаныя глядачом, высока ацэненыя крытыкай, вядомыя за межамі рэспублікі «Вечар» А. Дудараву і пастаноўчы наласаўцаў і версіі горкаўцаў апавесці В. Быкава «Знак бяды». Аснову ж фестывальнай афішы складалі спектаклі на першых драматычных вопытах А. Жука і В. Ткачова, А. Кудраўцава і В. Іпатавай, Я. Росцікава і В. Бабровіча. Дзёбываў на віцебскай сцэне і цэлы калектыв — Дзяржаўны маладзёжны тэатр БССР.

Варта назваць і яшчэ дзевяць фестывальных «спектакляў» — цікавых, з выразнай «звышзадачай» і нават у пэўным сэнсе «ансамблевых». Імі зрабіліся абмеркаванні, што адбыліся пасля кожнага конкурснага паказу з удзелам крытыкаў, прантыкаў сцэны, прадстаўнікоў тэатральнай грамадскасці.

На заключнай канферэнцыі «Беларускага тэатральнага фестывалю» з дакладамі выступілі кандыдаты мастацтвазнаўства К. Кузняцова і А. Лабовіч. У творчай дыскусіі прынілі ўдзел рэжысёры В. Раеўскі, Г. Баравік, В. Маслюк, І. Пятроўскі і В. Мазынскі, драматург Я. Росцікаў. У дзелавой, зацікаўленай, адкрытай і прынцыповай гутарцы было закранута нямала аспектаў надзвычайнай важнай праблемы ўзаемадзеяння нацыянальных літаратуры і тэатра.

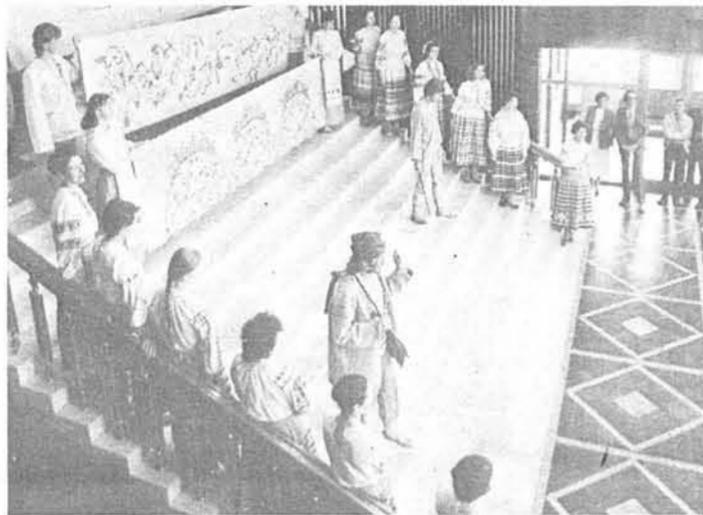
На фестывалі ў Віцебску вызначаны пераможцы рэспубліканскага конкурсу спектакляў драматычных тэатраў «Наш сучаснік», які праводзілі Міністэрства культуры БССР і праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі. Першая прэмія прысуджана стваральнікам спектакля Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Апошні журавель» — дра-

матургам А. Дудараву і А. Жуку, рэжысёрам А. Андросіну і В. Раеўскаму. Другую прэмію было вырашана не прысуджаць, а трэцяя адначасна спектакль Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя ЛКСМБ «Добрая памяць па сходнай цане» В. Іпатавай у пастаноўцы Т. Белічэнка.

А вось вынікі «Беларускага тэатральнага фестывалю». Прызам Саюза пісьменнікаў БССР за лепшае сцэнічнае ўвасабленне сучаснай беларускай драматургіі ўзнагароджаны спектакль «Вечар» Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа (рэжысёр В. Мазынскі, мастак Л. Герлаван). Ганаровай граматай Віцебскага абласнога камітэта КПБ і абласнога Савета народных дэпутатаў адначасна творчы пошук Рускага тэатра БССР імя М. Горкага ў стварэнні спектакля «Знак бяды». Адзначана арыгінальная распрацоўка ваенна-патрыятычнай тэмы ў спектаклі Маладзёжнага тэатра БССР (рэжысёр Г. Баравік, мастак М. Фрэнкель) «Гэтыя незразумелыя старыя людзі» С. Алексевіч. Прызам Саюза наміратараў рэспублікі за музыку да спектакля «Знак бяды» ўдастоены У. Кандрусевіч. За лепшую сцэнаграфію ўзнагароджаны мастакі Л. Герлаван (спектакль «Вечар») і С. Антонаў («Правілы гонару» В. Бабровіча ў Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча). Лепшымі выканаўцамі мужчынскіх роляў названы заслужаныя артысты БССР В. Гусеў (Кукуруза ў спектаклі Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра «Старая мелодыя» Я. Росцікава) і А. Ткачонак (Пятрок у «Знаку бяды»). Узнагароду за лепшае ўвасабленне жаночых роляў удастоены заслужаныя артысткі рэспублікі В. Клебановіч (Сцепаніда ў спектаклі «Знак бяды») і Т. Мархель (Ганна ў «Вечары»), а таксама актрыса Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя ЛКСМБ В. Галубовіч (Тамара ў «Добрай памяці па сходнай цане»). Прыз за ўвасабленне вобраза маладога сучасніка атрымаў Г. Давыдэнка за ролю Малюціна ў спектаклі «Апошні журавель». Адзначана актыўная праца па сцэнічным увасабленні твораў сучаснай беларускай драматургіі галоўнага рэжысёра Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра А. Дольнікава, а таксама Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра.

Прызам Беларускага тэатральнага аб'яднання за высокі ўзровень падрыхтоўкі і правядзення фестывалю ўзнагароджаны гаспадары сцэнічнага свята сцэнічнага мастацтва рэспублікі — Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа.

А. ГАНЧАРОВ, спецнар. «Літаратуры і мастацтва».

Так пачынаўся кожны фестывальны дзень. Фота М. ШМЕРЛІНГА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У Доме літаратара адбылася сустрэча з артыстамі Дзяржаўнага рускага тэатра БССР імя М. Горкага. Паклоннікі сцэнічнага мастацтва атрымалі магчымасць яшчэ бліжэй пазнаёміцца з калектывам, на творчым рахунку якога ў апошні час з'явілася нямала дасягненняў. Пра тое, чым жыве труп, якія планы ле на будучае, расказаў галоўны рэжысёр В. Маслюк. Прысутныя змоглі па вартасцях ацаніць ігру любімых акцэраў. З асаблівай цікавасцю яны паглядзелі ўрыўкі са спектакля па апавесці В. Быкава «Знак бяды».

Валерый Маслюк (першы злева) расказвае пра справы калектыву. Тэкст і фота Ул. КРУКА.

Чарговы вечар з цыкла «Мы іх добра ведалі», якія рэгулярна праводзіць рэспубліканскі Дом работнікаў мастацтваў, прысвячаўся 90-годдзю з дня нараджэння народнага артыста БССР К. Саннікава. Пра выдатнага акцэра і рэжысёра, патрабавальнага педагога гаварылі вядучая вечара народная артыстка БССР М. Захарэвіч, народныя артысты рэспублікі С. Станюта, Л. Давідовіч, Г. Аўсяннікаў, заслужаныя артысты БССР Т. Аляксева, Г. Талкачова і іншыя.

Прысутныя з цікавасцю пазнаёміліся з выстаўкай з фондаў Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР, якая расказвае пра сцэнічную, рэжысёрскую і педагогічную дзейнасць К. Саннікава.

П. ГАРДЗІЕНКА.

З успамінамі пра К. Саннікава выступае С. Станюта. Фота Ул. КРУКА.

Сцэну з оперы Г. Даниціці «Дон Паскуале» ў выкананні народнага артыста СССР А. Саўчанкі і народнага артыста БССР В. Чарнабаева гарача прынялі слухачы. Паспех салістаў падзяліла нанцэртмайстар Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, дыпламант Усесаюзнага і Міжнароднага конкурсу Л. Талкачова, Вечар, прысвечаны яе творчай дзейнасці, адбыўся ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў. У канцэртнай праграме ўдзельнічалі вядучыя салісты оперы. Вёў вечар заслужаны артыст БССР В. Скорбагатаў.

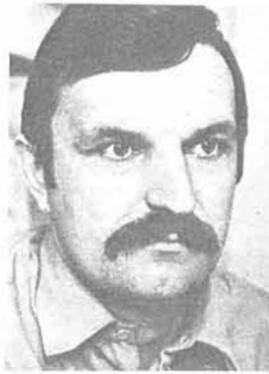
В. МАРОЗ.

У сярэдняй школе № 1 г. Лагойска адбыўся вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння З. Бядулі. На ім вы-

ступілі лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР А. Васілевіч, паэты Г. Каржанеўская, У. Дзюба. Пра асабістыя сустрэчы з З. Бядулем расказаў адзін са старэйшых беларускіх пісьменнікаў Я. Садоўскі. Вучні прачыталі творы свайго знамяцітага земляка. Госці пазнаёміліся таксама са школьным музеем «Літаратурная Лагойшчына».

Г. ЗІНКЕВІЧ.

Павел ШРУБ

Нават печ (яна безгалосая)
вуркае штосьці невясёлае.
Раптам —
стол замурлыкаў лагодна;
ходзікі (неверагодна!)
выстукваюць: «Усё так!»;
парожні гляк
стаў поўны і важкі;
чыгуны вадою наліты,
нават печ загула басавіта.
Што ж змянілася ў хаце? —
Прачнула са маці.

Размова з бацькам

— Дзе ж пералескі, ручайкі, лагчыны?
На поле глянеш — як раўноткі стэп.
Мне кажуць: «Разумееш, для Айчыны
патрэбен хлеб, о, як патрэбен хлеб».

Патрэбен хлеб! І я не лезу ў спрэчку.
Не супраць хлеба я, — наадварот,
ды мне шкада змялела ціхай рэчкі,
шкада лагчын мурожных і балот.

Я ж бачыў шмат дзе вёрсты пустазелля,
пустыя вёскі, згорбленых бабуль...
Мы з горада туды, як на вяселле!
І як з гасцей вяртаемся адтуль...

Вёў з бацькам я адкрытую размову.
Мне на плячо лягла яго рука.
Стары смяецца: «Годзе, браце, мір!
Пайду, нарэжу буракоў карове.
У спрэчках не надоіш малака».

Песня дзяцінства

Заскочыўшы ў залу дзяцінства,
прысядзь на ільняным услонку,
паслухай песню-гамонку
яшчэ не параненых сэрцаў.

Яшчэ так вясёла і звонка
і плачуць яны і смяюцца,
не верачы, што разыдуцца
на хвілю і назаўсёды.

У вусцінай зале дзяцінства
мелодыі сэрцаў пануюць,
адкрытыя напрапалую,
шчаслівыя і безабаронныя.

Потым яны адзенуць
вопыт, замкі і сцены
і чуць, і спяваць не будуць,
але ж гэта потым, потым.

Заскочыўшы ў залу дзяцінства,
прысядзь на імгненне з краю —
там сэрцу маленькага сына
матчына сэрца спявае.

СУСТРЭЧА

З ІВАНАМ ШАМЯКІНЫМ

У клубе «Спадчына», што працуе пры
ЖЭС-23 Партызанскага раёна горада
Мінска, адбылася сустрэча з народным
пісьменнікам Беларусі, Героем Сацыялі-
стычнай Працы Іванам Шамякіным.

Госць падзяліўся ўражаннямі аб рабо-
це XXVII з'езда КПСС, дэлегатам якога
быў, а таксама расказаў пра IX з'езд
пісьменнікаў Беларусі, які прайшоў ня-
даўна.

Прысутныя даведліся аб рабоце
І. Шамякіна над раманамі «Петраград—
Брэст», атрымалі адказы на шматлікія
пытанні, аўтографы любімага пісьменні-
ка.

В. ТАРАСЮК.

ПРЫСВЕЧЕНА ПРАПАГАНДЫСТУ КНІГІ

Больш як 25 гадоў З. Сяргеява працуе
загадчыцай Ілленіцкай сельскай бібліятэ-
кі Смалевіцкага раёна. За гэты час яна
стала выдатным прапагандыстам кнігі.
Сваю любоў да духоўных скарбаў Зінаі-
да Іванаўна ахвотна перадае хлебаробам
саўгаса імя П. Купрыянава, школьнікам
мясцовай дзесяцігодкі.

З. Сяргеява часта можна сустрэць ся-
род жывёлаводаў і механізатараў, перад
якімі выступае з аглядамі кніжных наві-
нак.

Выстаўкі літаратуры, спецыяльныя тэ-
матычныя паліцы, малюніца аформле-
ныя бібліятэчныя плакаты — усё гэта
накіравана на тое, каб чытач змог хут-
чэй падабраць для сябе неабходнае вы-
данне. Бібліятэка праводзіць вялікую ра-
боту па прапагандзе сельскагаспадарчай
літаратуры. Цікава прайшоў вечар на тэ-
му «Саўгас, у якім ты жывеш». З выдум-
най праведзены вечары «Хлеб — усюму
галава», «Вёска і моладзь», «Весткі з
ураджайнага фронту» і іншыя.

Шмат цікавага юныя чытачы даведліся
на вусным часопісе «Я ў рабочыя
пайду», дзе вялася зацікаўленая размова
аб прафесіях, патрэбных роднаму саўга-
су.

Дапамагаюць Зінаіда Іванаўна прапа-
гандаваць кнігу бібліятэкі-перасоўкі, якія
актыўна працуюць у вёсках Поцічэва і
Забалоцце.

Смалевіцкая цэнтральная бібліятэка
імя Максіма Багдановіча выдала лістоў-
ку «Крошчы ў нагу з жыццём», у якой
абгульнены вопыт работы ветэрана
бібліятэчнай справы З. Сяргеявай.

Л. КУВАЛІН.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў патрыятычным і інтэрна-
цыянальным выхаванні працоўных рэс-
публікі і актыўны ўдзел у барацьбе за
мір Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР
прысвоіў намесніку старшыні праўлення
Беларускага аддзялення Савецкага фонду
міру ЯГОРАВУ Марату Фёдаравічу гана-
ровае званне заслужанага работніка
культуры Беларускай ССР.

ПОЛЫМЯ ПАМЯЦІ

Мітынг-рэквіем.

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1).

бы і памылкі. Шэраг арганіза-
цыйных і тэхнічных складанас-
цей не дазволілі аўтарам давес-
ці справу да канца. Ды і матэры-
яльныя магчымасці ўсямна-
цідзе год назад былі іншыя. Па-
раўнайце дыяпазон пластычных
лінасцей бронзы і цэменту, з
якога была адліта скульптура,
што вялася на кургане. Мема-
рыял атрымаўся не такім, якім
яго задумалі. Скульптар і архі-
тэктар марылі вярнуцца да гэ-
тай работы зноў. І вось мема-
рыял адноўлены.

«Сённяшні мемарыял, — га-
ворыць П. Цомпель, — гэта
удасканаленне пластычнай
ідэі, якая была закладзена ў
той, першай скульптуры война-
сцяганосца. За амаль 20 год я
набыў творчы вопыт, пэўным
чынам змяніліся і мае погляды
на самую сутнасць мемарыяла.
Напрыклад, зараз я лічу, што
зусім неабавязкова ставіць на
курган скульптуры ці якія ін-
шыя выявы. Хоць ёсць і ўдалыя
менавіта такія рашэнні. Прыга-
даем Курган Славы пад Мін-
скам.

Курган — ужо сам па сабе
помнік. Зыходзячы з гэтага,

зрабілі мемарыял не на курга-
не, а ля яго падножжа. А сам
курган аказваўся актыўна за-
дзейным у комплекс мемары-
яла.

Я і мой сааўтар скульптар Мі-
калай Бакуменка імкнуліся па-
збегнуць прамалінейнай сімво-
лікі. Напрыклад, сцяг у руках
аднаго з войнаў трактуецца
сваёй пластыкай як полымя, як
факел. Не выпадковы і выбар
матэрыялу — бронза і бетон.
Мы хацелі, каб бетон выклікаў
асацыяцыі з абарончымі збуда-
ваннямі».

Мабыць, галоўная не тая

ацэнка, якую дадуць помніку
мастацтвазнаўцы, а тое, як яго
ўспрымуць самі жыхары Баб-
руйшчыны.

На мітынг выступалі прад-
стаўнікі працоўных горада і
раёна, партыйнага і савецкага
кіраўніцтва, камсамола, ветэра-
ны вайны. Прыгавалася тое,
што пабудова мемарыяла стала
па сутнасці народнай будоўляй.
Тут прыходзілі суботнікі і ня-
дзельнікі, працоўныя пераводзілі
ў фонд мемарыяла грошы. Так
што ўжо ў часе будаўніцтва ме-
марыял выконваў сваю сацыяль-
ную функцыю. Нездарма людзі,

якія прыйшлі на ўрачыстасць,
называлі помнік сваім — «наш
мемарыял», «наш помнік».
Адноўлены мемарыял пачы-
нае працаваць, ён выконвае
сваю сацыяльную і эстэтычную
функцыю. Мабыць, некаторыя
дэталі помніка будуць дапрацоў-
вацца. Так было з Хатынню, так
было з мінскай плошчай Пера-
могі. Але ўжо сёння зразумела,
што беларуская манументаль-
ная пластыка папоўнілася яшчэ
адным значным творам. Запаліў-
ся на нашай зямлі яшчэ адзін
агонь памяці.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ.

Ускладанне вяноў.

Тут пачынаўся «Бабруйскі кацёл».
Фота Ул. КРУКА.

Васілю ВІТКУ

75

Сёння Саюз пісьменнікаў Беларусі горада віншуе з 75-годдзем сьбра беларускай дзятвы Васіля Вітку:

«Дарагі Цімох Васільевіч! Шчыра віншуем Вас, вядомага пісьменніка, заслужанага работніка культуры Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, з 75-годдзем з дня нараджэння.

Выхадзец з сялянскай сям'і, Вы пасля сканчэння Слуцкай прафтэхшколы працавалі слесарам на Бабруйскім дрэвапрацоўчым камбінаце. З 1929 года пачалі стала займацца журналістыкай. Былі супрацоўнікам бабруйскай газеты «Камуніст», жлобінскай — «Ударнік», рэспубліканскіх газет «Чырвоная змена», «Літаратура і мастацтва», часопіса «Полымя рэвалюцыі». Удзельнічалі ў вызваленні Заходняй Беларусі і да самага пачатку вайны працавалі сакратаром Беластоцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР.

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны — у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь», а з

1942 г. — у аддзеле прапаганды і агітацыі ЦК КП Беларусі рэдактарам масавых выданняў для акупіраваных раёнаў. Актыўна супрацоўнічалі ў сатырычных часопісах «Партызанская дубінка» і «Раздавім фашысцкую гадзіну». З 1944 г. працавалі адназначным сакратаром, а потым намеснікам рэдактара часопіса «Беларусь». Ненальні гадоў узначальвалі газету «Літаратура і мастацтва». У 1957—1974 гг. — галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка», з 1974 г. — член сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі кінастудыі «Беларусь-фільм».

Першы Ваш зборнік вершаў «Гартаванне», які выйшаў у 1944 г., засведчыў, што ў Вашай асобе беларуская літаратура займала цікавага, таленавітага літаратара. Адна за адной выходзілі кнігі: «Поўдзень», «Вернасць», «Ружа і штык», «Паверна», «Вершы», «Беларуская калыханка», «Праводзіны лета», «Вышыні святла». Ваш пазычны талент з асаблівай яркасцю раскрыўся і ў творчасці для дзяцей. Юным чытачам адрозу

палюбіліся Вашы казкі «Вавёрчына гора», «Буслінае лета», «Казка пра цара Зубра» кніжкі «Дударык», «Азбука Васі Вясёлкіна», «Чытанка-малыянка», «Хто памагае сонцу», «Ладачкі-ладкі», «Мы будзем метро», «Казкі і краскі», «Госці», зборнік аповяданняў «Зайчы-вадалаз».

Мы ведаем Вас і як аўтара публіцыстычных кніг «Дзеці і мы», «Урокі», чытанкі «Роднае слова» для 1-х і 2-х класаў.

Ваша творчасць для юных стала сапраўднай літаратурнай з'явай. Удала спалучыўшы ў сабе добрае веданне псіхалогіі дзіцячай душы, майстэрскае валоданне словам, тонкі педагогічны тант, Вы напісалі творы, якія хваляюць і будуць хваляваць не адно пакаленне савецкіх дзяцей, вучыць іх праўдзе жыцця, дабру, справядлівасці, любіць працу, свой народ і Бацькаўшчыну.

У 1972 годзе за творы, адрасаваныя дзецям, Вам прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР. Вы ўзнагароджаны таксама міжнародным Ганаровым Дыпламам імя Х. К. Андэрсена.

Вы напісалі п'есы «Прамень будучыні» і «Шчасце пазта», шмат літаратурна-крытычных артыкулаў. Актыўна працуеце Вы і ў галіне мастацкага перакладу.

У 1973 годзе выйшлі «Выбраныя творы» ў 2-х тамах.

Вашы кніжкі перакладзены на рускую і іншыя мовы народаў СССР і замежных краін.

Прыемна адзначыць, што Вы прымаеце актыўны ўдзел у грамадскім жыцці пісьменніцкай арганізацыі, шмат увагі ўдзяляеце дапамозе маладым аўтарам.

Жадаем Вам, дарагі Цімох Васільевіч, новых творчых здзяйсненняў, добрага здароўя, шчасця».

Штотыднёвік таксама горада віншуе юбіляра, былога лімаўца, і жадае яму ўсяго найлепшага.

А вось і канцоўка такога ж фальклорнага складу:

Ой, даўно за лесам —
ціхім борам —
Адвінела песня ў жытніх хвалях.
Звалявалі жнеі сваё ліха-гора,

Вострымі сярпамі звалявалі.

Але паззіі, як і жыцця, няма без гартавання. Гэта пазт зразумее пазней, прайшоўшы вялікую школу сапраўднага жыццёвага гарту, нямаю аведаўшы, вышэйшы і спазнаўшы. Ну, з першым класам у гэтай жыццёвай школе гартавання была высковая кузня, а настаўнікам — пазтаў сусед каваль Валадым. Гэта пра яго з удзячнасцю напіша потым Васіль Вітка ў вершы «Гартаванне».

Многа тэм і сёння хвалюе пазта. Але ўсе яны перакрываюцца на тым чыстым аркушы, назва якому бацькоўскі кут, а канкрэтней — Случчына.

«...Случчына, ты — заповітная пазта мая, якую я пішу ўсё жыццё, збіраю па словах, па радках — зазначае Васіль Вітка. — Але вось пасірабаваў класці іх разам — і бачу: пазта яшчэ не напісана. Мабыць, аднаму не па сіле напісаць яе, вартую дзівоснай прыгажосці і крынічнай чысціні роднай зямлі».

Магчыма, і сапраўды нялёгка аднаму праспяваць усяму гэтаму, спрадвечна-дзівоснаму, песню. Аднак думаць, берагчы, абараняць, перадаваць з веку ў век гэту зялёную жменьку прысаку, не абраніўшы ніводнай іскрынькі, — абавязак чалавека. А ў жыцці, на жаль, атрымліваецца часам інакш. Пра гэта і задумваецца Васіль Вітка. Шмат у нашай паззіі напісана радкоў у абарону прыроды. Але як многа блякне з усяго напісанага на фоне невялікага філасофскага верша «Таямніца прыроды».

Падумаеш, увярода —
Адкрыць таямніцу прыроды.

Давай разбярэм спачатку Яе на асобныя часці.

Каб потым ізноў па парадку

Дакладна ўсю наанава класці.

Мінаецца год за годам,
Стале дзіця прыроды і гэтак па-забіваць

Сваю разбірае цацку —
Упэўнена, хутка, прыгожа,
А наанава класці не можа.

Здаецца, і не патрэбны ніякія каментары. Застаецца толькі паўтарыць за аўтарам: «Якім ты жорсткім бываеш, чалавек, не жывучы з прыродай, а гуляючыся з ёю, ператварыўшы яе ў цацку».

Трэба думаць пра зямлю, трэба дбаць пра яе будучыню, пра яе вечнасць. Колькі светлага чалавечага роздому, хвалявання, занепакоенасці адкрываем мы для сябе ў вершы пазта «Вечнасць». Думаецца, невыпадкова зусім дэтальна ў папярэднім творы з'яўляецца дэталь — дзіцячая цацка. Пазт думае пра іх, дзяцей, пра нашу будучыню. У «Вечнасці» — зноў жа яны, дзеці, «верныя вечнасці», клопат пра іх.

Не на саслоўі, насты і расы —
Падзелены свет на дзіцячыя класы,
На паралелі, мерыдыяны,
Што не адкрыты яшчэ,
не спазнаны,
Поўныя радасных таямніц,
Без гора, нянавісці і без граніц!

На такіх радках спыняешся з жаданнем яшчэ раз іх перачытаць. Бо сапраўдна паззія ў сваім лепшым сэнсе часта няўлоўная для першага позірку, яна патрабуе засяроджванасці, і роздому, і суперажывання. Такія вершы многа ў кнігах Васіля Віткі. Тут варт назваць «Помнік ласю», «Верасы», «Пераправа», «Ружа і штык», «Трыпутнік», «Хлеб», «Шарая гадзіна».

Асобнай гаворкі заслугоўвае пазта «Беларуская калыханка». «Я не ведаю ў сусветнай паззіі, — піша Васіль Вітка, — большага шэдэўра, чым бесмярлотная калыханка, створаная маткамі народаў усяго свету. Толькі для таго, хто спазнаў любоў, надзеі і трылогі матчынай песні, адкрыюцца пасля ўсё найвялікшыя духоўныя багацці многіх пакаленняў людзей».

Калыханка Васіля Віткі — гэта галасы людзей, імёны якіх сталі вечнасцю для народа. Матчынай калыханкай абліччы іх сабраны да парога роднага краю:

Як вокам абняць, без краю,
Гудзе наш магутны гаю,
А што адзінока дрэўца?
Нікому нячутнае сэрца.

А разам ўсе мы — салдаты,
Строй урачыстай кантаты,
Якая гучыць і гучала
Без жалю і без адчаю.

У яго многа чытачоў. Для кожнай узроставай аўдыторыі ён свой і адзін і той жа. Дарослы чытач Васіля Віткі пачынаецца з «Вавёрчына гора», «Буслінае лета», «Казкі пра цара Зубра», «Азбука Васі Вясёлкіна». Новыя пакаленні маленькіх чытачоў пройдуць праз гэтыя творы, каб прыйсці да кніг вершаў «Паверка», «Ружа і штык», «Беларуская калыханка», да драматургіі пазта, яго аповяданняў і эса, яго гумару.

У чым сакрэт творчага поспеху Васіля Віткі? Думаю, у тым, што пазт востра адчувае час, заключаны ў берагі двух сінонімаў — Паззія і Жыццё. Ды плюс да таго ж — вялікае веданне фальклору і вернасць яму.

Але аб чым бы ні пісаў Васіль Вітка, ён перш за ўсё педагог. Нездарма вялікая дружба звязвала яго з В. Сухамлінскім. Дзе можна часцей сустрэць пазта? Вядома ж, у дзіцячым садзе, школе, сярэдзі дзяцей, настаўнікаў, бацькоў.

У часопісе «Вясёлка» (Цімох Васільевіч доўгі час быў першым яго рэдактарам) ён вядзе пастаянную рубрыку «Урок думкі».

Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, ганаровы дыпламант імя Х. К. Андэрсена, Васіль Вітка сустракае сваё 75-годдзе новымі творамі і задумами. Яго паззія заўсёды ў гартунай страі жыцця. Хай жа і надалей не пакідае пазта творчы неспакой!

Казімір КАМЕЙША.

ЁСЦЬ СВОЙ САКРЭТ У МАЙСТРА

Старое як свет пытанне, з чаго пачынаецца паззія...

Наўрад ці будзе дакладным, калі сказаць, што выток яе — у вучобе, у кнігах, у спасціжэнні простых і складаных жыццёвых ісцін. Мабыць, выток яе варт шукаць недзе раней, на самым пачатку жыцця, у раннім дзіцістве, калі чалавек упершыню здзівіўся харакству прыроды, калі гэткае ж здзіўленне пакінулі ў яго сэрцы і чалавечая ўсмішка, і добрае слова. З тымі першымі здзіўленнямі і адчуваннямі ісці яму пасля па ўсім жыцці, узбагачаючы яго, узбагачаюцца самому, радавацца, засмучацца, шукаць і знаходзіць. Ці не пацвярджэннем гэтай думкі гучаць словы вядомага нашага пазта Васіля Віткі, якімі адкрываецца яго аднатомнік выбранай паззіі, што вышліца выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў 1981 годзе: «Характэрна жыцця, прыроды, людскіх пачуццяў мы спазнаём яшчэ не прачытаўшы ніводнай кнігі, бо імкненне да прыгожага нараджаецца разам з намі».

Не трэба доўга шукаць адрас песні Васіля Віткі. Пагартуем яго творы, і ўсё будзе зразумела — Случчына. Так

пазт назваў і аднатомнік сваіх лепшых твораў:

Ёсць на зямлі такі куток,
З якім навея я злучаны,
Адкуль ступіў свой першы крок —
Мая радзіма — Случчына.

Не зводзіліся ўсе вякі
На Случчыне пазты,
Вянікі іх песень — ручнікі,
Сурвэты — іх санеты.

Пазтаў кожны з нас адкрывае для сябе па-рознаму. З вершамі Васіля Віткі я ўпершыню пазнаёміўся ў пасляваеннай анталогіі беларускай паззіі. Гэта было яшчэ вучнёўскае працтанне сапраўдных вершаў. Аднак многае тады вельмі ўразіла мяне, памятаецца і дагэтуль.

У студэнцкія гады, ходзячы ля шчасліва-задумлівых каралішчавіцкіх сосен — добрая нагода прывяла нас туды на семінар пачаткоўцаў, — мы з захапленнем цытавалі вядомыя радкі пазта:

І вершы ў Каралішчавічах
Самі сабою пішуча...

Ах, каму ў Каралішчавічах не пісалася?! Густы бор сёння шырока распуснула шаша Варшава—Масква. Хутка і Дом творчасці пойдзе на «заслужа-

ны спачын», а радкі засталіся. Ды і сам пазт як быццам не пастарэў. Хіба што жыццёвага срэбра на валасах прыбавілася. А ў астатнім ён усё той жа Васіль Вітка, сур'езна-задумлівы, пачцівы, спагодна-разважлівы, з добрым гумарам і ўласцівай толькі яму ўсмішкай. Ён рыхтык такі ж і ў паззіі.

Як жа і калі пачыналася песня Васіля Віткі? Гэта быў час, як прынаецца аўтар, «калі ламаўся стары лад жыцця, а новы ўсталёўваўся не так лёгка, за буквар браліся хлопцы, якія ўжо ўмелі араць і касіць». Зведаўшы, хоць яшчэ не поўнай мерай, цану мазаля, было жаданне ўвасобіць усё гэта ў радках вершаў. Ужо тут, на самым пачатку, адчувалася вялікая ўвага да фальклору, да ціхай народнай мелодыі. Дзе ж, якая праца, хай і самая цяжкая, абыходзілася без песні? Вось і ў маладога тады пазта чытаем:

Ваявалі ў полі жнеі-маладзіцы,

Вострымі сярпамі жыта ваявалі.

«Залатая зорна-зараніца,
Не заходзь так рана...» — прыпявалі.

ПРА ТЫХ, ХТО ВЫКОНВАЕ ХАРЧОВУЮ ПРАГРАМУ

На XXVII з'ездзе КПСС у Палітычным докладзе Цэнтральнага Камітэта, з якім выступіў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў, у іншых матэрыялах падкрэслівалася тое значэнне, якое надаецца на сучасным этапе развіццю сельскай гаспадаркі, што павінна як мага паўняць задавальняць патрэбы насельніцтва ў прадуктах харчавання, а прамысловасць у сельскагаспадарчай сыравіне. Вырашэнне гэтых вялікіх задач у канчатковым выніку, зразумела, залежыць ад чалавека. Яшчэ на красавіцкім (1985 г.) Пленуме ЦК КПСС

М. С. Гарбачоў адзначаў: «Вырашыць складаныя і маштабныя задачы сучаснага этапу, якія закранаюць усе бакі нашага жыцця, магчыма толькі абаліраючыся на жывую творчасць народа, на яго розум, талент і працу».

Словы гэтыя журналіст Віктар Захарчук паставіў эпіграфам да зборніка нарысаў «Хлеб, памножаны на соль», выпушчанага выдавецтвам «Ураджай». Доўгія гады працуючы ў рэдакцыі «Сельскай газеты», аўтар шмат ездзіць па рэспубліцы. Пасля гэтых пазедкаў з'яў-

ляюцца нарысы, карэспандэнцыі. Лепшыя з іх і ўвайшлі ў зборнік.

У адных нарысах, як, напрыклад, «Вёска Антонава, поле Іванавы», прасочваецца цэлая галерэя няпростых лёсаў. І тых, хто стаяў ля вытокаў калектыўнай гаспадаркі, і тых, хто працягвае іх справы сёння. Герой нарыса «Бязрозавы сок» Аляксей Калінавіч Валуй у гады вайны быў мужным танкістам, пасля шмат часу працаваў механізатарам, а цяпер — пастух. «Лінія жыцця» Івана Іванавіча Савенкі (адзін з нарысаў

так і называецца) — лінія на паскоране развіцця сельскай гаспадаркі, жаданне, каб у калгасе, які ён узначальвае, заўсёды ішла справа на лад.

Партрэтам аднаго чалавека можна называць нарыс «Стыль Лабкоўскага, ці Пяць заповедзяў дырэктара», герой якога дырэктар эксперыментальнай базы «Любанская» Любанскага раёна Казімір Іванавіч Лабкоўскі раскрываецца як кіраўнік, як камуніст, як чалавек, якому да ўсяго ёсць справа.

Сярод герояў кнігі — механізатар саўгаса «Даўгінава» Вілейскага раёна В. Развадоўскі («Падкова на шчасце»), славыты камбайнер Г. Катляроў з калгаса «Кастрычнік» Веткаўскага раёна («Узятая вышыня»), трак-

тарыст калгаса «Радзіма Якуба Коласа» Стаўбцоўскага раёна І. Янскі («Незаконная размова»), галоўны аграном калгаса імя М. Гастэлы Мінскага раёна У. Жданец («Высакосны год») і іншыя. Усіх іх аб'ядноўвае разуменне значнасці задач, што стаяць перад сельскай гаспадаркай на сучасным этапе, жаданне адчуваць сябе сапраўдным гаспадаром на зямлі.

Кніга В. Захарчука — адна з многіх, якія выйшлі ў рэспубліцы па прапагандзе Харчовай праграмы СССР, з дня прыняцця якой спаўняецца татыры гадзі.

Г. ЖДАНЧУК.

КНИГАПІС

Н. ГІЛЕВІЧ. Верная вялікім запаветам. Літаратурна-крытычныя эцюды. На балгарскай мове. Сафія, «Наука и искусство», 1986.

Ніл Гілевіч добра вядомы ў Балгарскай Народнай Рэспубліцы як паэт і перакладчык братняй паэзіі. Яшчэ ў 1968 годзе сафійскае выдавецтва «Народна культура» выпусціла ў серыі «Савецкія паэты» яго зборнік вершаў. У 1980 годзе ў гэтым жа выдавецтве выйшла новая кніга паэта «Жывень і арэхі».

Цяпер балгарскі чытач мае магчымасць пазнаёміцца з Н. Гілевічам як літаратурным крытыкам — выдавецтва «Наука и искусство» (Сафія) выпусціла яго літаратурна-навуковую працу «Верная вялікім запаветам» у перакладзе на балгарскую мову Румяны Эўцімавай. Сам аўтар вызначае жанр гэтай працы як літаратурна-крытычныя эцюды. Па сутнасці, гэта своеасаблівае даследаванне балгарскай паэзіі за гады сацыялістычнага будаўніцтва ў краіне.

Для таго, каб чытач лепш уявіў агульную панараму і рух паэзіі братняга народа на шляху сацыялістычнага рэалізму, аўтар аб'ядноўвае паэтычныя імёны па пакаленнях. Гэта дае яму магчымасць прааналізаваць і абгульніць вопыт і старэйшага пакалення, і так званых краіна-савіцкага, якое прыйшло ў літаратуру пасля красавіцкага пленума БКП 1956 года, і маладзёўскага пакалення. У адрозненне ад беларускага выдання (Мінск, выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна, 1977) сафійскае мае спецыяльны раздзел «Сучасная балгарская лірыка і фальклор».

Раздзелы кнігі ўключаюць у сябе кароткія, але цэласныя нарысы, у якіх Н. Гілевіч разглядае творчасць Элісаветы Баграды, Хрыста Радзееўскага, Дамітрыя Панцялеева, Валерыя Патрова і інш. Увага аўтара сціравана таксама на творчасць наваго сярэдняга — Андрэя Германова, Найдзена Вилчава, Івана Давыдава, Анастаса Стаянава, іншых паэтаў, якія многа зрабілі для прапаганды нашай літаратуры ў Балгарыі.

Л. ЧАРЭШНЯ.

Г. КАХАНОЎСКІ. Повязь часоў. Мінск, «Полымя», 1985.

Не так даўно выдавецтва «Полымя» пачало выпуск серыі краязнаўчых нарысаў «Па родным краі», але яна адрозніваецца сваёй чытацкай і гэта зразумела, бо кніжкі, якія выходзяць у гэтай тэматычнай бібліятэцы, як правіла, ахоплваюць матэрыял ці малавядомы, ці адкрыты ўпершыню. Няма сумнення, што і зборнік «Повязь часоў», напісаны рупным даследчыкам, пісьменнікам Генадзем Кахановічам, падзеліць гэты ж шчаслівы лёс.

Імя аўтара добра вядома ўсім, хто цікавіцца мінулым роднага краі, гісторыяй беларускай літаратуры. На гэты раз Г. Кахановіч як быццам абмяжоўвае кола сваіх пошукаў, расказваючы толькі пра дарагію і блізкую яму маладзёжанскую зямлю. Але менавіта з-за гэтай «абмежаванасці» кніжка і выйграе, бо, бадай, ці не ўпершыню так аб'ёмна, пераканаўча і не трэба забываць, што з захваленнем — расказана пра адзін з самых малалічковых, багатых падзеламі куточак бацькаўшчыны. Удзячны чытач зможа зазірнуць у мінулае краі, праіснаваць сяжынамі яго славы, тых земляноў, даведацца, як жылі сёння працаўнікі раёна.

Г. СМОЛІЧ.

«НЕСПАКОЙ
ДЛЯ ДУШЫ
І СВЯТЛО
ДЛЯ ВАЧЭЙ»

Пачну з таго, што аўтар не прыспешваў гэты свой выхад з новай кнігай да чытача, што не азначае, вядома, нібыта змест яе будзе поўнай нечаканкай для нас. Не, мы даволі часта чыталі падборкі паэтычных вершаў у часопісах, вельмі часта — у «ЛіМе» — і нам падабалася гэтая аўтарства «дэмакратычнасць», ягонае жаданне як найхутчэй аддаць плён сваёй працы на чытацкі суд. Але не прыспешвалася само нараджэнне кнігі, бо пісалася менавіта кніга, паступова набываючы сваё аблічча, узбагачаючы аўтара духоўна і душэўна і сама ўзбагачаючыся паводле закону зваротнай сувязі, — у навукасповедзь і падрахунак, развага і дэманстрацыя аб'ектыўна-мастацкіх магчымасцей самой паэзіі пры «пераўвасабленні» не менш аб'ектыўнай рэчаіснасці.

Чытацкі гзённік пісьменніка

з гадамі робіцца хіба мякчэй, але не лягчэй жа, пэўна! Звярніце ўвагу, заўважце, як Бардулін-майстра, прафесіянал мімаходзь і арганічна выяўляе тут самую сваю мастакоўскую, артыстычную натуру, якая даўно ўжо стала ягонаю глыбіннай сутнасцю, лёсам, і нават інструментам, калі хочаце, паслухмянасць якога можа цешыць і самога майстра. Але не лягчэй, не лягчэй жа яму, вось у чым справа! Справа паэта не акцэнтаваць нашу ўвагу на гэтым, але ж мы разумеем, не глухія ж мы, што значыць для яго і якой цаной здабыты «міг жождзеленны», і яшчэ больш цэніцца намі сціплае паэтава задавальненне тым, што «не была, значыць, марнаю праца».

У ціхай восені душа
Даверам познім залатае.
Ліст
Пенай з хмельнага каўша
На роздум вечае златае:
З бярозы —

Ці вырай журыцца:
Ляту-у-у...

Кліючка бульба ў чыгуне
Ці лівень налівае градкі?
Травое горнай курапаткі —
Чабарам
Пахне ў чайхане!
(«Трава горнай курапаткі»).

Даўно заўважана, што той, хто не разумее і не любіць свайго, абьякавае будзе і да чужога. Вось чаму пачуццё нацыянальнай годнасці, такое натуральнае ў паэта, заўсёды мяжуе з пачуццём інтэрнацыянальным, з адчуваннем шматгалосасці і шматфарбнасці жыцця ў адзіным свеце чалавечага роду. Вось чаму Ушачы ўроўнены паэтам у сваіх «дзяржаўных» правах з цэлымі краінамі — сапраўдны паэт мае права на такую «суверэннасць». Родная паэту Ушачына даўно ўжо і стала «прапісана» ў нашай паэзіі, а ягонае рэчка Ушачка ў яе «геаграфіі», як Нарач — у Танка, як Бясядзь — у Куляшова.

Міхась СТРАЛЬЦОУ

РУНЕЦЬ, АБНАЎЛЯЦЦА

І пісалася кніга новая, як гэта не без падстаў і пазначана на ёй аўтарам, які і сам стаў шмат у чым істотна абноўленым, а то і новым. Тое асабліва добра будзе відаць, калі хоць у думках параўнаеш створанае цяпер з «Амплітудай смеласці» (1983), паміж імі не такі і вялікі прамежак часу, хоць варта і агаварыцца, што «невялікі» ён для любога другога паэта, але не для Бардуліна з выключнай «рэактыўнасцю» ягонага таленту. Для яго ён аграмадны і немалы. За гэты час напісаліся не толькі новыя аркушы вершаў, за гэты час Бардулін нібы нанова «разабраў» і «сабраў» сябе самога як паэта, дасягнуўшы новага ідэйна-мастацкага адзінства, застаўшыся пры тым верным найгалоўнейшым сваім тэмам, матывам, прыёмам пісьма, але разам з тым стаўшы і больш дакладным, ашчадным (здавалася б, куды ўжо можна больш для Бардуліна?) у слове, больш стрыманым у форме, але затое больш раскутым у выяўленні эмоцыі, пачуцця, праўды перажывання. Увачавідкі паменшала фрагментарнасць — як спосабу вобразнага членяння рэальнасці, так і спосабу самога лірычнага «мантаж».

Яна пераадолена ўнутранай дысцыплінай эмоцыі і думкі, але не пры дапамозе, зноў жа, нейкага паэтычнага «лагарыфмавання», «кodu», халоднага майстэрства, а пры дапамозе ўнутранай напружанасці самога зместу. Вось гэтая суладнасць пачуцця і думкі, якая, можа, не так і проста далася майстру Бардуліну, найбольш уражвае ў новых ягоных вершах, такіх разнапланавых, разнастайных і разнабавых без ценю эклектыкі, такіх мудрых і сталых без натуры на глыбакадумнасць.

Стойкі я парастраціў
І дзём, і начэй
На цябе,
А калі разабрацца,
Неспакой для душы
І святло для вачэй
Я знайшоў.
Стала мулякая ношка
Мякчэй,
Не была, значыць,
Марнаю праца.

Гэты верш без назвы, сціпла прыхаваны сярод іншых, мо і званчэйшых і больш паглядных, вельмі дакладна і змястоўна гаворыць нам якраз пра сённяшняга паэта Бардуліна, пра вялікую цану паэтычнага слова, за якім і боль, і страта, і ахвярнасць, а вось іх ужо якраз і не павінен (ды часта і не можа, каб нават хацеў) схваць сапраўдны паэт, пачынаючы новы круг ахвярнасці — ужо ў слове. Цудоўныя і дакладныя тут радкі пра жыццёвую ношку (паэтычную — таксама), якая

Ссох на сіверах,
З асіны —
Надрыжэўся ўволю,
З рабіны —
Ад гаркаты ўсмяг,
З лясчыны —
Прасвятлеў ад болю.

Чытаеш і разумеш, што гэта не проста нейкая там восенская замалеўка, што гэта — пра стан душы, пра яе ўзрост, пра яе сталасць, адначасова здзіўляючыся дакладнасці і меры паэтычнага паралелізму, ягонаму зграбнаму двухпланавасці, аркестраванай і эмацыянальнай, і зрокавай, і аналітычнай.

А ціхай восені душа
Яшчэ даверам залачае,—

паўторыць у канцы верша паэт, неўпрыкмет перамяніўшы «залатая» на «залачае», і як многа стаіць за гэтай пераменаю, якая пазначае сабой рух і дзейснае жыццё самой чалавечай душы. І самога верша — таксама. І як усё тут прыцішана, роздумна, як сціпла, але дакладна стаіць кожнае слова — і гэта ў Бардуліна, які праз старонку можа здзівіць вас, калі захоча, цэлым феерверкам слоўнай вынаходлівасці, багаццем сугуччаў, кантрастнай кідкасцю думкі, лексічнай навізнай. Але менавіта праз вершы, падобныя да цытаваных, мы разумеем раптам, якога творчага дыяпазону перад намі паэт, якіх выключных магчымасцей і, можа, галоўнае, — якой уладды можа дасягнуць ён над сваім не абы-якім талентам.

У новых паэтычных вершах — вяртанне душой і думкай на спадычны парог, чарговае дапазненне да родных каранёў, да родных вытокаў. І — ніякіх напышлівых дэкларацый, нічога ад тых часам непрыемных «прызнанняў у любові», якія робяць у падобных выпадках некаторыя паэты, для якіх «роднае», можа, і будучы ім, не стала ўсё ж паэтычнай сутнасцю, паэтычным дыханнем і зрокам. Чаму так бывае? А ў Бардуліна:

А слова ў хмару рэзнецца
І зноў на дол пеша.
Радзей,
Радзей бярэзнічак,
А талалай брэша,—

гэта пра народны досціп, пра жарт, дух якога так добра даецца Бардуліну.

Тут сваё без знаку «правінцыйльнай» абмежаванасці — без боязі за сваё: вось чаму паэт і дзеліцца сваім, і шчодро ўзбагачаецца чужым, робячы яго свойскім і патрэбным яму.

Кеклік — ату,
Кеклік — ату —
Ці гэта бусел носы клеціць,
Ці ластаўна дамоўку лепіць,

Як уплывовы дзядзька
Сваяноў,
Я словы перацягнуў
Ушачына
У стольны Мінск
Па лініі радкоў.

Вядома, справа тут не толькі ў словах, справа найперш у тым, што за гэтымі словамі, няхай яны і сапраўды твае і толькі твае, як гэта заўсёды бывае ў Бардуліна. Вось ён напіша, вынесе ў назву верша — «Чышчу бульбу», каб затым пачаць:

Памалу чышчу бульбу
з той зямлі,
Якую помню босымі нагамі,
Навобмацак рукамі
пад снягамі

Зямлю пазнаю,
Бо на ёй былі
Усе мае, што сталі

Плясчымі,
Лясных дарог краямі,
Што з тлумнымі паводкамі
сцяклі.

Які гэта харошы і натуральны радок: «Усе мае, што сталі каранямі» — з інтанацыяй жывой гаворкі, з яе псіхалагічным жэстам, тут нібы размываецца мяжа паміж прозаю і вершам, а паэзія разумеецца (і аўтарам, і нам) як нейкая «субстанцыя», непадзельная і няўлоўна разлітая ва ўсім і ўсюды. Гэта наогул характэрна для Бардуліна: чаканнасць, выразнасць рэгулярнага верша і раптам мелодыка, рытміка саступае месца інтанацыі, а вобразная канцэнтрацыя з усім багаццем сугуччаў — псіхалагічнай дэталі, празаізму, які, аднак, пастаўлены такім чынам, што набывае адзнаку нечакана паэтычнаю, абнаўляецца і нібы трымціць пад нейкімі токамі нетутэйшага «эфіру». Вось чытайце «Юльнішкку»:

Стрыечная сястра
Пятруса Юстынённа,
пачутага славай далёка
Броўкі.
Настасся сядзіць перад
тэлеамерай
на трэцяй сходцы драбінак,
якія
вядуць да сівярыстых
вятроў, на гарышча.
Папраўляе мяне, што яна
сястра дваюродная,
а стрыечная — гэта далей,
раднай дваюродная.

Празаічная дакладнасць — «на трэцяй сходцы драбінак» — неўпрыкмет падмацавана і ажыўлена «сівярыстымі вятрамі» і гарышчам — выхадам у новае прасторавае і паэтычнае ўжо вымярэнне.

Бадай, не было ніводнай бардулінскай кнігі, дзе б абышлося без вяртання ў памяць пасляваеннага дзяцінства, у першапачатковую пару пазнання ў свеце дарослых суровай жыццёвай навуцы. Зразумела гэта, бо там вытокі самой жыццёвай і творчай сталасці бардулінскага паэтычнага пакалення там, адтуль і ранейшай паэтаў верш «Бацьку», там і адтуль выдатная «Блакада», там «Матчыны песні» і шмат іншага.

Дзвіншыя невычэрпнасці для паэта даўняй ягонаю тэмы. А калі яно так (а так — сапраўды), дык тое азначае адно толькі — набыццё паэтам усё новага і новага погляду на дарагі яму вопыт, пастаяннае ўсведамленне яго неацэннасці як для чытача, так і для літаратуры. Вось чаму нас не здзіўляе, калі і ў цыкле «У сааўтарстве з Гудзонам», дзе сабраны вершы, што напісаны ў час знаходжання Бардуліна ў ЗША, адзавуцца ў паэтычным сэрцы ўспаміны ваеннай і пасляваеннай пары. У вершы «Пытанне», напрыклад.

«Студабекер» шукаю,
«студар» той,
што ва Ушачах
Нашу вуліцу ўзяць
мог бы ў кузаў за раз,—

піша паэт, бо яму дарагія ўспаміны і пра той «студар» і пра «тушонку» з-за акіяна — наогул, пра чалавечую ўзаемадапамогу і ўзаемаразуменне. Але ў вершы няма перабору ў бок расчуленасці ці нейкай асаблівай лагоды, нідзе не забываецца ён пра сваю савецкую годнасць:

Маю чым заплаціць вам
за вашы зтраты.
Гэта трэба не мне —
успамінам мамі!

Такая дакладная, бо вывераная пэўнасцю жыццёвай і грамадзянскай пазіцыі, лірычная нота. Сталасць думкі і сталасць патрыятычнага пачуцця.

Мяне шчыра радуе вершы Бардуліна апошняга часу. Сабраныя ў новай кнізе, яны здабудоўваюць самы сур'езны поспех у чытача. Яны — з'ява як у творчасці самога паэта, так і ва ўсёй нашай сённяшняй паэзіі. Бардулін яшчэ раз сцвердзіў і пацвердзіў сваё права быць у шэрагу першаадкрывальнікаў новых паэтычных гарызонтаў.

«АД МОВЫ
ДА МОВЫ
МАСЦІЛАСЯ
КЛАДКА»

Нехта сказаў, што паэтамі нараджаюцца, перакладчыкамі — робяцца. Гэта справядліва толькі ў тым сэнсе, што каб перакладаць, трэба найперш мець з чаго перакладаць. Калі ўласна паэт найбольш залежны ад першаматэрыі самога жыцця, дык перакладчык мае справу з узаўважэннем і пераўвасабленнем сродкамі другой мовы ўжо раней створанага — ён і служка, і сапернік, і творца адначасова, хоць і нібы абмінае тую першапачатковую рэчаіснасць, той першапачатковыя яе «хаос», з якім звычайна мае справу арыгінальны творца. У таго свае, можа, найвялікшыя цяжкасці. Але ён сам сабе гаспадар, ён творыць паводле закону, самаўладна ўзятага для сябе і пастаўленага над сабой (так, здаецца, казаў Пушкін), а перакладчыку са сваім законам ісці ў чужы поспех не даводзіцца, не варта. Ён павінен падпарадкоўвацца і ахвяраваць. І ён павінен мець на гэтым падпарадкаванні талент. Вось чаму нельга на поўніцу сказаць, што перакладчыкамі — робяцца. Імі таксама нараджаюцца. Імі потым ужо робяцца тыя, хто адчувае ў сабе і спазнае не абыякую меру артыстызму, захаваны пры тым аб'ектыўна-мастацкія адносіны да рэчаіснасці. Апошняе важна, бо пры перавазе суб'ектыўна-мастацкага пачатку ва ўласнай творчасці, пры выразна лірычным спосабе адлюстравання рэчаіснасці перакладчыкам зрабіцца цяжка. Зразумела, што тут і якую не пра «чыстага» перакладчыка, а пра таго, хто і сам арыгінальны творца. Бо ў дадзеным выпадку я хачу гаварыць пра пераклады Рыгора Бардуліна. Рыгор Бардулін менш за ўсё лірык у вузкім разуменні (Заканчэнне на стар. 6).

КНИГАПІС

А. АДАМОВІЧ. Карнікі. Сафія. Ваеннае выдавецтва. 1985.
Аповесць А. Адамовіча «Карнікі» пераклала на балгарскую мову Надзя Геаргіева. У выдавецкай анатацыі да кнігі адзначана, што новы твор беларускага пісьменніка насычаны «выключным драматызмам, які вынікае з лёсаў персанажаў». Цікава і наступная заўвага ў анатацыі: «Пра зверствы гітлераўцаў у Вялікай Айчыннай вайне напісана многа, балгарскі чытач знаёмы з творами на тую тэму. Але ваеннае выдавецтва не выдала гэтай кнігі, каб яна не была выключна цікавай, арыгінальнай на месце, моцнай па сіле ідэйна-мастацкага ўздзеяння».

С. АЛЕКСІЕВІЧ. У вайны — не жаночы твор. Сафія. «Народна культура». 1985.
Кнігу Святланы Алексіевіч пераклала на балгарскую мову Алена Кіравава, перакладчыца савецкай літаратуры, майстар сіхроннага перакладу савецкіх кінафільмаў. У выданні змешчана падрабязная даведка пра аўтара, пасляслоўе А. Адамовіча «Пошукі, працяг жанру». Прадмову да кнігі «Жанчына і жыццё — сінонімы» напісала вядомая ў Балгарыі даследчыца савецкай многанацыянальнай літаратуры Каця Тапчыева.

В. НІКІФАРОВІЧ.

ВЫДАВЕЦТВА «Навука і тэхніка» Акадэміі навук БССР працягвае выданне шматтомнага «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы». Здадзены ў друк чарговы, ужо восьмы па ліку выпуск гэтай фундаментальнай працы, рыхтуюцца да выдання наступныя — дзевяты, дзесяты... Так паступова рэалізуецца на практыцы ідэя стварэння першага ў гісторыі поўнага тлумачальнага слоўніка старажытнай беларускай літаратурна-пісьмовай мовы, аб чым здаўна марылі і на неабходнасць якога пастаянна ўказвалі многія вядомыя вучоныя XIX — першай палавіны XX стагоддзя (І. І. Насовіч, І. П. Навіцкі, М. І. Гарбачэўскі, Я. Ф. Карскі, А. І. Сразнеўскі, І. В. Воўк-Левановіч, пісьменнік У. Дубоўка і інш). Аўтары слоўніка — калектыў супрацоўнікаў сектара гісторыі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР на чале з членам-карэспандэнтам АН БССР, доктарам філалагічных навук, прафесарам А. І. Жураўскім. Ён жа і галоўны рэдактар выпускаў.

Работа над гістарычным слоўнікам была распачата даўно, яшчэ чвэрць стагоддзя назад, і пачыналася яна з вызначэння крыніц, спісу помнікаў для слоўніка, складання інструкцый, збору і апрацоўкі матэрыялаў, падрыхтоўкі картатэкі, на што спатрэбіліся многія гады напружанай працы ўсяго калектыву. І вось у 1982 годзе выйшаў з друку першы том слоўніка, у 1983 — другі і трэці, у 1984 — чацвёрты... А сёння на падыходзе ўжо новыя, гатовыя да друку выданні.

Як сведчаць першыя выпускі слоўніка, гэта — надзвычай цікавая, змястоўная і маштабная праца, якая пры яе поўным завяршэнні (мяркуецца ў бліжэйшыя 10—12 гадоў) з'явіцца выключнай падзеяй гістарычнай значнасці ў грамадскім, культурным і навуковым жыцці нашай краіны і ўсяго славянскага свету. Патрэба ў стварэнні гістарычнага слоўніка наспела даўно. Але асабліва вострай і настойлівай яна стала ў наш час, што абумоўлена той надзвычайнай і ўсёўзрастаючай цікавасцю ў славянскім свеце да гіс-

торы матэрыяльнай і духоўнай культуры нашых далёкіх продкаў — усходніх славян. Старажытныя пісьмовыя помнікі як першакрыніцы пазнання гісторыі народа, яго культуры і мовы ў гэтых абставінах набываюць вялікую каштоўнасць. Аблегчыць чытачу разуменне старажытных пісьмоўных тэкстаў, даць кваліфікаванае вытлумачэнне многіх ужо не зразумелых для нашага пакалення слоў — адна з важнейшых за-

равай і моўна-стылістычнай прыналежнасці — акты і іншыя дзелавыя і юрыдычныя дакументы, судовыя кнігі і статуты, арыгінальныя беларускія летапісы, творы мемуарнай і свецкай літаратуры, палітычнай сатыры, перакладныя воінскія і рыцарскія раманы і аповесці, інтэрмедыі, навукова-гістарычныя сачыненні ў выглядзе гісторый, хронік і хранографу, перакладныя біблейскія рукапісныя зборнікі, помнікі цар-

дачай аўтарскі калектыў слоўніка і яго рэдактарскі састаў спраўляюцца выдатна.

Азямяленне са структурным складам і будовай «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» паказвае, што ён ахоплівае шматлікія і надзвычай разнастайныя семантычныя пласты лексікі старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы. Шырока прадстаўлена ў ім прадметная, неканкрэтна-прадметная, адцягненая па значэнні і абстрагава-

СЛОЎНІК МОВЫ СТАРАБЕЛАРУСКАЙ

дач гэтай працы.

Слоўнік мовы старабеларускай пісьменнасці будзе карысным не толькі для лінгвістаў, літаратуразнаўцаў, але і гісторыкаў, археолагаў, фалькларыстаў, правазнаўцаў і ўвогуле для ўсіх тых, хто займаецца пытаннямі гістарычнага мінулага нашага народа, яго культуры і быта. У той жа час гэта ганаровы і пачэсны абавязак нашых сучаснікаў перад гісторыяй свайго краю, народа, яго папярэднікамі і будучымі пакаленнямі людзей, іх далёкімі нашчадкамі.

Ажыццявіць на практыцы гэту смелую задуму стала пад сілу толькі цэламу творчаму калектыву высокакваліфікаваных лексікаграфуў ва ўмовах новай сацыялістычнай рэчаіснасці.

«Гістарычны слоўнік беларускай мовы» засноўваецца на розных па месце і жанры пісьмоўных крыніцах, якія з дастатковай паўнатай і дакладнасцю раскрываюць семантычную структуру і аб'ём слоўнікавага складу старабеларускай мовы на пэўных этапах яе гістарычнага развіцця. Матэрыялам для слоўніка з'явіліся шматлікія пісьмовыя помнікі XIV—XVIII стагоддзяў рознай жан-

коўнага, рэлігійна-кананічнага зместу, свяшчэнныя пісанні, настаўленні аб спраўленні ці адпраўленні культурных рытуалаў і інш. За ўвесь перыяд працы над зборам матэрыялу (з 1960 па 1972 гг.) шляхам фронтальнай і выбарчай выпіскі была складзена картатэка слоўніка старабеларускай мовы ў агульнай колькасці звыш аднаго мільёна (дакладней, мільёна шасцідзесяці тысяч) карткаў.

Вызначэнне храналагічных рамак слоўніка, адбор яго крыніц і лексікаграфічная апрацоўка фактаў грунтуецца на строга навуковай аснове, з улікам лепшых узораў і вопыту стварэння аналагічных прац у роднасных славянскіх і неславянскіх мовах, з глыбокім разуменнем спецыфікі беларускага моўнага матэрыялу.

Перад складальнікамі слоўніка стаяла ўсё тая ж важная і адказная задача — зафіксаваць з максімальнай дакладнасцю і паўнатай выкарыстання ў помніках старабеларускай пісьменнасці словы, растлумачыць іх змест, значэнне, даць чытачу найбольш поўнае і цэласнае ўяўленне аб слоўнікавым складзе і лексічным багацці старабеларускай мовы. І з гэтай за-

дачаю аўтарскі калектыў слоўніка і яго рэдактарскі састаў спраўляюцца выдатна.

Азямяленне са структурным складам і будовай «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» паказвае, што ён ахоплівае шматлікія і надзвычай разнастайныя семантычныя пласты лексікі старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы. Шырока прадстаўлена ў ім прадметная, неканкрэтна-прадметная, адцягненая па значэнні і абстрагава-

мая лексіка. Значнае месца займаюць словы, якія з'яўляюцца назвамі асоб па родзе ці відзе іх працы, занятку, грамадскай дзейнасці, па службе, пасадзе ці сацыяльнай прыналежнасці, па ўнутраных якасцях, знешніх адзнаках, па месцазнаходжанні ці пражыванні, поле, узросце і г. д. Даволі поўна адлюстравана ў слоўніку лексіка, якая служыць для абазначэння шматлікіх прадстаўнікоў жывёльнага свету — дзікай і свойскай жывёлы, звяроў, птушак, паўзучых і г. д., прыродных утварэнняў, масіваў, мясцовасцей, палёў, сенажацей, лугоў, рэк, балот, дрэў, пладоў і да т. п. Шматлікія па колькасці словы, якія абазначаюць разнастайныя прыкметы прадметаў, адзінкі, якасці, уласцівасці, дзеянні, станы, працэсы, адчуванні і г. д.

Багаты слоўнікавы матэрыял чарговых выпускаў і з пункту гледжання граматычнай прыналежнасці слоў. Ён змяшчае ў сабе словы, якія належаць да розных знамянальных і незнамянальных частін мовы: назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў,

РУНЕЦЬ, АБНАЎЛЯЦЦА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

гэтага слова. Тое не патрабуе доказаў, пра тое неаднаразова сказана нашай крытыкай. Сказана, што ён паэт «шматкампанентны» ў сваёй творчай манеры: эпік, лірык, гумарыст. Знаўца фальклору, яго арыгінальнае інтэрпрэтацыйнае. Няма для аднаго аўтара. Мусіць, з усведамлення гэтых сваіх дадзеных пачынаўся Барадулін-перакладчык. А з якіх канкрэтных аўтараў? Сёння цяжка дашукацца і адказаць. Але ці не з латышскай паэзіі пачынаўся ягоны перакладчыцкі пошук? З пачуцця добрасуседства, з пошукаў нейкіх сваіх нават спадчынных каранёў («Мой дзед рыжаны Галвіньш»). Вершы і драмы Райніса, творчасць латышскіх сяброў-аднагодкаў. Уласныя шматлікія вершы пра Латвію. Потым было адкрыццё сярэднявечнай паэзіі. Руская паэзія прысутнічала пастаянна ў полі зроку паэта-перакладчыка — ад Пушкіна, Цютчова да Ясеніна і Вазнясенскага. Пошук шырыўся, абдымаючы спярша блізкапрысутнюю, так сказаць, прастрань. Усё заканамерна, паслядоўна. І ўжо адчута цана багацця, якое набывалася разам з усім гэтым:

Адны пазычылі
Смагу слову,
Другія казалі,
Як зваць траву.

Даверылі мову,
Нібы дуброву,
Дзе ў родным шуме
Душой жыву.

Сваё «замежжа» знайшоў Барадулін на лацінаамерыканскім кантыненте. Багаты на яркую вобразнасць уласны мастацкі свет Барадулін-паэта адчуў нешта сабе роднаснае ў шчодрой маляўнічай палітры іспанамовнага слова, задушліва-церпкага, набрынялага раскошай паўднённага сонца, экзатычных фарбаў, пахаў. На першы погляд, гэта нават далёкавата ад сціпла-выразнага нашага побыту, ад характару нашай прыроды, ад цнатлівай, унутрана-стрыманай «графічнасці» роднага нашага слова. Так, як быццам, але і не так. Бо самое слова нашае жыве ў арыгінальнай барадулінскай творчасці вольна, маляўніча і паўнакроўна, паказваючы выдатныя магчымасці роднай мовы, і Пабла Неруда, і Нікалас Гільен, можа, менавіта дзякуючы гэтаму так уважліва набліжаныя паэтам да нас — з усёй іхняй нетутэйшай прагай, маляўнічай адвагай, душэўнай і слоўнай раскутасцю. Дзякуючы багаццю роднага слова і дзякуючы выдатнаму майстэрству перакладчыка. Але вось вазьмі-

це Габрыелу Містраль. Нічога падобнага да «рэнесанснай» пышнасці, раскошы пачуцця, фарбаў, самой структуры верша названых раней паэтаў. Затое ёсць пэўная экзальтаванасць, духоўная, вытанчаная, «каталіцкая» нейкая, такая далёкая ад «паганскай» празмернасці хоць бы і таго ж Пабла Неруды. Яна, калі хочаце, «сярэдне-вяковая» — іспанская, калі можна так сказаць, перанпружаная да трымцення, да слодычнай пакоры:

Малога люлюю
ды бачу, што цела
знае, якім я
жыла і трымцела.

Не бачу цяпер
ні калыскі, ні сына,
за свет ухаціцца
няма аблачыны...

Крычу я Таму,
хто і сын мой, і свет мой,
ад крыку свайго ж
прачынаюся светла.

Адкуль бярэ ўсё гэта Барадулін? Ды адтуль, мусіць, адкуль і свае выдатныя арыгінальныя вершы. З усведамлення яшчэ неадкрытых багаццяў нашых, бярэ з наяўных духоўных багаццяў свайго народа, з яго нацыянальнай, душэўнай, артыстычнай здольнасці рабіць чужое сваім, прасякацца чужым, збіраць яго дзеля падслуханага некалі Багдановічам хацэння і імкнення несці свету і свой, толькі ім і нацыянальнай думкай назапашаны дар.

І мяне не здзіўляе ўжо, як, мусіць, не здзіўіць і чытача,

што Барадулін «хапіла» і на Федэрыка Гарсія Лорку з непаўторным для яго тэатралізаванага верша-песні, дзе гітара і скрыпка не прырачаць адна адной, бо апошняя недзе быццам зводдаль і, можа, «не вядзе» тэму, і не задае тон, але абавязкова прысутнічае — хоць бы толькі ў нашым уяўленні. Дзе ўзяў Барадулін камертон пры перакладах, пры ўзнаўленні ўсяго гэтага, я не ведаю. Можа, увасобіў гэтак сваё адчуванне іспанскага паэта стыхійна, праз раптоўную здагадку, праз творчае пражарэнне, можа, суадніў гэты Лоркаў «кантрапункт» са «скрыпкай» Блока, хоць, здаецца, і не перакладаў таго. Не ведаю. Не гэта, урэшце, істотнае, істотны вынік.

Апошнім часам Барадулін захапіўся англійскай паэзіяй, якая, дарчы, перакладалася ў нас не так і шмат. Успамінаецца, як некалі ў адным сваім вершы, думаючы пра надыход сталасці, напісаў ён пра ўзважлівую «яснасць дзёрзкай мары і стрыманасці першы халадок», ідэал якой можна па-свойму бачыць у самым тыпе англамоўнага творцы. Прыблізна, вядома, усё гэта, але ж нейкі намёк на ісціну мо і ёсць. Барадулін усё больш ашчадным, усё больш празрыстым, «художавым», як казаў некалі Гоголь у дачыненні да слова, робіцца апошнія гады, усё больш вабіць яго не яркі фрагмент, а строга пазначанае ў прасторы і часе

цэлае, у фразе лубы яму не назывуны сказ, а перыяд і г. д. «Перспектыва» англійскага класічнага верша заўсёды выразная, вобразнасць ашчадная і пэўная нават і ў рамантычнай аздобцы, добра асвоены гэтым вершам пейзаж, дзе лес, поле і сядзіба, што, вядома, даспадобы будзе кожнаму беларускаму паэту, а тым больш Барадуліну. Я маю найперш на ўвазе ягоны пераклады з Джона Кітса і Персі Бішы Шэлі. Мне здаецца, што сёння гэта найбольш «барадулінскія» аўтары, як і Рэд'ярд Кіплінг, між іншым, пры перакладзе якога так трэба і адчуванне народнасці, раешнасці слова, і досціп, і рытмічная вынаходлівасць — якасці, якіх не пазычаць Барадуліну.

Ад мовы да мовы масцілася
кладка,
Мяняліся прымаўні, звычкі,
апатка,
Але гаварыла душа
з душою,
На лобе задумы глыбокая
складка
Пралегла першаю баразною,
Як тая, што гналі мае
землякі
З усходу сонца аж да
заходу.
Якую ацэньвалі грані,
Вітаючы веснавую лагоду.

Барадулін не быў бы самім сабой, каб не ўспомніў і тут пра сваю кладку і баразну, над якімі запалілася яму некалі святло роднай мовы і раскінула свет — і так далёка роднаму слову стала відно наўкол.

Барысу Сачанку — 50

займеннікаў, дзеясловаў, уключаючы дзееспрыметнікавыя і дзееспрыслоўныя формы, прыслоўяў, прыназоўнікаў, злучнікаў, часціц, выклічнікаў. У поўнай меры адлюстраваны ў ім словы катэгорыі стану, безасабова-прэдыкатывыя і мадалыныя словы.

Лексіграфічная распрацоўка слоўнікавых артыкулаў вычарпальная па змесце і ў той жа час сціслая і лаканічная па форме. Значэнні слоў багата ілюструюцца адпаведнымі прыкладамі са старажытных тэкстаў. Раскрыта семантика мнагазначных слоў. Так, у слове ГОЛОВА вылучана 11 значэнняў, у словах ГОЛОСЬ — 7, ГРАНИЦА — 6, ГОЛЫЙ (КГОЛЫЙ) — 8, ДВОРНЫЙ — 6, ГОРДЫЙ, ГОРКИЙ — па 5, ДАРОВАТИ — 5, ГОНІТИ — 4, ГОРЕТИЯ — 3, ДАНЫЙ — 13, ДАТИ — ажно 15 і г. д. Усё гэта іскравае сведчанне высокай ступені развітасці старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы, багата і разнастайнасці семантичнай структуры слова, яго энісвай ёмкасці і змястоўнасці.

Як станоўчы факт варта адзначыць і тое, што ў слоўніку выразна размяжоўваюцца паняцці мнагазначнасці (полісеміі) і аманіміі слоў, першыя з якіх падаюцца як асобныя значэнні ў адным пэўным слоўніковым артыкуле, другія — як розныя словы ў розных слоўніковых артыкулах з дакладным лагічным азначэннем паняцця, якое ўключае найбольш істотныя яго адзнакі, з глыбокім вызначэннем семантыкі адпаведных слоў.

Пры загалёўным слове слоўнікавых артыкулаў робяцца па меры неабходнасці моўна-стылістычныя паметы з указаннем на прыналежнасць таго ці іншага слова да пэўнага разраду (групы) лексікі, адзначаюцца формы суб'ектыўнай ацэнкі якасці з адценнямі памяншальнасці (ласкальнасці) або павелічальнасці (зневажальнасці, пагарды, непахвальнасці) і інш. У гэтым слоўніковым артыкулаў даюцца ўказанні на прамыя і пераносныя значэнні адпаведных слоў.

Распрацавана гэтак жа дакладная сістэма адсылак адных

слоў ці іх лексічных, формаўваральных, фанетычных варыянтаў да пэўных іншых слоў ці адпаведных значэнняў, напрыклад: ГОРДЕТИ гл. ГОРДИТИ, ГОРКАБУЗЬ гл. АРКАБУЗЬ; ГОНЯЧИЙ дзеесприм. І. Ад ГОНЯТИ ў 2 значэнні і г. д.

У загалёўнай частцы слоўнікавых артыкулаў нярэдка прыводзяцца ўсе магчымыя лексічныя, фанетыка-марфалагічныя, акцэнтна-графічныя і графіка-арфаграфічныя (правапісныя) варыянты слоў, якія сустракаюцца ў тэкставых матэрыялах розных старабеларускіх помнікаў, напрыклад: ГОЛОВЩИНА, ГОЛОВЩИНА, ГОЛОВЩИНА (наз.); ГОЛУБИНЫИ, ГОЛУБИНЫИ (прим.) і інш. Такая варыянтнасць у падачы загалёўных лексічных адзінак з'яўляецца ў значнай ступені вымушанай, але апраўданай і неабходнай па прычыне значнага разнабою ва ўжыванні слоў у розных пісьмовых матэрыялах старабеларускіх тэкстаў. На першае месца ў загалёўным радзе выносяцца ў такіх выпадках найбольш ужывальныя і характэрныя для літаратурна-пісьмовай мовы варыянты.

«Гістарычны слоўнік беларускай мовы» забяспечаны падрабязнай граматычнай характарыстыкай слова з дакладным указаннем на прыналежнасць яго да пэўнай часткі мовы, на граматычныя формы і катэгорыі адпаведных слоў, як, напрыклад, на ступень параўнання прыметнікаў ці прыслоўяў, на зваротнасць і незваротнасць дзеясловаў, прыналежнасць іх да асабовых, інфінітыўных, дзеяслоўна-імяных ці дзеяслоўна-прыслоўных утварэнняў, на аднакратнасць ці шматкратнасць дзеяння і г. д. Ён будзе ў будучыню ў поўнай адпаведнасці з інструктыўнымі патрабаваннямі да зместу, распрацоўкі і афармлення слоўнікавых артыкулаў, і ў гэтым заключаецца яго вялікае навуковае, агульнапазнавальнае і практычнае значэнне.

Выданне працягваецца...

Аркадзь НАРКЕВІЧ.

Учора, 15 красавіка, праўленне Саюза пісьменнікаў БССР павіншавала з юбілеем вядомага празаіка Барыса Сачанку:

«Дарагі Барыс Іванавіч! Горача віншуюем Вас, вядомага беларускага пісьменніка, з Вашым 50-годдзем.

Нарадзіліся Вы 15 мая 1936 года ў вёсцы Вялікі Бор Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці ў сям'і рабочага хіміка-агасца.

Шмат гора і няшчасця зведалі Вы ў дзяцінстве — у чэрвені 1943 года разам з бацькамі былі вывезены ў Нямеччыну, адкуль вярнуліся ў 1945-м. У 1955 годзе скончылі беларускую СШ № 1 у Хойніках і паступілі на аддзяленне журналістыкі філфака БДУ імя У. І. Леніна, якое скончылі ў 1960 годзе. Студэнтам пачалі супрацоўнічаць у часопісе «Вожык». З 1960 па 1976 год працавалі ў аддзеле прозы часопіса «Полымя». У 1976 годзе на VII з'ездзе пісьменнікаў Беларусі выбраны сакратаром

праўлення СП БССР. Са снежня 1973 года — член КПСС.

Першае апавяданне надрукавалі ў 1956 годзе. З таго часу вось ужо трыццаць год Вы — адзін з актыўных беларускіх пісьменнікаў, пазнаваецца прыклад працаздольнасці, творчай апантанасці. Услед за першай кнігай апавяданняў «Дарога ішла праз лес» пабачылі свет наступныя Вашыя кнігі: «Барвы ранней восені», «Зямля маіх продкаў», «Пакуль не развіднела», «Вол-фігурыст», «Апошнія і першыя», «Халасцян», «Дарогі», «Аксана», «Памяць», «Чужое неба», «Тры аповесці», «Ваўчыца з Чортавай Ямы», «Вялікі Лес», «Жывое жыццё», «Кожны малі», «Дарога ў Хатыні». У 1981 годзе выйшлі выбраныя творы ў 2-х тамах.

У сваіх творах Вы паказалі сябе добрым знаўцам народнага жыцця і побыту. Перад Вамі адкрываюцца свае скарбы глыбінныя пласты мовы. Вашаму пяру падуднае эсэ, апавяданне, гумарыстычная наваля, лірычная апавесць, вялікі раман, дзе намалевана шырокая панарама народнага змагання і подзвігу.

Шмат робіце Вы як папулярызатар на роднай мове лепшых твораў іншых літаратур. На беларускую мову Вамі перакладзены аповесці Я. Гушчы «Школьны хлеб», П. Андрэева (П. Абрасімава) «Аповесць пра майго сябра», кніга апавесцей і апавяданняў І. Андрэя «Тры вожны год», п'есы А. Салынскага «Баранішчыца» і А. Галіна «Апошнія спатанне». Былі складальнікам выбраных твораў Я. Івашкевіча, Я. Гушчы, М. Булкава, двухтомнай анталогіі рускага савецкага апавядання.

Неаднаразова Вашы кнігі выходзілі ў маскоўскіх выдавецтвах, паасобныя творы перакла-

дзены на мовы братніх рэспублік і на замежныя мовы.

Поруч з актыўнай пісьменніцкай працай шмат сіл і энэргіі аддаеце Вы грамадскай рабоце. Вы тройчы выбіраліся дэпутатам Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, былі членам Ленінскага РК КПБ г. Мінска, прымалі ўдзел у рабоце XXXV сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. Цяпер — член Цэнтральнай рэвізійнай камісіі СП БССР, член прэзідыума рэспубліканскага Таварыства кнігалюбаў, член праўлення рэспубліканскага Таварыства аховы помнікаў, член рэдкалегій штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», часопіса «Вясёлка», штогодніка «Далёгляд»; член рэдкалегій выдавецтваў «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва». Член рэдкалегій збораў твораў І. Мележа і М. Гарэцкага, навуковы кансультант «Эцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі».

Вашы заслугі ў развіцці беларускай літаратуры і актыўнай грамадскай дзейнасці адначаны ордэнам «Знак Пашаны», медалём, дзюма Ганаровымі граматамі і Граматай Вярхоўнага Савета БССР. У 1982 годзе за кнігу прозы «Ваўчыца з Чортавай Ямы» Вам прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР імя Я. Коласа.

Сваё 50-годдзе, дарагі Барыс Іванавіч, Вы сустракаеце ў росквіце творчых сіл, у здзяйсненні многіх задум і планаў. Віншуюем Вас з юбілеем, зычым моцнага здароўя, вялікага асабістага шчасця, новых таленавітых твораў на радасць чытачам, у скарбонку беларускай савецкай літаратуры, якой Вы служыце адна і беззаветна.

«Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтых цёплых пажаданняў.

ТАЛЕНТ І ПРАЦА

Падлетак Ясік панёс у суседнюю вёску збанок з малаком, а калі вярнуўся назад, ні роднай хаты не ўбачыў, ні маіх свайн не знайшоў. Усюды была смерць. Усюды быў попель і смуродлівы дым. Голая, быццам распанутая, страшная пры месным святле печ глядзела на Ясіка. Фашысты спалілі вёску і вяскоўцаў. Толькі лапікамі тгела яшчэ там-сям чырвоная вуголле, ды пустымі ваціцамі зеўралі чалавечыя чарапы. Жуцкая апакаліпсічная карціна! Яе намалываў у сваёй апавесці «Апошнія і першыя» Барыс Сачанка. «Рэквіем» — стаіць у падзагалюку гэтага суролага, чэснага, выключна-пранізлівага твора. Памятаю, якое ашаламляльнае ўражанне на мяне і на маіх сяброў-студэнтаў дваццаць гадоў назад зрабіла гісторыя малага Ясіка.

«Калі б не было каго ратаваць — не было б жыцця», — запісаў у сваім дзёніку Леў Талстой. Гэта, несумненна, так. Літаратура і мастацтва ратуе. Ратуе ад духоўнай і фізічнай смерці, ад самазнішчэння памяці, ад сытасці абьякавага сэрца, ад пошасці. Кожны з нас, хто аднойчы ўзяў у рукі пяро, хто асмеліўся назвацца пісьменнікам, павінен штодзённа, штоіменна адчуваць высокую ратавальную місію слова. Барыс Сачанка, якому споўнілася пяцьдзесят, добра адчувае гэта. Я назваў бы яго пісьменнікам усхваляванай душы. Ён расказвае пра ваіну, жахі якой зведаў зьялёным хлапчуком, і мы адчуваем трапяткое хваляванне, адчуваем востры боль, нібы сваёй голай рукою патрапілі ў агонь. «Попел спаленых хат, смерць блізкіх і цяпер яшчэ халодзіць нашы сэрцы», — гэта словы Барыса Сачанкі.

Есць глыбінная праўда і заканамернасць у тым, што беларуская літаратура, як Праметэй, прыкута да тэмы Вялікай Айчыннай ваіны, вогненнымі цвікамі прыкута. На зямлі Хатыні і Обалі нельга іначай. Гэта патрыятычны абавязак нашай літаратуры. У пераліку твораў на гэтую сурова-горкую і гордую тэму творы Барыса

Сачанкі займаюць адметнае месца. Ужо згаданыя «Апошнія і першыя», «Аксана», «Чужое неба», «Палон», «Пакуль не развіднела», «Не, не ўсё роўна» і, вяршыце, раман «Вялікі Лес». Я спакойна адношуся да наскокаў некаторых крытычных дры-васекаў, якія прагучы трэсак і пілавіння, якія абвінавачваюць твор у расцягнутасці, бытавізме, перанаселенасці героямі і г. д. Мне імпануе сачанкаўская манера пісьма, ягоная сакавітая мова, лепка характараў. Сям'я Дарошкаў, а за ёю ўвесь беларускі народ, паўстае са старолак рамана. Гэта — жывыя людзі, кожны са сваім шчасцем і бядой, тварам і душой. Страшная наваля абрынулася на іх, чорны звер уварваўся ў светлую хату, ваіна знішчае людзей, «у зямлю змоладу на абарону самага святога, самага дарагога. Народ, як тая спружына, сціскаецца, чакае моманту, каб паказаць ворагу і ўсяму свету сваю ярасную выбуховую сілу.

Не можа не крануць сэрца раставаня жонкі Івана Дарошкі Каці з роднай хатаю і з мужам. Вось-вось увойдуць у Вялікі Лес фашысты...

«— Трэба ехаць вам! — сказаў аднаго дня Іван Каці. — Цягнуць нельга.

Каця і сама гэта ведала. Аднак сказала:

— Яшчэ адну ноч пераначуем у гэтай хаце.

Іван згадзіўся. Пераначавалі ноч. Раніцою тая самая размова:

— Ехаць вам трэба! Сёння ж...

І тая самая просьба: — Яшчэ адну ноч. Адно, толькі адно!..

Перадняявалі, пераначавалі, а ўранні тое самае:

— Іванка, мы яшчэ адну ночку разам пабудзем. Можна, апошняю. Не даўдзецца ўжо начаваць нам у гэтай хаце...

Боль, каханне, светлы смутак, — усё ёсць у гэтай сцэне.

Барыс Сачанка вельмі тонка ўмее перадаць найдрабнейшы рух душы, нюанс пацуюцца. Мне здаецца, ён мог бы быць

неблагім, неардынарным пэтам. Вядома ж, увесь гэты лірызм, праэрыстысць малонкаў, смакаванне ядранага народнага слова ад Палесся, ад той шматфарбнай рамантычна-паэтычнай зямлі, якая нарадзіла і акрыліла пісьменніка, Шчаслівы чалавек, асабліва творчы чалавек, які мае такія глыбокія, такія трывалыя карані.

Карыстаючыся юбілейнай нагодаю, мне хочацца сказаць некалькі слоў пра грані таленту Барыса Сачанкі, не поўнаасцю асветлены нашай крытыкай. Я маю на ўвазе рэчы пісьменніка на гістарычную тэматыку — «Англіцкая сталь» і «Дыярыўш Мацея Белановіча». Вельмі ёмка, прачула і праўдзіва апавядае пісьменнік пра сіваю даўніну беларусаў, пра іхні няскарны дух. Кажучы словамі крытыка Анатоля Клышкі, у гэтых творах жыве і пульсуе «гістарычная самапавага народа». Хочацца верыць, што Барыс Сачанка яшчэ вернецца на сцяжыну, пратрапаную незабытым Караткевічам.

І апошняе, бадай, самае галоўнае, што я хацеў бы адзначыць — інтэлігентнасць Барыса Сачанкі. Здабытая пастаянная шматгадовай працай душы гэтая інтэлігентнасць бачыцца і ў той добразычлівай манеры, з якой пісьменнік размаўляе з калегамі, старэйшымі і маладзейшымі, і ў ягонай апантанай любові да кнігі, і ў ягоных выступленнях, вусных і пісьмовых, дзе ён заўсёды прапанандыст і абаронца роднай культуры і роднай мовы. Як тонка зазначыў акадэмік Дзмітрый Ліхачоў, можна прыкідвацца адважным, альбо разумным, альбо шчодрым, і людзі паверыць табе. Нельга толькі прыкідвацца інтэлігентным, бо сапраўдная інтэлігентнасць даецца чалавеку, як дыханне, як біццё сэрца, і не церпіць ніякага грыву, ніякага фальшу.

Барыс Сачанка нарадзіўся ў зеленатраўным маі, калі сама прырода як бы падштурхоўвае чалавека, кліча да працы. Пажадаем таленавітаму працавітаму пісьменніку новых дарог і новых удач.

Леанід ДАЙНЕКА.

ПАЦВЯРДЖЭННЕ ЛЕГЕНДЫ

Творчая група вядомых маскоўскіх пісьменнікаў, у якую ўваходзіў і аўтар слаўтай «Гранады» Міхаіл Святлоў, наведваючы восенню 1956 года горад Віцебск, сустрэлася і з тагачасным першым сакратаром Віцебскага абкома партыі Уладзімірам Елісеевічам Лабанком, адным з арганізатараў і кіраўніком партыйнага падполля і партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай ваіны. Госці, якія перад паездкай ня мала чулі пра гэтага легендарнага чалавека, з асаблівым хваляваннем слухалі яго расказ аб незабытых днях барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. У. Лабанок усіх уразіў і сваім глыбокім веданнем жыцця, і сапраўднай дасведчанасцю, у тым ліку і ў паэзіі. М. Святлоў не ўтрымаўся, сказаў пасля вечара калегам: «Вось такой і павінна быць легенда».

З гэтага эпизоду журналіст М. Тараткевіч пачынае сваю кнігу «Такой і павінна быць легенда», выпушчаную Выдавецтвам палітычнай літаратуры ў Маскве і прысвечаную гераічным справам падпольшчыку і партызан Віцебшчыны, а найперш іх таленавітаму кіраўніку У. Лабанку.

Храналагічны прынтцып падачы фактычнага матэрыялу ў дадзеным выпадку апраўдае сябе. Гаворка вядзецца з таго моманту, калі У. Лабанок даведаўся, што пачалася ваіна. Не сказаць, каб ён не думаў аб самым горшым, але за дзень да гэтага, сустракаючыся з

вяскоўцамі, выказваў упэўненасць, што ўсё будзе добра. І вось цяпер адразу павінен пачынаць жыць і дзейнічаць згодна з ваеннымі абставінамі. М. Тараткевіч паказвае, як удаецца У. Лабанку заваўваць людскі давер, як ён, выконваючы дырэктыву партыйных і савецкіх органаў, робіць усё для таго, каб стварыць на месцы партыйныя групы.

Шлях, пройдзены У. Лабанком у гады ваіны, гэта шлях паступовага раскрыцця вялікай арганізатарскай здольнасцей. З кнігі і бачна дзейнасць Уладзіміра Елісеевіча на кожным з пастаў, якія яму даводзілася займаць. Ня мала гаворыцца пра той момант, калі У. Лабанок стаў камандзірам Лепельскага партызанскага атрада, што быў створаны ў Саснагоўскай пушчы, затым — камісарам партызанскай брыгады імя Дубава і, нарэшце, камбрыгам, камандуючым партызанскага злучэння.

Шмат расказваецца і пра саратнікаў У. Лабанка па барацьбе, асабліва тых, хто дзейнічаў поруч з ім, а таксама пад яго кіраўніцтвам у пачатку разгортвання партызанскага руху. Закранаюцца розныя аспекты жыцця народных мсціўцаў, у тым ліку звяртаецца ўвага і на тое, як актыўна праводзілася ідэалагічная работа: выпуск лістовак, падпольных газет, над афармленнем якіх працавалі мастакі М. Гуціёў і М. Абрывьба.

Ю. ВАЛЕЕУ.

Алег САЛТУК

Час

Час не ў гару —
Пабег ужо з гары.
Закон жыцця — яму й павінавацца.
Дзе ворагі, а дзе твае сябры,
Якраз цяпер пара б і разабрацца.
Народу шмат.
Кругом усё народ.
Здаецца, ўсюды любата і ціша.
І дзе узяць усё ж такі народ —
Прабёў — і добра бачна, хто чым дыша...
Глядзіш у твар — нічога не відно,
І вочы, як маўклівыя крыніцы.
А што схавала іх няное дно,
А ў душах што — дабро ці зло таіцца!
Не лезу ў душы.
Не, я проста так
Ад сябра аднаго сваёй душой
праплакаў...
Ды ўсё ж хачу даведацца, дзівак,
З кім, калі б трэба, змог пайсці ў атаку!

Зло

Аднакласнік сыну пазваніў:
— Нехта галубка майго падбіў...
З вудаю маркоціцца рыбак —
Нехта ў рэчку выліў аміак...
Скардзіцца збянтэжана суседка:
— Нехта з каранямі выраваў кветкі...
Тупае засмучаны ляснік —
Як грыбы, растуць у лесе пні...
Студзіць сэрца кожная з газет:
— Захад вар'яце ад ракет!..
Іншы скажа:
— Гэта ж, браце, проза!
Так, калі на свет глядзець цвяроза,
І не трэба станавіцца ў позу:
Калі хоць што-небудзь пад пагрозай —
Гэта тройчы выклікая проза!

Трывога

А што было да нас,
Нам крышачку вядома:
Сплыву лёд, прыйшло цяпло —
Квітнець і жыць жывому!
На прашчура майго
Абрынуліся хмары,
А з імі і агонь
Прывёў да нас пажары.
Быў мір, была вайна,
І нелюдзі і людзі...

Што будзе пасля нас,
Хоць нештачка ці будзе!

Работа

Я вершы чытаў на пакосе.
Быў цёплы законны абед.
Іржэўнікам сумная восень
За буспамі крочыла ўслед.
Кухарка была завадною,
Вясёлыя хлопцы былі.
Прывяленай пахла травой,
Чмялі ўжо амаль не гулі.
І слухалі людзі, здаецца,
Я ж бачыў па іхніх вачах,
Што кожны да справы імкнецца,
Што мне закругляцца ўжо час.
Я позіркам іхнім паверыў
І жарту — куды ўжо ямчэй:
— Што ж, вершамі стог не завершыш,
Ды ўсё-ткі яно... весялей.

Песня

Усё праходзіць.
А што застаецца
На вялікай зямлі ад цябе!..
Шызым голубам б'ецца і ўецца
Голас твой адзінокі ў жалыбе.
Абсыпаюцца росы на травы.
Пойдзе хутка ўжо лета на спад.
Музіца, дзеля нябеснай забавы
Разгарэецца барвамі сад.
Голас нейчы ўзлятае высока
Пад трывожны асінавы шум.
Я яго, нібы неба аблокі,
У сабе днём і ноччу нашу.
Усё праходзіць.
А што застаецца.
Чалавек ты або пустваець!
Як я рады, калі ірвецца
З сэрца матчына песня на свет.

Бабіна лета

Завярнула бабіна лета
Дз бацькоўскіх шчодрых прысад.
У чырвоным золаце сад
Пасярэдзіне беллага свету.
Я і сам пасярод зямлі,
Пасярод кароткага веку.
Павуцінкі прыліплі да веек,
Засланілі ўсё, замялі.
Мне б хутчэй іх змахнуць з вачэй
І са скроняў матулі таксама...
З летам бабіным, любая мама,
Не згінайся, трымайся прама —
І мне будзе тады лягчэй!
Не ўмею жыць,
А дні шкадую,
Якія кумільгам ляцяць.
Не тым вяслон туды вяслую,
Дзе можна толькі браць ды браць.
Дзе аддаваць — доўг не вярнука,
Дзе проста ўсё і лёгка так.
Не ўмею спрытна жыць і лоўка:
Табе — капейка, мне — пятак.
Табе — лаўжы, а мне — нябёсы,
Табе — медаль, а ордэн — мне...
Не ўмею так:
Хлапчынка босы
Глядзіць з Рыжэнек на мяне.

Алесь ПІСЬМЯНКОУ

Пра зоркі

«І звезда с звездой говорит».
(М. Лермантаў).
«За акіянам усё ахвотней
разнажаюць пра зорныя вой-
ны».
(3 газет).
Продкі газет не чыталі —
Продкі чыталі па зорках.

Наіўна свой шлях вызначалі
Па іхняй гаворцы.
Начамі ў пячоры іх чорныя
Заходзілі зорныя сны.
Веру — парою зорнаю
Прыдумалі жорны яны.
Веру — парою зорнаю,
Калі я і сам не сплю,
Прашчур мой непакорлівы
Ціха шапнуў:

«Люблю!»
Продкі газет не чыталі —
Продкі чыталі па зорках.
Наіўна свой шлях вызначалі
Па іхняй гаворцы.
Святло ліючы непагаснае,
Зоркі не веялі згубаю:
Не страшна было,
не страшна
Зоркаю, зорачкай яснаю
Назваць сваю любую.

З РАБОЧАГА СТАЛА ПІСЬМЕННІКА

Першы раз яны пасварыліся з-за нічога...
Пачалося ўсё з-за лекцыі ў інстытуце.
Раніцою Элеанора не захацелася ісці на лекцыю, а ён пачаў угаворваць яе, па-лохаючы блізкай сесіяй.
— Ну, падымайся, падымайся, — сцягваў Іван коўдру з Элеаноры. Была палова восьмай, ён спазняўся на работу, ды і Элеанора пара было ўжо выбягаць на лекцыю. Дагэтуль яны разам падымаліся, разам снедалі і разбягаліся, ён — у лабараторыю, Элеанора — на лекцыю.
— Я не пайду. Дай ты мне выспацца.

гое, што апошнім часам ёй замінае.
Элеанора села ў ложку і, нарэшце, глянула яму ў вочы. Хутка і таропка яна загаварыла:
— Які ж ты праведны!.. Усё ты ведаеш, усё ў цябе распісана, што мне трэба рабіць, а што — не трэба. А ці падумаў ты хоць раз усур'ез, ці так мне ўжо і трэба гэтыя нудныя лекцыі па электрадынаміцы?
— Як гэта — ці трэба? — ён нічога яшчэ не разумее.
— А вот так... Няўжо не адчуваеш, што ў нас кожны дзень адно і тое ж, адно

ПЕРШЫЯ СПРЭЧКІ

Надакучылі мне гэтыя лекцыі, — гаварыла Элеанора, абяруч трымаючыся за коўдру.
— Я табе дам, не пайду... Давай апрагнацца, хуценька... — і дагэтуль неаднойчы бывала, што яны пачыналі валтузіцца, нават і спрачаліся, але ўсё гэта было нейкай гульнію; Іван і Элеанора ўвесь час адчувалі гэту гульнію, і таму не так ужо і важна было, хто ў чым саступаў, некай інтуітыўна кожны з іх адчуваў тое імгненне, калі трэба было прамаўчаць ці засмяяцца, гэтак жа, як адчувалі тыя імгненні, калі гульня спынялася. Але ў гэту раніцу Іван так і не заўважыў, што гульня даўно скончылася...
— Я табе сур'эзна кажу, ты што — аглух: сягоння першую пару я прапушчу, — нечакана суха і ўжо без смеху сказала Элеанора. Толькі цяпер Іван зразумеў, што Элеанора і праўда не збіраецца ісці на першую пару.
— Ты што — сур'эзна не пойдзеш?
— Сур'эзна.
— Чаму?
— Проста так: не захацела, дык і не пайду... Што я — белая варона, каб на ўсё першыя пары лётаць? Дагэтуль, калі з мамою жыла, я часта першыя пары прапускала. А цяпер з табою, што ў арміі: пад'ём, умывайся, хутчэй, хутчэй... Ды і ўвогуле... — Элеанора гаварыла і ўпершыню глядзела не ў вочы, а на белую столь.
— Што? — увогуле... — Івана як бы штосьці ўкалола, абразіла, хоць напачатку ён і не зразумеў, што... — Якая армія!..
— А нічога...
— Не, давай дагаворвай... Навошта тады ты выходзіла замуж? Навошта тады ў інстытут паступала, калі ён табе не мілы?
— Ну, не вучы яшчэ і ты мяне жыць. І без цябе настаўнікаў хапае, — Элеанора злавала; Іван адчуваў, што зле яна не столькі на яго, а як на нешта дру-

і тое ж, як коні ў адной упражцы, што па крузе ходзяць. Божухна, як мне надакучылі гэтыя ўсмешачкі, якія трэба рабіць, хоць у цябе на душы кошкі шкрабуць, як мне надакучыла падладжанне адно пад аднаго... Лекцыі, твая работа, вячэра, сон, лекцыі, твая работа, вячэра, сон... А што хаваецца за гэтым, што нас чакае далей? Няўжо гэта вечная брудная бялізна, гэты нямыты посуд, гэты пыл на падваконніку і на падлозе — няўжо ўсё гэта будзе ў маім жыцці да самай пенсіі?
— Гэта ж — жыццё, Элеанора, як без гэтага абывае? Усе так жывуць... Іван так і не мог зразумець, што яна хоча.
— Жыццё, жыццё... Як мне надакучыла гэтае філасофстванне на голым месцы! Пляваць мне на тое, як усе жывуць. Я адзін раз жыву, адзін, разумееш ты гэта ці не?.. Я пра жыла і знікла, з сырой зямлёю змяшаюць... Толькі з гэтага жалезнага факту і трэба пачынаць філасофстванне, а не задурваць сабе і другім магі абываць...
— Што ж ты прапануеш узамен? Вяліца днём і ўвечерні? Ці, можа, мне сягоння ж кідаць работу, вучобу і ехаць на поўдзень? — Іван разумее, што гэтак рэзка з Элеанорай не трэба гаварыць, але тое крыўднае, асабістае, што ўжо было ў ім, прымушала яго гаварыць так. Як у апраўданне, падумалася: не пайшла сягоння на першую пару, то і заўтра не пойдзе, а ён павінен падладжвацца пад яе, цяпер яе выбрыць. Відаць, ад замужства яна хацела другога, зусім не такога жыцця. Холадна глядзячы ў яе вочы, ён гаварыў: — Ты, можа, другога мужа хацела? Тады навошта ішла за мяне? Трэба было шукаць генеральскага ці прафесарскага сыночка, тады б у цябе ўсё было пад рукамі: і машына бацькава, і залатыя пярсценкі, якія я табе не магу купіць,

С. Картэс (справа) дзякуе выканаўцам У. Экінадзіёва і М. Жылюку.

Сяргей Картэс — чалавек цікавага лёсу, творца, які сумленна і настойліва ідзе ў мастацтва сваімі шляхамі. Кампазітар чуйны да сучаснасці, і разам з тым яго цікавяць вечныя агульначалавечыя тэмы. Далёка не простая для ўспрымання ягоная музыка, мова якой бывае часам афарыстычнай, вострай. Працуе ён у розных жанрах: вальсавая, сімфанічная творчасць, музыка для кіно. Ён стварае музыку да спектакляў па п'есах В. Шэкспіра, Б. Брэхта, У. Маіноўскага, Я. Купалы, К. Крапівы, В. Шукшына.
Нядаўна ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся аўтарскі вечар заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі рэспублікі С. Картэса. Гучалі творы розных гадоў: Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам «Кан-

рычас» (саліст лаўрэат Міжнароднага конкурсу І. Алоўнікаў), «Музыка для струнных», вальсавая-сімфанічны цыкл на вершы М. Танка «Закон захавання матэрыі» (салісты лаўрэат Усесаюзнага конкурсу М. Жылюк і заслужаны артыст БССР У. Экінадзіёва), уверцюра да камедыі Лопэ дэ Вэга «Хітрамудрыя закаханыя». Сцэны з оперы «Матухна Кураж» прагучалі ў выкананні заслужанай артысткі БССР Н. Казловай, лаўрэата Усесаюзнага конкурсу В. Цішынай, салістаў Л. Крыўчанак, А. Кеды, хору Беларускага радыё і тэлебачання. У канцэрте ўдзельнічаў Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча мастацтваў рэспублікі Ю. Яфімава.
Л. СЯРГЕЕВА.
Фота Ул. КРУКА.

Пчаляр

Дзед не служыў ніколі злу —
Насіў святло ў сваім паглядзе,
Умеў з прыродай мудра ладзіць,
Бярог і кветку,
і пчалу.

Казалі ў вёсцы: чарадзей.
Так, чарадзействам ён валодаў —
Увесь свой век любіў людзей
І шчыра лекаваў іх мёдам.

Таму й не склаў спачынна рук,
Пакуль не ўпэніўся:
з пшчотай
Яго бурштынавыя соты
Трымае кемлівы унук.

Мае рэліквіі

Не багата па ліку
Ад продкаў рэліквіі:

Сявенька для жыта,
Меч старажытны.

Шолам з Нямігі,
Скарынава кніга.

Ад каня Кастусёва
На шчасце падкова.

Жылі суцяшэннем,
Не ўмелі тужыць;
Не густа ў кішэні,
Не пуста ў душы.

Ад неба і сонца
Блакітнеў пагляд,
Нібыта ў бяссонніц
Ёсць нешта ад свят.

І радасць не гасцяй
Жыла ў іх таму:
Навошта зайздросціць!
Зайздросціць каму!

Да тлустае лусты
Даў лёс ім дажыць,
У кішэні ў іх густа,
І пуста ў душы.

Мой сад у снезе па калена
Азяб у золь і снегапад...
Табе не холадна, Алена!
Табе не холадна, Алена!
Табе не холацца назад!

Мой сад зусім не салаўіны —
У ім ахрыплыя вятры.
У ім рабіна ды каліна,
У ім рабіна ды каліна —
Вось і усе яго дары.

Мой сад пусцее без дагляду.
Яго сячэ калючы град.
Ён замаркоціўся без свята...
Ён замаркоціўся без свята...
Табе не холацца назад!

Мой сад у снезе па калена.
Над ім і золь, і снегапад...
Табе не холадна, Алена!
Табе не боізна, Алена!
Табе не холацца назад!

Прасіць мне рана пакаяння —
Няхай са мной мае грахі,
Як незгасальны святаяннік,
Як гэта лодка ля ракі.

Я тут сумую і святкую,
Душой і целам не пашчю...
Злавіў я рыбку залатую,
Злавіў і зараз — адлушчу:

«Плыў без выкупа — мы квіты —
Я не набыў яшчэ карыта».

Дупло

Ад хіжага стрэлу
Дупло апусцела.
Пад кронай агністаю
Адбалела і выстыла.
І крумкач, і сарока,
Нават суч адзінокі
Аблятаць далёка
Яго мёртвае вока.

Ён жыў, любіў і верыў,
Усё на свеце мог.
І кроў яго трымцела
Ад звонкіх перамог.
А зайздросць хіжым вокам
За кожным яго крокам
Сачыла з-за вугла...
Іначай —

не ўмела,
А можа,—

не магла.
Ён жыў, любіў і верыў.
Хіба ён думаць мог,
Што Моцарт і Сальеры
Працягнуць дыялог.

і трохпакаёўка, і поўдзень кожнае ле-
та...

Не паснедаўшы, хутка апрануўшыся,
так нічога з Элеанораю і не праіснаў-
шы, Іван злосны пайшоў на работу.

І на рабоце ў тую раніцу ўсё пайшло
наперакасяк, — не заўважыў, як выпус-
ціць з рук вялізны ртутны тэрмометр;
бразнуўшыся аб паркет, тэрмометр раз-
ляцеўся на дробныя кавалачкі шкла,
круглыя шарыкі ртуті пабеглі падша-
фу, застаўленую прыборамі. Амаль да
абеду Іван і лабарант Косця збіралі гэ-
тыя шарыкі, — даялося выняць з шафы

— А сям'я? А Элеанора галодная? —
смяяўся Мішка, калі выходзілі з інсты-
тута.

Іван маўчаў. Яны пайшлі па праспекце
ў бок бліжэйшага кафэ. Шэры каравы
снег гурбіўся ўзбоч тратуара, — быў ка-
нец лютага, калі маразы адваліліся, а
вясна яшчэ не ўабралася ў сілу. Дні
сталі большыя і цяпер, калі Іван вяртаў-
ся з работы, было яшчэ відна, не так, як
на пачатку студзеня, калі з цёмным ішоў
на работу і з цёмным вяртаўся. Людзей
на тратуары было шмат, звычайна ў мно-
галюддзі Іван адчуваў сябе няёмка, але

ду, дык і пальцам развяду... Ты ду-
маеш, мядовы месяц гадамі цягнецца?
Не, браце, гэта — жыццё. Бяда наша ў
тым, што з маленства нас прывучаюць
думаць: ах, каханне, гэта — такая асало-
да, ухапіўшы якую аднойчы, будзеш
вечна шчаслівым. Вось і ўсе яго пачына-
юць шукаць, усе і заняты гэтай асало-
даю, пра якую штодня па радыё спява-
юць салодкімі галасамі. А што пачына-
ецца ў сямейным жыцці, калі закаханыя
застаюцца адзін на адзін у кватэры, пра
гэта маўчыць, ні гу-гу...

Глянжушы Мішку ў вочы, Іван нечака-
на здагадаўся, чаму Мішка такі разумны:

— Ці не збіраешся і ты жаніцца?

— Угадаў, браце.

— Калі?

— Ды ўжо заявы занеслі.

— Неяк надта ўжо хутка ды засакрэ-
чана ты ўсё робіш. Хай бы хоць мне ска-
заў.

— Адступаць няма куды, абставіны
падганяюць, — глядзячы на фужэр, Міш-
ка кісавата ўсміхнуўся: — Давай, бра-
це, за нашу маладосць, якая застаецца
ззаду, а калі — дык і не паспяваем уг-
ледзецц...

Пасля, калі яны выйшлі з кафэ і пам-
лу брылі па праспекце ў святле неона-
вых вулічных ліхтароў, усё гэтак жа сур'-
ёзна Мішка гаварыў:

— Ведаеш, браце, праблема цяпер не
ў тым, каб мець ля рук жанчыну. Цяпер
гэтай праблемай няма. Праблема ў тым,
што калі ля рук адна, другая, трэцяя, то
гэта добра толькі напачатку. А потым
надыходзіць пара, калі трэба спыняцца.
Іначай — да старасці будзеш лётаць за
спадніцамі і ніяк не спынішся. Ты вот з
сям'ёю жывеш, а я без цябе адзін па-
жыў, практыку добрую прайшоў, усяго
нагледзеўся. Знаёмага нядаўна завёў.
Пляцьдзят год, а ён усё — спатканні
прызначае, усё — жонку шукае... Веда-
еш, як падумаю, што гэтым жа магу
стаць — жхліва становіцца. Так што
выйсця ў нас няма. Цяжкавата ўвесь
час аднаму быць, гэты аднаспальны ло-
жак у інтэрнаце, без кватэры, па пад'ез-
дах ацірайся, як падшыванец які... Так
што і я ў гэту нядзелю павязу сваю кра-
лечку сваім старым паказваць.

— Ты што — па разліку?

— Хто падкажа, браце, што лепей:
чысцюткае каханне ці цвярозы разлік?..
Кажуць, тыя, хто па разліку жоняцца ці
выходзяць замуж, жывуць лепей. Галоў-
нае, каб жыць захацелася, каб, выходзя-
чы замуж, не марыла пра птушынае ма-
лачко.

— Гарадская?

— Не. З гарадской ужо ты пажыў, —
у гэтых словах быў прыхаваны едкі сэнс,
Івана гэта пакрыўдзіла, але сказаць —
нічога не сказаў.

Неўпрыкмет падышлі да тралейбус-
нага прыпынку, дзе трэба было разыхо-
дзіцца. Але яны не разыходзіліся, стая-
лі і маўчалі. Было адчуванне, што не
сказана нешта галоўнае.

— Нічога, браце, — нарэшце зноў за-
гаварыў Мішка, — трэба не надта спа-
дзявацца на вялікае шчасце, тады не
надта будзеш і расчароўвацца, — як і
заўсёды, Мішка ва ўсім знаходзіў суця-
шэнне. — Так што, рыхтуйся, хутка ў
рэстаране сем сорок збацаем. І яшчэ...
Я не думаў хваліцца раней часу, але раз
ты пахваліўся сваім жыццём, дык і я па-
хвалюся. Думаю кідаць сваю навуковую
дзейнасць. Толькі ты пакуль пра гэта ў
інстытуце не гавары.

— Ты што, здурнеў? Пяць год вучобы,
два ў аспірантурі, гэтулькі здароўя ўк-
лаў... — Чаго-чаго, а гэтага ад Мішкі
Іван не чакаў.

Васіль ПГЕВІЧ

СТАРОНКІ З РАМАНА

прыборы, адсоўваць гэтую цяжкую
шафу, а затым сантыметр за санты-
метрам праглядаць падлогу ва ўсёй ла-
бараторыі. Іван ведаў, што гэтыя шарыч-
кі ртуті надта ядавітыя, калі не ўсе іх
знайшчэ, то пасля, колькі будзе працаваць
у лабараторыі, гэтулькі будзе сябе тру-
ціць. У іх інстытуце ўжо быў выпадак,
калі адну лабараторыю з-за гэтых ша-
рычкаў апячаталі і ўзрывалі ўсю падло-
гу... «Некалі дустам мы сябе труцілі, —
як знарок, як назло, бурчэў пад руку
Косця, — а цяпер во... Я нядаўна вычы-
таў, што старажытныя рымляне атруцілі
сябе свінцовым посудам. Гэта цывіліза-
ваная дзейнасць нам вечна бокам выла-
зіць...» Іван маўчаў, стрымліваў сябе,
хоць і хацелася Косцю запярэчыць, ска-
заць яму штосьці злоснае, абразлівае
нават...

Пасля работы ісці дамоў і глядзець у
вочы Элеаноры было няёмка, крыўда на
яе за дзень так і не растаяла, таму Іван
зярнуў у суседнюю лабараторыю, дзе
на такой жа пасадзе інжынера працаваў
Мішка Загорскі. Цяпер, калі Іван ажа-
ніўся, з Мішкам сустракаўся рэдка, а калі
і гаварылі, то — больш пра работу,
разумелі абодва, што ў кожнага — сваё
жыццё, куды старонніх стараюцца не
пускаць...

— Чаго такі кіслы? — за гадзі вучобы
Мішка добра вывучыў і характар Івана,
і звычкі.

— Так, бывае... — хваліцца і сапраўды
не было чым. Ды і каму, чым ён мог
пахваліцца?

— Я сягоння багаты. Грошы за рац-
прапанову адхопіў. Пайшлі ў кафэ, —
Мішка быў усё гэтак ж хуткі і жвавы, як
і ў студэнцтве, ён і апранаўся, як сту-
дэнт: вузенькія прыталеныя штаны, сві-
тэр, і вузікі ў яго былі гэтакія ж, якія на-
сілі многія студэнты: вузенькай чорнай
пасачкаю...

— Пайшлі, калі ты багаты.

цяпер усё было наадварот, — неяк аж
цяплея рабілася. Днём была адліга і сы-
расць, але на ноч пачынаў падціскаць
марозік, неба праяснілася, стала чыстым
і глыбокім; глядзячы на вялікае чырво-
нае сонца, што ўдалечыні вісела над де-
хамі шматпавярховых будынін, хацелася
ісці і ісці па праспекце, ні аб чым не
думаючы, глыбока ўдыхаючы лёгкае па-
ветра, прыслухоўваючыся да пахрустан-
ня пад нагамі падморожанага льдзініс-
тага снегу. І думалася, што ўсё гэта ўжо
было ў жыцці: і гэтае чыстае блакітнае
неба, і пахрустанне снегу, як і прадчу-
ванне блізкае вясны... Гаварыць ні пра
што не хацелася, і гаваркі Мішка, як бы
адчуўшы ягонае жаданне, таксама маў-
чаў. Гамонку пачалі ўжо ў кафэ.

— Ты што: са сваёй пасварыўся? —
пачаў адразу ж допыт Мішка, калі ўсе-
ліся за нізкі столік.

Іван, глядзячы не на Мішку, а ў акно
кафэ, кінуў галавою. У гэтае кафэ яны
часта забягалі, калі былі аспірантамі;
стаяла яно на бойкім месцы — на рагу
вуліцы недалёка ад кінатэатра, побач
былі інстытуты акадэміі навук, звычайна
ў гэтым кафэ аціралася адна і тая ж
публіка, найбольш моладзь: студэнты, аспі-
ранты, маладыя кандыдаты навук,
якім, як сягоння Мішку з Іванам, трэба
было нешта адзначыць, абгаварыць... Ка-
залі, што кафэ дажывала апошнія дні, —
з яго збіраліся зрабіць ці то бар з веч-
на зашторанымі вокнамі, ці то дыска-
тэк, якая адна за адною адкрываліся ў
горадзе.

— Стары, трэба трымацца на нагах,
трэба глядзець жыццё ў вочы, а не па-
зіраць на яго скрозь рамантычныя ру-
жовыя акуллары. Надта не бяры ў галаву
яе выбрыкі, — неяк занадта вопытна па-
чаў вучыць Мішка. Чамусьці падумалася,
што воль усе адно аднаго вучаць: ён —
Элеанору, а яго — Мішка. Як чужую бя-

3 ВІЗНАЧЭННЕМ «творчы партрэт» у кінадакументалістыцы, як і ў літаратурна-мастацкай крытыцы, усталяваўся пэўны тып асэнсавання набываў літаратуры і мастацтва праз дзейнасць майстроў (ва ўсім разе тых, чый вопыт павучальны, а сама асоба прыцягальная). Канкрэтная творчая асоба адлюстроўваецца ў пэўным ракурсе. Разам з тым на стваральніцкі партрэтаў заўсёды ўплывае стэрэатып уяўленняў пра творчую асобу. Пераадоленне яго самае цяжкае пры ўвасабленні творчага партрэта. І — самае важнае: бо інакш цікавая асоба не адкрываецца сваёй сутнасцю і не будзе выканана галоўная задача жанру, пра які ідзе гаворка.

Калі супаставіць некалькі стужак апошніх гадоў пра беларускіх пісьменнікаў, кінематаграфістаў, іншых дзеячаў мастацтва, будзе відавочна, як па-рознаму разумеюць іх аўтары сваю мастакоўскую задачу. У адных выпадках узаўняюцца асноўныя этапы творчай біяграфіі героя, у другіх — пералічваюцца мастацкія набывкі... У прынцыпе, кожны спосаб не супрацьпаказаны працэсу, які павінен завяршыцца стварэннем экраннага вобраза. Вобраз жа — вынік творчага акту, адбору характэрных рыс чалавека, партрэт якога ўзнаўляецца. Нельга не ўлічваць, што канкрэтны зрокавы штырх нібы пазбаўляе нас неабходнасці «дамалёўваць» асобу сваім уяўленнем пра яе. Але магчыма і і актывізацыя глядацкага ўяўлення — калі змест фільма не адназначны, кадры і мантажныя фразы здатныя выклікаць асацыяцыі, калі ствараецца вобраз, а не толькі даецца біяграфічная характарыстыка.

Кадр з фільма «Народны паэт». Выступае Якуб Колас.

УСПАМІНАЕЦЦА 1952 год. Заснавальнік беларускага кіно Ю. Тарыч стварае нарыс да 70-годдзя з дня нараджэння Я. Коласа. Свой фільм рэжысёр назваў «Народны паэт». Камера У. Акуліча пільна ўглядалася ў фатаграфіі, рукапісы, постаць Я. Коласа, фіксавала яго паводзіны ў часе сустрэч з землякамі, пісьменнікамі. Назіраючы за сваім героем, стваральнікі фільма ўлоўлівалі і яго развагі, асобныя рэплікі. І склаўся партрэт, які помніцца болей,

чым многія з пазнейшых і даўжэйшых па метражы фільмаў пра Я. Коласа. Вядома, мела значэнне, што Ю. Тарыч мог назіраць за Коласам, гутарыць з ім.

Пісьменнік М. Лужанін, па сцэнарыі якога ствараўся кінанарыс «Народны паэт», прапанаваў рэжысёру завітаць з кінакамерай у рабочы кабінет Якуба Коласа — на кватэру, у

ся двойчы. У 1980 годзе рэжысёр В. Сукманаў па сцэнарыі Л. Гаўрылка стварыў кінапартрэт «Маўчаць не буду я ніколі», на тэлебачанні летась зроблены фільм «Пятрусь Броўка. Голас сэрца» (аўтары сцэнарыя В. Кудраўцава, І. Калоўскі, рэжысёр І. Калоўскі.) У тым і другім аднаўляюцца моманты жыцця, якія вызначылі фарміраванне паэта, ідэйна-

зу вытокаў прастай і празрыстай Купалавай паэзіі, іканаграфічныя матэрыялы, кінакадры пахавання паэта даводзяць, што Я. Купала многае не паспеў здзейсніць. Структура, эмацыянальны відэарад фільма падпарадкаваны адлюстраванню вобраза Я. Купалы.

КАЛІ пісьменнік В. Адамчык, рэжысёр Ю. Лысятаў, апэратар В. Арлоў у 1977 г.

кі: пранікненне ў асаблівасці таленту, асабісты погляд на яго. Погляд гэты можа не супадаць з маім, вашым. Важна, каб на экране адбылося адкрыццё творцы.

Стужкі, аўтары якіх шукаюць магчымасці вобразна выразіць свае ўяўленні пра творца, звычайна напоўнены эмацыянальнай энергіяй, здольнай уздзейнічаць і на паучыці гле-

КАЛІ ПАРТРЭТ-ТВОРЧЫ

Мастацтва і літаратура на дакументальным экране

Акадэмію навук БССР. Нас, глядачоў, кінематаграфісты прывялі на «вопытны ўчастак», дзе паэт так любоўна вырошчваў жыта. Усе гэтыя падрабязнасці і ўтвараюць выразныя штырхі да партрэта народнага паэта.

Створаны праз трыццаць гадоў дакументальны фільм «Дзядзька Якуб» (аўтар сцэнарыя В. Адамчык, дыктарскі тэкст А. Вялюгіна, рэжысёр В. Сукманаў, апэратар С. Пятроўскі) — поўнаметражны. У ім больш інфармацыі пра Коласа: успамінаюць пісьменнікі М. Танк, І. Шамякін, Я. Брыль, М. Лужанін, І. Навуменка, калгасніца Зося Шчэрба, уключаючы кадры кінахронікі, фотаздымкі. Мноства звестак адцягвае ўвагу ад галоўных штырхоў. Гэта як у жывапісе: бы-

тэматычны кірунак яго творчасці. Кінакадры пацвярджаюць: так, дзейнай асобай быў Пятрусь Усцінавіч Броўка — паэт, грамадскі дзеяч, шчыры і добразычлівы чалавек, вершы яго прасякнуты патрыятычнымі матывамі, нянавісцю да ворагаў нашай краіны, прызнаннем у сьмяротнай любові да Радзімы, да роднай маці.

У тэлефільме «Пятрусь Броўка. Голас сэрца» мне імпаўне паэтычны лад апавядання, які так стасуецца з празрыста-светлымі броўкаўскімі радкамі і паучыцямі. Шчодра скарыстоўваюць аўтары фатаграфіі розных часоў, сінхронныя здымкі самога героя, сямброў па літаратуры, перакладчыкаў; песні на броўкаўскія вершы. Гэта пацвярае змест нарыса, стварае поліфаній адлюстравання. Разам з тым узнікае адчуванне перанасычанасці апавядання рознапланавай інфармацыяй, у якой губляецца стрыжнёвая думка, аўтарскі лейтматыў. Напэўна, па гэтай прычыне структура абодвух нарысаў нагадвае замаруджаны калейдаскоп, у якім болей, як сілуэтам, праглядае вобраз творчай асобы. А ён жа — галоўнае для стварэння партрэта дзеяча мастацтваў.

АДМЕТНЫЯ рысы Максіма Багдановіча імкнуліся выкрышталізаваць публіцысты кінастудыі і тэлебачання ў стужках «Зорка Максіма», «Я не самотны». Паэты В. Тарас, Р. Тармола, рэжысёры Р. Ясінік, І. Калоўскі шукалі вобразныя сродкі, стварылі трапяткое адлюстраванне, у якім з'ядналіся фотаздымкі, малюнкi, вершы, музыка. Настройваецца на лад загадкавай, пранізліва-філасафічнай і эстэтычна вытанчанай паэзіі, праз якую экранныя промні быццам пранікаюць ва ўнутраны свет паэта. Лаканічная мова стужак, на мой погляд, гарманіруе з самай натурай аўтара «Вянка».

НЕ РАЗ звярталіся кінематаграфісты да жыцця і творчасці Янкі Купалы. Найбольш поўна яго аблічча раскрылася ў паэтычным фільме «Зязюля кукавала» (да 90-годдзя з дня нараджэння паэта). Яго стваральнікі А. Вялюгін, В. Дашук, Р. Масальскі пачыналі кінаапавяданне з пака-

стваралі кінапартрэт «Іван Мележ», яны ведалі, што прыжыццёвых здымак пісьменніка амаль не захавалася (недаравальнае ўпушчэнне кінахронікаў!). Найбольш плённы для іх, відаць, уяўляўся шлях да вытокаў самага значнага, самага адметнага твора пісьменніка — «Палескай хронікі». Выдатныя мележэўскія мясціны на Палессі, сустрэчы з роднымі пісьменніка, землякамі, фотаздымкі, уражаны ад літаратурных герояў дапамаглі стваральнікам фільма сказаць пра Мележа вельмі важнае. Але каб паўстаў яго вобраз, што дазваляе, як пісаў В. Брусаў пра партрэт артыстка М. Ярмалявай, выкананы мастаком В. Сяровым, «глянуць у душу таленту», — такога, на жаль, не атрымалася.

ЧАЛАВЕК, партрэт якога адлюстроўваецца ў дакументальным нарысе, — індывідуальнасць, а значыць, і загадка. «Намаляваць» на экране вобраз творчай асобы — значыць паспрабаваць яе адгадаць. І тут аўтары сцэнарыя абрысу партрэта, следам за імі рэжысёры з апэратарамі, часта карыстаюцца «універсальным» ключом: узаўняюць асноўныя моманты творчай біяграфіі, ілюструючы іх фотаздымкамі і кадрамі кінахронікі, інтэр'ю-ўспамінамі і вершамі. Есць жа яшчэ іншы метада партрэтэсты-

дэча. Калі б яшчэ пры гэтым адкрываліся эстэтычна-філасофскія асновы творчасці, напэўна, атрымаўся б ідэальны варыянт менавіта творчага партрэта. А глыбіннае спасціжэнне творчай асобы непазбежна вымагае б ад стваральнікаў фільма выхаду за межы ўзнаўлення біяграфіі героя.

Такія тэндэнцыі прыкметныя ў асобных экранных партрэтах. У нарысе «Юрый Тарыч» А. Красінскі і А. Канеўскі імкнуліся паказаць шматграннасць таленту аднаго з пачынальнікаў беларускага кіно — драматурга, акцёра, рэжысёра. Такім ён і паўстае перад намі. Але паўней — як рэжысёр, бо тут сам кінематограф дапамагае аўтарам: фрагменты з фільмаў Ю. Тарыча ўводзяць нас у свет герояў, якія цікавілі мастака, у эпоху, якую ён узаўняў. А тыя, хто здымаўся ў фільмах Ю. Тарыча (актрысы Т. Краўчанка, Р. Свардлова), характарызуюць яго як чалавека.

АНАЛАГІЧНЫ прыём скарыстаны і ў партрэтных нарысах пра пісьменніка Янку Маўра «Астравы капітана Маўра» (Б. Бур'ян, В. Сукманаў, С. Пятроўскі), артыста Уладзіміра Крыловіча «Жыццё кліча» (Р. Смольскі, М. Жданоўскі, А. Сіманаў), народную артыстку СССР Га-

Народныя артысткі СССР Аляксандра Клімава і Галіна Манарава («Наралеў я не іграла»).

ПЕРШЫЯ СПРЭЧКІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).
га не адчуваеш? Я проста вар'яцею ад гэтага суму, які цягнецца з дня ў дзень... Скажы, чаму нам стала так сумна жыць? Раней жа, помніш, было не так. Помніш, што тады, у калгасе, ты мне казаў? Тады мы так часта смяяліся, а цяпер...

— Я заўтра білеты куды-небудзь вазьму. У кіно ці ў тэатр сходзім. Перастань толькі плакаць, супакойся... — ён гаворыў, асцярожна пагладжваючы рукою яе валасы, плечы. Целам сваім Іван адчуваў цэла Элеанору, — нарэшце трывожная цішыня знікла...

Заснулі далёка за поўнач.
Раніцою, калі Іван падняўся, каб збірацца на работу, цяпер ужо зусім з другім настроем, чым учора, глянуўшы на сон-

ную Элеанору, рашыў яе не будзіць.

Калі па праспекце ішоў у бок свайго інстытута, як бы нехта чужы і з'едлівы сказаў Івану нечакана: «Што ж, даражэнькі, а на першую пару яна і сягоння ўсё-такі не пайшла... Як надумала, так і зрабіла, свайго дабілася. А ты ёй яшчэ за гэта і білецкі ў тэатр возьмеш...»

Стала мутарна на душы... «А-а, дробязі ўсё гэта, ці варта ламаць галаву», — свядома Іван стараўся адагнаць ад сябе няпроясны настырны голас, ды ніяк не мог адагнаць.

Вечарам, як і планавалася, пайшлі ў кіно. Паказвалася камедыя. То была звычайная камедыя, якія апошнім часам усё больш і больш запалалі экраны кінаатраў, — гучна і дасціпна высмейваліся дурнаватыя вяскоўцы ці рабацэгі-

сантахнікі, якія нечым нагадвалі Іванаўдурняў у старых казках, з тою розніцаю, што яны, вяскоўцы і рабацэгі-сантахнікі, ніякіх подзвігаў не рабілі, ніякага Змея Гарыныча не білі і нават з царэўнамі не жаніліся...

І ў гэтай камедыі паказвалася вясковое жыццё, знешне такое прыгожае і бескалотнае, што аж дзіва брала: чаго адтуль моладзь уцякае... І лес, і рачулка побач з сялом, і чыстая прыбраная вуліца, паабалал якой хаваліся ў садах дабротныя дамы — усё цешыла і радавала. І яшчэ здзіўляла, чаго сярод гэткай прыгажосці блэндае няголены бесталковы пастух Венька, які, кінуюшы калгасны статак на полі, аціраецца ля магазіна. Людзі яго ўшчуваюць, сарамцаць, а гэтаму Веньку хоць бы што, хоць кол на галаве зачэсвай, няма на яго ніякай управы... і тут — самае смешнае — па дарозе ў бок магазіна ідзе калгасны бугай Стрып-

тацэд. Бугай грозна круціць галавою, рыкае, і ўсім, нават дурню Веньку, ясна: Стрыптацэд шукае пастуха... Венька ўцякае ад Стрыптацыда — бяжыць па сяле і лямантуе што сілы. А бугай, здаецца, вось-вось возьме Веньку на рогі. Ратуе Веньку ад пагібельнага даярка Феня. Яна выходзіць са сваёй хаты, і грозны Стрыптацэд, як толькі ўбачыў Феню, слупянее. Венька здзіўляецца: «Дык скажы ты, Феня, чаго цябе Стрыптацэд слухаецца?» — «А ты і мяне будзеш слухацца, калі таго захачу», — гаворыць Феня. Венька глядзіць на Феню і ўпершыню заўважае, якая яна прыгажуня... Пад час гэтай камедыі зала неаднойчы выбухала рогатам, і Іван, як і ўсе, таксама смяяўся, але потым, калі ўжо выйшаў з залы, падумаў: а чаго ж ён смяяўся?

— Дык гэта ж — камедыя, у ёй — свае законы, наўжо ты не разумееш.

Ніне ТАРАС — 70

15 мая споўнілася 70 год Ніне Тарас. Праўленне СП БССР накірвала пісьменніцу прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагая Ніна Міхайлаўна!

Горача вітаем Вас, таленавітую беларускую паэтэсу, у дзень Вашага 70-годдзя!

Скончыўшы Запольскую пачатковую школу, Вы вучыліся ў Навагрудскай беларускай гімназіі, а калі яна была закрыта польскімі буржуазнымі ўладамі, — у Віленскай, якую і скончылі ў 1936 годзе. Удзельнічалі ў падпольным рэвалюцыйным руху. Пасля вызвалення Заходняй Беларусі супрацоўнічалі ў лідскай раённай газеце «Уперад», з'яўляліся дэпутатам Лідскага гарсавета.

У гады Вялікай Айчыннай вайны былі сувязнай аднаго з партызанскіх атрадаў, які ўва-

ходзіў у брыгаду імя Ф. Э. Дзяржынскага, а пазней — членам лідскай спецгрупы партызанскай брыгады імя С. М. Кірава.

Пасля пераезду ў Мінск працавалі стільрэдактарам у Дзяржаўным выдавецтве БССР, літработнікам рэдакцыі газеты «Піянер Беларусі». Завочна вучыліся на філалагічным факультэце Беларускага Дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна.

У 1957 годзе скончылі Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве.

У друку выступаеце з 1936 года: свой першы верш надрукавалі ў газеце «Наша воля».

Ваш першы зборнік паэзіі «На ўсход ілучы» выйшаў у 1940 годзе. Потым былі выдадзены кнігі: «Суніцы», «Вершы», «Кветна шчасця», «Пад белым яварам», «У тапаліну замець».

Жыццё і нацыянальна-вызваленчы рух працоўных Заходняй Беларусі, муннасць і самахвяднасць савецкага народа ў барацьбе з ворагам знайшлі праўдзівое адлюстраванне ў Вашых вершах і паэмах. Асобныя Вашы вершы сталі вядомымі песнямі.

У перакладзе на рускую мову ў Маскве выйшла кніга Вашых вершаў «Синие волны».

Адначасова Вы працавалі і ў жанры дзіцячай паэзіі, выдаўшы паэтычныя кніжкі для дзяцей «Назік пра абавязкі» і «Наш бор», і займаліся перакладамі паэзіі з рускай, украінскай і польскай моў.

Ад усяго сэрца віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагая Ніна Міхайлаўна, моцнага здароўя, асабістага шчасця і плённага ў літаратурнай працы!

Калектыву штотыднёвіка далучаецца да віншавання.

Г. САКОЛЬСКИ.

МІР — ПАСЁЛАК ЗНАКАМІТЫ

Гісторыка-знанамічныя нарысы, прысвечаныя гарадам рэспублікі, выдавецтва «Беларусь» выпускае шмат гадоў. І ўсё ж новая кніжка, што выйшла ў канцы мінулага года, крыху адрозніваецца ад папярэдніх. Раней, як правіла, расказвалася пра ўчарашні і сённяшні дзень цяперашніх раённых цэнтраў. На гэты ж раз «героем» серыі стаў гарадскі пасёлак Мір Карэліцкага раёна. Але падобная ўвага цалкам

апраўдана — далёка не кожны населены пункт можа пахваліцца такой багатай гісторыяй.

Аўтар нарыса «Мір» М. Гурын прасочвае гісторыю паселішча з 1395 года, калі Мір упершыню ўпамінаецца ў летапісе, па сённяшні дзень. І, зразумела, ухвальнае слова гаворыць пра Мірскі замак — помнік доўлідства XVI стагоддзя, які цяпер рэстаўруецца.

Г. САКОЛЬСКИ.

ЛІСТЫ З ВАЙНЫ

Сярод тых дваццаці мільёнаў, цаной жыццяў якіх савецкі народ заплаціў за радасны і светлы Дзень Перамогі, — і старшы сяржант 669-га стралковага палка 112-й стралковай дывізіі Анатоль Парабковіч, які памёр ад ран у лютым сорак пятага. Здавалася б, звычайнае жыццё. Ужо ў вайну закончыў дзесяць класаў, як старэйшы, ва ўсім дапамагаў маці. Гэтакасама, як аднагоды, рваўся на фронт, каб граміць ворага. Але ў гэтай «звычайнасці» перапляліся і скрыжалі лёсу цялага пакалення, многія прадстаўнікі якога пайшлі, «не долюбив, не докурив последней папіросы».

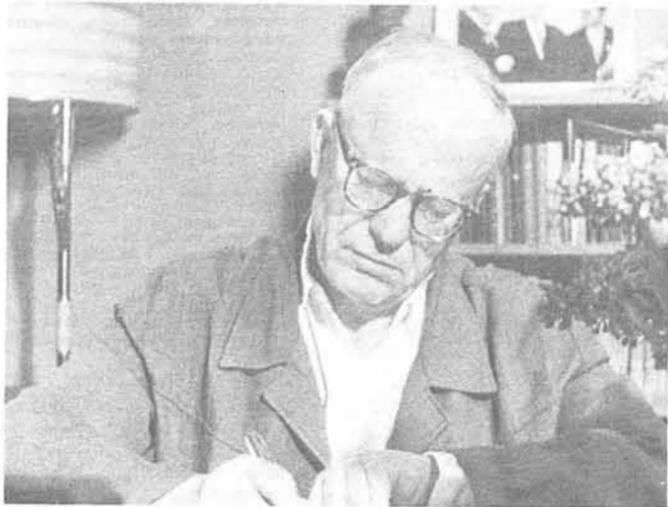
Трыццаць шэсць салдацкіх трохкутнікаў захоўвае па сённяшні дзень маці Анатоль, мінчанка Лідзія Андрэўна Валачковіч. Лісты, у якіх сыноўня любоў і нянавісць да ворага, лісты, што гучаць і шчырае споведдзю, і гнёўным на-

батам. Шматлікія вытрымкі з гэтых дакументаў вайны прыводзіць у нарысе «Юнацтва, апаленае вайной» А. Бутэвіч. З саміх пільмаў, а таксама з аўтарскіх каментарыяў паўстае прывабны вобраз юнака, жыццё якога — прыклад самаадданга служэння Радзіме.

Нарыс А. Бутэвіча — адзін з дваццаці шасці, што склалі змест кнігі «Пісьмы з фронту», выпушчаныя выдавецтвам «Юнацтва». Складальнік зборніка У. Касько сабраў публікацыі, якія з'явіліся апошнім часам у рэспубліканскім друку, найперш — маладзёжным. Пісьменнікі і журналісты рэспублікі, узаўяўляючы паасобныя радкі з пільмаў загінуўшых, паказваюць, як ваяваў з ворагам савецкі народ.

Сярод аўтараў кнігі А. Асіпенка, А. Бароўскі, У. Ліпскі, Д. Сімановіч, А. Ярохін і іншыя. Прадмову напісаў генерал-маёр авіяцыі, пісьменнік А. Суляянаў.

Ю. ЛІСАУ.

Пятрусь Броўна за рабочым сталом (фільм «Паэт у дарозе»).

ліну Макараву «Каралеў я не іграла» (Р. Раманаў, І. Пісьменная, М. Жданоўскі, В. Арлоў). Публіцыст Б. Стральцоў, рэжысёр І. Вейняровіч, апэратар Б. Марозаў адышлі ад традыцыйнага метаду стварэння партрэта (звароту да біяграфіі) і паказалі свайго героя, вядомага скульптара, народнага мастака СССР З. Азгура ў часе сустрэчы з моладдзю. Ён разважае пра ролю мастацтва ў жыцці, у пазнанні чалавека, у творчых пошуках. Камера вядзе нас у майстэрню, знаёміць з некаторымі творами скульптара, дае магчымасць назіраць за ягонай работай. Нельга сказаць, што з усяго гэтага ўзнікае аб'ёмны партрэт мастака. Аднак назіраць за яго паводзінамі ў кадры, слухаць яго тэрапераментныя маналогі — цікава. Няхай сабе некалькі штрыхоў да партрэта, затое зробленых як бы ў нашай прысутнасці.

НЯЧАСТА да кінадакументалістаў трапляюць факты малавядомыя. Адзін з іх пісьменнік У. Мехаў прапанаваў рэжысёру Ю. Цвяткову і разам яны стварылі кінапартрэт пад назвай «Сустрэча, якая вызначыла лёс». Фільм пра тое, як вядомая выканаўца народных песень Ірма Яўнзем у маладосці сустракалася ў Беларусі з М. В. Фрунзе. Ён ацаніў яе голас, потым дапамог выбраць жыццёвы шлях. Артыстка з удзячнасцю помніла, які плённы ўплыў зрабіла на яе лёс, кірунак творчасці багата адораная натура Міхаіла Васільевіча Фрунзе. І хоць у такіх стужках адбываецца адкрыццё пераважна ў інфармацыйным плане, менш — у творчым, яны апраўдваюць сваё прызначэнне навізнай зместу.

БОЛЬШ як паўтара дзесятка экранных нарысаў, знятых у 80-ыя гады, і па жанравых асаблівасцях, і па змесце можна аднесці да творчых партрэтаў. Найбольш адметныя з іх — два. Я маю на ўвазе кінапартрэты Максіма Гарэцкага і Васіля Быкава (першы створаны на Беларускай тэлебачанні, другі — у аб'яднанні «Летапіс» нашай кінастудыі).

Аўтары сцэнар'я тэлефільма «Максім Гарэцкі. Алея жыцця» А. Ліс, А. Вялюгін, рэжысёр І. Калоўскі свае развагі пра

беларускага пісьменніка і вучонага Максіма Гарэцкага даручаюць выказаць вядучаму (як звычайна бывае на тэлебачанні). Роля яго даручана Віктару Тарасаву. Акцёр у значнай меры вызначыў інтанацыю экраннай размовы — даверлівую, пранікнёна-раздумлівую. Рэжысёр-апэратар Л. Слобін уважліва да кожнага позірку і жэсту вядучага, які адкрывае для сябе і для нас выдатную асобу. Менавіта з'яднанне разнапланавых адлюстраванняў з голасам ад аўтараў, вобразам вядучага, успамінамі брата Максіма Гарэцкага — Гаўрылы Іванавіча, меркаваннямі Алеся Адамовіча пра непаўторны талент пісьменніка, — садзейнічае адкрыццю М. Гарэцкага як асобы духоўна багатай, надзеленай талентам сапраўды народным. Прыём адкрыцця героя заяўлены ў кадры і зрокава: да таго, як вядучы (на фоне партрэтаў вядомых беларускіх пісьменнікаў) звернецца да нас з пытаннем: «Што вы ведаеце пра Максіма Гарэцкага?» — з'яўцца кадры, дзе рэстаўратары ачышчаюць сцяну старажытнай будовы ад напластаванняў розных часоў. Потым аўтары нетаропка, угледваючыся ў сціплыя фотакарткі, чытаючы пільмы, урыўкі з твораў, засяроджваюць увагу на тым, як праз нягоды лёсу, несправядлівасць і забыццё выкрысталізоўвалася ў героя свая лінія жыцця, увабленая ў праўдзівых мастацкіх творах.

Што значыць творчасць, навукова-даследчая дзейнасць М. Гарэцкага для беларускай культуры, — пра гэта пераконаўча гаворыць перад кінакамерай А. Адамовіч. Яго развагі, як і ўспаміны брата Гарэцкага, слухаць цікава, бо яны — не з падручнікаў і вядомых артыкулаў. Іх думкі прабіваюцца нават праз перашкоду, якую ўтварае чытанне на фоне сінхроннага запісу перакладу на рускую мову. Я разумею, што фільм прызначаны для выхаду не толькі на рэспубліканскі тэлеэкран. І ўсё ж шкада, што пераклад, голас дыктара заглушае натуральны дыялог. Трэба, відаць, шукаць больш дасканалы спосаб тлумачэння беларускай гаворкі.

Рэжысёр І. Калоўскі і ў ін-

шых сваіх фільмах (нарысы яны ці замалёўкі) імкнецца да вобразнасці, асацыятыўнасці экраннага апавядання, хоць пры гэтым ён, часам, губляе галоўную сэнсавую лінію. У кінапартрэце М. Гарэцкага мантажны супастаўленні, метафарычныя дэталі падначалены мэце паўней выявіць асаблівасць характару, светаўспрымання героя.

ТУТ кінематаграфістам давалося ўзнаўляць вобраз чалавека, пра якога ведаюць далёка не ўсе, і аўтарскае бачанне мела істотнае значэнне. А вось В. Дашук і апэратар С. Пятроўскі камеру скіравалі на вядомага паўсюль Васіля Быкава. Зразумела, заўсёды цікава сачыць, як пісьменнік мысліць, што гаворыць. Але колькі інтэрвію было ўжо надрукавана, колькі артыкулаў напісана пра Быкава... Пра што яшчэ можна гаварыць? Тым не менш рэжысёр схіліў пісьменніка адказаць на пытанні, разважаць аб праблемах жыцця і мастацтва. Кінакамера «намякае» на тое, што ён не хацеў быць героем нарыса; у першых кадрах Быкаў не вельмі прыветлівы і гаваркі. Скаванасць адыходзіць, пачынаецца размова шчыра і сур'ёзна, надзённая.

Рэжысёр не дакучае пытаннямі (а некаторыя з іх мне падаліся і недастаткова арыгінальнымі), ён толькі накіроўвае гаворку. А патрэбны яму кірунак пазначаны другой часткай назвы фільма — «Узыходжанне». Тут не толькі перазовы з аднайменным фільмам Л. Шапіцька паводле аповесці «Сотнікаў» (пэўныя вяршыні ў творчасці двух мастакоў). Тут яшчэ і намер паказаць глядачу шлях сталення пісьменніцкага таленту, узыходжанні да той вышынні аўтарытэту, які мае цяпер быкаўскае слова. Галоўная ідэя фільма — чым, як сёння можа пісьменнік, кожны чэсны мастак супрацьстаяць пагрозе новай вайны. Таму такія сур'ёзныя, нават катэгарычныя патрабаванні Васіля Быкава і яго суб'яднаўніка Алеся Адамовіча да сучаснай літаратуры, усяго мастацтва. Іх дыялог кароткі (яго можна было і падоўжыць, фільм поўнаметражны), але самы насычаны эпізод, самы істотны штрых да партрэтаў абодвух пісьменнікаў. Мы ж ведаем, колькі часу і сілы аддаюць яны выкрыццю злачыністваў — злачыністваў перад самім жыццём, перад родам чалавечым. Гэтай работай рэжысёр В. Дашук кладзе штрых і на свой аўтапартрэт, бо антыфашысцкая тэма — лейтэма яго творчасці.

ТВОРЧЫ партрэт — жанр папулярны. Беларускія кінематаграфісты пакуль маюць больш колькасных, чым якасных набыткаў у яго скарыстанні. У чым бачыцца мне плённы працяг кіналетанісу літаратуры і мастацтва «у асобах і творах»? У пераадоленні канонаў біяграфічнага нарыса, у пошуку магчымасцей не столькі апавядаць пра героя, колькі ствараць яго партрэт, па выразнасці раўнацэнны мастацкаму вобразу.

Ефрасіння БОНДАРАВА, доктар філалагічных навук.

Успомні класіку: «Свінарку і пастуха». Помніш, там яшчэ і не такіх сцэнаў... — хутка і лёгка тлумачыла яму Элеанора.

— Ды не, я не пра тое, я не супроць камедыі... Але ж сама паглядзі, якія там усе нейкія прыдуркаватыя ці што... — Іван гаварыў і сам адчуваў, што гаворыць ён не доказна.

— Дзе гэта — там?

— Ну, у той жа камедыі.

— Зноў ты за сваё... Я ж табе сказала: гэта — традыцыі. Няўжо, па-твойму, і пасмяяцца чалавеку нельга?

— Ды не смех гэта. Гэта проста — адно гыгыканне з вясковага жыцця, — нарэшце Іван зразумеў, што ён хацеў сказаць: — Смяяцца можна толькі тады, калі будзем адчуваць боль за гэтага пастуха. А тут не боль, а — здэек...

— Дык ты хочаш, каб мы ўсіх гэтых пакамянчаных забуддзь шкадавалі?..

Тады Іван заціх, адчуваючы, што Элеаноры так і не змог сказаць галоўнага. І яшчэ адчуваў: слова, другое і зноў яны, як учора раніцаю, могуць ні з таго ні з с'яго пасварыцца. Ішлі дамоў моўчкі.

Думалася, што ўжо два тыдні не паказваўся ў сяле ў маці. Як яна там адна? Успомніўся і бацька, маленства. І тады, як усё гэта ўспомнілася, адчуў сябе адарваным ад нечага. І ў тым, што маці жыла асобна ад яго, у гэтым убачылася нешта нядобрае. Настрой хутка псаваўся, лепей бы ён ужо і не ходзіў на гэту камедыю.

Так і пакаціліся дні, ад цямна да цямна, калі — аднолькавыя і роўныя, як слупы ўздоўж дарогі, а калі — са спрэчкамі, з недагаворанасцю і незадаволе-

насцю сабою, а тыя вечныя праклятыя пытанні, ад якіх Іван пакутаваў у маладосці, на першым курсе інстытута, цяпер яго не хвалявалі. І незразумела было, чаму так сталася: ці то проста стаміўся думаць пра ўсё невырашальнае, ці то проста змірыўся з тым, што ніколі нічога не вырашыць, як, бывае, з гадамі чалавек зміраецца з думкаю пра непазбежную смерць, якая ўсё абарве і адрыне ад чалавека тое дробязнае, што аблытвае да пары да часу...

І толькі тады, як Івану даводзілася бачыць нябожчыка, — ці ў сяле, калі наведваў маці, ці ў інстытуце, калі паміраў супрацоўнік і труна з цела ставілася ў інстытудзкі актывай зале, тады штосьці халоднае і непрыймае паяўлялася ў ду-

шы Івана, у ягонай душы выпявала амаль гэткае ж пачуццё, якое было пасля пахавання бацькі, і таму Іван свядома стараўся доўга не быць лан нябожчыка, ён стараўся паменей глядзець на жоўта-белы нежывы твар, супакойваючы сябе тым, што ён потым, потым ва ўсім гэтым разбярэцца.

На шумнай гарадской вуліцы ці за гаманкім застоллем Іван адыходзіў, халоднае непрыймае пачуццё знікала і зноў, як і дагэтуль, усё забытае і складанае, звязанае з нябожчыкамі, са смерцю, са сваім быццём і небыццём — усё гэта адыходзіла, размывалася сярод гучных агульнаведомых ісцін, пачуўшы якія, Іван супакойваўся.

... Як і некалі, калі хаваў бацьку, ён супакойваўся ад слоў невядомага цвярозага голасу, што гучаў і гучаў у ім.

Льву
КАРАІЧАВУ ~ 50

Сёння драматург Леў Караічав прыняў віншаванне ад праўлення Саюза пісьменнікаў БССР у сувязі з юбілеем.

«Дарагі Леў Сяргеевіч!

16 маі Вам спаўняецца 50 гадоў. Рады павіншаваць Вас з гэтай прыкметнай падзеяй у асабістым жыцці.

Вы нарадзіліся ў Рязані, а дзіцячыя і юнацкія гады прайшлі на Палессі, у Мінску. Скончыўшы будаўнічы факультэт Беларускага політэхнічнага інстытута, Вы працавалі ў розных будаўнічых установах, у БелСЭ, у сцэнарнай майстэрні кінастудыі «Беларусьфільм», у часопісе «Неман», у тэатры Юнага глядача. Доўгі час пасляхова займаецеся журналістыкай. Гэта тады магчыма быць у гучыні жыцця, бацьчы перамены ў ім, сустрэкацца з цікавымі людзьмі, многія з якіх становяцца пасля героямі Вашых п'ес.

Вамі напісаны п'есы «І выхаваны сын», «Зорныя ночы», «І на ўсе часы», «Цар прыроды», «Бацька Мінай», П'еса «Слова гонару» адзначана прэміяй на рэспубліканскім конкурсе на лепшы твор для дзяцей і юнацтва. Творы Вашы вызначаюцца добрай індывідуальнай мовай кожнага персанажа, яны маюць зайздроснае жанравае адценне. Гэта і меладрама, і гераічна-псіхалагічны дэтэктыв, і сатырычная камедыя, і народная драма. Вамі зроблены таксама інсцэніроўкі па апавесці Івана Шамякіна «Гандлярка і пазт», па раманы Усевалада Кочава «Сакратар абкома», напісаны шэраг сцэнарных дакументальных фільмаў.

Шчыра віншую Вас, дарагі Леў Сяргеевіч, з днём нараджэння. Спадзяёмся, што Вы напішаце шмат новых твораў, вартых нашых працоўных людзей, нашага цікавага часу».

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да віншавання.

НОВАЕ
ЛІТАВ'ЯДНАННЕ

У Бешанавіцкім раёне нарадзіліся пісьменнікі А. Гейне, А. Гутковіч, С. Законнікаў, Б. Беляжэнка. І сёння ў рэдакцыю раённай газеты «Зара» рэгулярна прыходзяць вершы, замалёўкі тых, наго захваляе мастацкае слова, хто сам спрабуе авалодаць ім.

Наб літаратурныя публікацыі насілі невыпадковы характар, каб аматары літаратуры маглі арганізавана і зацікаўлена абмяркоўваць творчасць сваіх таварышаў, арганізоўваць літаратурныя вечары, сустрэчы з вядомымі паэтамі і празаікамі, — з такой мэтай пры рэдакцыі газеты і створана літаратурнае аб'яднанне «Прыдзвінскі заранак».

Пытанні, звязаныя са стварэннем літаб'яднання, яго работай абмеркавалі на арганізацыйным пасяджэнні рэдактар «Зары» У. Ганковіч, першы сакратар райкома камсамола П. Пасадскі, загадчык аддзела пісьмаў і масавай работы «Віцебскага рабочага» Б. Беляжэнка, сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР А. Салтук.

Кіраўніком зноў створанага літаб'яднання выбраны малады паэт А. Бабаед.

І. ЗІМІН.

Вынікам творчай дзейнасці калектыву можа быць і адзін канцэрт, і адзін сезон. А вось калі ёсць «сума вынікаў» за 10 гадоў, прычым дзейнасць музычнага калектыву грунтуецца на энтузіязме яго ўдзельнікаў, да таго ж, яна стала адметнай старонкай нашай музычнай культуры... Тады ў нашай гаворцы пра выканаўцаў з'яўляецца дадатковы эмацыянальны «тэмбр».

Гаворка наша пра ансамбль «Кантабіле», які ў сакавіку 1976 года даў свой першы канцэрт. Як усё пачыналася, прыгадвае заслужаны артыст БССР, габаіст Валерый Фралоў:

— Неяк у перапынку паміж рэпетыцыямі Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР зайшоў да нас Юрый Цырук (тады дырыжор Мінскага камернага аркестра) і паказаў мне, скрыпачу Міхаілу Бараноўскаму і флейтысту Генадзю Гедыльтару ноты старадаўняга твораў. Яны датуюць не выконваліся ў Мінску (а, можа, і ў краіне). Мы пачалі рэпетыраваць у вольны час. Потым да нас далучыўся клавесініст Аляксандр Фісейскі — на той час саліст філармоніі. З кожным разам гэтыя нашы сустрэчы ўсё больш нам падабаліся. Мы ж ігралі тую музыку, якую самі выбралі! А калі пачало нешта атрымавацца, звярнуліся да кіраўніцтва філармоніі з просьбай паказаць нашу работу ў адкрытым канцэрце. Такі быў пачатак...

У афішах нашых канцэртаў таго часу быў маленькі радок: «першае выкананне ў Мінску». Цяжка, праўда, успомніць тагачасны рэпертуар ансамбля. Але памятаю, што І. С. Баха мы тады не ігралі, лічылі, што не асвоілі многіх тонкасцей ансамблевага выканання. Ноты знаходзілі звычайна ў бібліятэках, у хатніх архівах, праз гаспадарстваў у Мінску знаёмых музыкантаў. Гэта былі ў асноўным творы невядомых аўтараў або тых, што рэдка выконваліся ў краіне і зусім не выконваліся ў Мінску. Сярод іх творы Саксен-Веймара, Тэлемана, Леклера, Клерамбо, дэ Сейксаса, Маршана, Берда — музыка XVII—XVIII стагоддзяў.

Праз два гады пасля першага нашага выступлення ансамбль быў уключаны ў план «Саюзканцэрта». Усе саюзныя рэспублікі, многія гарады краіны, ці не ўсе фестывалі камернай музыкі, што праходзілі апошнім часам у Савецкім Саюзе, — гэта наш гастрольны «здабытак». Выяздзілі, напрыклад, на фестывалі «Бурштывавыя каралі» ў Калінінград, «Ціхааніянская хваля» ва Уладзіслаўск, «Залатое звяно» на БАМ, у Тынду, «Мерцішор» у Нішынеў, на фестывалі ў Шаўляй, у Закаўказзе...

Дададзім, што ансамбль «Кантабіле» — абавязковы

ўдзельнік Усесаюзнага фестывалю «Беларуская музычная восень», пад час якога выступае ў калгасных палацах і дамах культуры, у раённых цэнтрах.

Бадай, своеасаблівай зоркавай гадзінай ансамбля можна назваць агучванне помніка музычнай культуры Беларусі эпохі барока — так званага «По-

праз нейкі час польскія калектывы павядамілі, што рукапіс быў пасляхова выклічаны з вондзі, і там аказаліся ноты 60 музычных твораў — свецкіх па змесце і гучанні. Каля дваццаці з іх мне прыходзілі. Ды вось доўгі час не знаходзілася выканаўцаў, пакуль не абдыслася наша сустрэча з «Кантабіле».

Адносна паходжання гэтых твораў ёсць дзве здагадкі: або яны ўзніклі на тэрыторыі Беларусі, або проста былі перапісаны

ка, а эмоцыі, я сказаў бы, «рабочыя». Пры тым, тэхніцыя, напружаны рытм жыцця ствараюць эмоцыі «рознага гатунку»... І ў выніку нам толькі і застаецца згледжваць стрэсы з дапамогай вельмі такой выдатнай з'явы, як старадаўняя музыка. Цудоўна, што ёсць такі шэдэўр — «Полацкі шытак» у выкананні «Кантабіле»!

Я ведаю, што ансамбль выконвае менш чым палову п'ес, знойдзеных А. Мальдзісам. І лічу, што беларуская музычная культура ўзбагаціцца, калі будзе агучаны (на радыё і тэлебачанні, на грамплацінках) усе п'есы з «Полацкага шытка».

Сёння ўсемагутны эстрадны бумеранг, які па чарзе і разам пускаюць радыё, тэлебачанне, канцэртныя пляцоўкі, грамзапісы, вяртаецца да нас масавым попытам на жанры папулярнай бытавой музыкі. Ці не значыць гэта, што ў масавым маштабе патрабуюцца бытавыя — і толькі! — эмоцыі, музычныя ўражанні?

Але побач набывае сілы сціпла знешне процівага будзённаму, бытавому, стандартна-масавому (што і нясе, урэшце, эстраднаму музыка). Вось тыповыя радкі сацыялагічных даследаванняў: «Мне падабаецца многае ў Антонава, Мігулі, але таксама з вількай асалодаю слухаю Вівальдзі, Моцарта, арган...» І наш ансамбль «Кантабіле» далучаецца да гэтай нягучнай «хвалі», якая пранікае да нас праз абалонку стрэсаў і стандартных густаў.

На жаль, выпадковасць спадарожнічае дзейнасці ансамбля «Кантабіле», бо гэты вядомы і дастаткова папулярны калектыв... пазаштатны ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі! Выпадковыя канцэрты, гастролі, выпадковы і час для рэпетыцый, таму што ўсё гэта — «другая змена» для ўдзельнікаў «Кантабіле» В. Фралова, Г. Гедыльтара, В. Хальфіна і А. Сакіна, артыстаў Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР, і для клавесініста ансамбля К. Шарова, асноўная работа якога — саліст-арганіст філармоніі. Але тым больш каштоўны і важкі для нас прафесійны і творчы энтузіязм, з якім ансамбль старадаўняй музыкі «Кантабіле» працуе ўжо 10 гадоў.

А што наперадзе? На гэтае пытанне артысты ансамбля адказваюць: «Будзем працаваць!»

Данат ЯКАНЮК.

ШУКАЦЬ ЭМОЦЫЙ
НЕБУДЗЁННЫХ

Ансамбль старадаўняй музыкі «Кантабіле»: тры інтэрв'ю з каментарыем

лацкага шытка», зборніка свецкіх п'ес розных жанраў, якія гучалі на Полаччыне ў сярэдзіне XVII стагоддзя. А было так. Пасля аднаго з канцэртаў «Кантабіле» ў Доме літаратуры да музыкантаў падышоў вядомы філолаг і гісторык Адам Мальдзіс і сказаў, што ў яго ёсць аркушы-арыгіналы твораў XVI—XVII стагоддзяў. Што яны гучалі калісьці на тэрыторыі Беларусі, што гэтыя ноты ён ледзь не аддаў «Песнярам» або «Верасам». Але пачуў ансамбль «Кантабіле» і падумаў, што лепшага выканаўца гэтай музыкі няма. Вось што расказвае сам А. Мальдзіс:

— Павінен сказаць, што назва «Полацкі шытак» — умоўная, якую далі артысты ансамбля «Кантабіле». Хутчэй гэты шытак можна было б назваць «Астрамечаўскім» паводле назвы маленькай вёскі Астрамечава на Полаччыне. Тут была калісьці царква, якой у 1681 годзе быў падараны Уніяцкі трэбнік. «Пры чым тут трэбнік?» — спытаеце вы. А вось пры чым.

З два ці тры дзесяці гадоў назад па даследавальніцкіх справах я быў у камандзіроўцы ў ПНР, працаваў у бібліятэцы Ягелонскага ўніверсітэта. І там мне папаў у рукі Уніяцкі трэбнік. Я заўважыў, што ў вокладцы прасвечвае нейкі рукапіс. Дарэчы, у даўнейшыя часы таксама званомілі паперу і часта бралі старыя рукапісы ў якасці напуўняльніка для вокладак кніг. І такім чынам шматлікія старыя рукапісы дайшлі да нашых часоў, зразумела, пасля спецыяльных «хірургічных» аперацый па выкліванні,

ны нейкім аматарам-перапісчыкам. Але ўрэшце мы можам гаварыцца, што маем лічэ некалькі дакументаў, якія даюць вельмі шмат для роздзума, для абав'язковага музычнай культуры «беларускага барока».

А затым абдыслася і сустрэча артыстаў ансамбля «Кантабіле» з Віктарам Помазавым. Кампазітар прыгадвае:

— У адным з даўнішніх канцэртаў «Кантабіле» я пачуў шэдэўр гарадской музычнай культуры Беларусі XVII стагоддзя «Полацкі шытак». Пагаварыў з артыстамі ансамбля. І ўзнікла ідэя ўласнага твора нахштальт канцэрта-гроса, дзе ў якасці саліста меўся на ўвазе ансамбль «Кантабіле». Валерый Фралоў і Генадзь Гедыльтар далі мне арыгіналы — нотныя запісы п'ес «Полацкага шытка». Але іншыя абавязкі, ранейшыя задумкі, якія павінен быў я ажыццявіць, крыху аддалілі работу над гэтым творам. Неўзабаве закончыў баяны канцэрт, і вось тады — за канцэрта-гроса...

Наогул, выканаўчыя магчымасці такога ансамбля абуджаюць фантазію. І міжволі ў думках знітоўваецца старадаўняе з сучасным. Кампазітару заўсёды чаравалі творы папулярнага — старадаўняга аўтараў: П. Чайкоўска, С. Пракоф'еў, Д. Шастаковіч, Р. Шчадрын, а з нашых беларускіх А. Мдзівані, В. Войцік пераасэнсоўвалі творчасць і стыль кампазітараў мінулых стагоддзяў. І вось «Полацкі шытак», музыка ў стылі «беларускага барока» дае нам падставу, творчы штуршок для пэўнага «думнавага» падарожжа, ну, нахштальт «Чорнага замка Альшанскага» У. Караткевіча ў літаратуры.

А чаму ансамбль «Кантабіле» цікавіць, вабціць сучасную публіку? Наша жыццё, наша праца, быт, на жаль, мала эмацыянальна, дакладней, даюць нам эмоцыі не «вышэйшага гатун-

НАШЫ ГОСЦІ

У час сустрэчы ў Саюзе пісьменнікаў.

Фота Ул. КРУКА.

Пляц дзён гасцяваў у Мінску паэт і перакладчык з Індыі, доктар Вар'ям Сінгх. Летас у яго перакладзе ў Дэлі выйшаў на мове хіндзі зборнік сучаснай беларускай паэзіі, у які ўключаны вершы М. Танка, П. Панчанкі, Н. Гілевіча, А. Вярцінскага, С. Гаўрусёва, Р. Барадуліна, В. Зуёнка, Я. Сіпанава, Г. Бураўкіна, А. Грачаникава, Д. Бічэль-Загнетавай.

Вар'ям Сінгх — аўтар зборніка вершаў «Прыход забароненай музыкі» і «Калі стане магчымай гармонія». Пераклаў на мову хіндзі кнігі А. Блока, У. Маякоўскага, К. Хетагурова, «Слова пра паход Ігаравы». Лаўрэат прэміі імя Д. Нэру. Госьць пазнаёміўся з выдатнымі мясцінамі горада-героя

Мінска, наведаў Дом-музей і з'езда РСДРП, літаратурны музей Янкі Купалы і Якуба Коласа, радзіму Янкі Купалы — Вязынку, мемарыяльны комплекс «Хатынь», меў сустрэчу з лаўрэатам прэміі імя Д. Нэру, мастаком Г. Паплаўскім, быў прыняты старшынёй Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі А. Ваніцкім, наведаў рэдакцыю часопіса «Неман» і газеты «Чырвоная змена».

Вар'ям Сінгх меў гутарку ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі, у якой прынялі ўдзел першы сакратар праўлення Н. Гілевіч, сакратар праўлення В. Зуёнка, галоўны рэдактар часопіса «Малодосць» А. Грачаникаў, А. Вяр-

цінскі, Я. Сіпаноў, літкансультант СП БССР А. Гардзіцікі, індолаг, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута сусветнай літаратуры АН СССР А. Сянкевіч, аўтар прадмовы да зборніка беларускай паэзіі на мове хіндзі В. Няфёдаў. Размова ішла аб далейшым творчым супрацоўніцтве паміж пісьменнікамі Індыі і Беларусі.

— Мая мара — выпускаць перыядычныя зборнікі, у якіх бы публікаваліся творы беларускай літаратуры, матэрыялы аб вашай рэспубліцы, літаратуры, — сказаў на развітанне індыйскі пісьменнік.

Е. ДРОМІН.

«ІГРАЕ АРКЕСТР...»

Мінскі абласны навукова-метадычны цэнтр народнай творчасці і культасветработы выдаў буклет «Іграе аркестр народных інструментаў», у якім расказваецца пра калектыв энтузіястаў з Маладзечанскага гарадскога Дома культуры, што дзесяць гадоў назад выступіў з першым канцэртам. Цяпер калектыв добра вядомы і за межамі вобласці. Кірую ім дырэктар мясцовага музычнага вучылішча Р. Сарока.

Поспеху аркестра садзейнічае не толькі высокая выканаўчая майстэрства, але і цікава падараны рэпертуар. З гэтым калектывам падтрымліваюць пастаянныя сувязі кіраўнік і галоўны дырыжор Беларускага дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Жыноўіча, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, рэктар Белдзяржінансераватарыі М. Казінец, кампазітар І. Хадоска, народны артыст БССР Ю. Семянкіна.

Цяпер у рэпертуары аркестра больш за сотню музычных твораў рускіх і савецкіх аўтараў.

— Зробім усё, каб наш калектыв парадаваў сваіх слухачоў і канцэртаў, які мы прысвячаем другому Усесаюзнаму фестывалю народнай творчасці, — зазначыў кіраўнік аркестра Р. Сарока. — Зараз развучаем творы І. Дунаўскага, У. Алоўнікава, І. Лучанка, В. Левашова, К. Малчанова. Хочацца спадзявацца, што гэта будзе яшчэ адна незабыўная сустрэча з чароўным светам мастацтва.

Я. ВЕСЯЛОУСКІ.

СПЯВАЮЦЬ НАСТАЎНІКІ БРЭСТА

Народнай харавой напэле настаўнікаў Брэста нядаўна споўнілася дваццаць пяць гадоў. Больш за 50 чалавек любяць да песні аб'яднаць у дружыны, таленавітыя калектывы. Калі слухаеш «Запеўну» Г. Свірыдава, «Камарыкі-мухі» Б. Краўчанкі, «Блішчыць водамі ручай» А. Ушнарова, нават не верыцца, што на сцэне самадзейныя артысты.

Выступае капэла. Кіраўнік — А. Пячонкіна.

Удзельнікаў капэлы вызначае высокі ўзровень выканаўчага майстэрства, мастацтва калектыву апладзіравалі на пеўчых святах у Эстоніі, Малдавіі, на Украіне, у Польскай Народ-

най Рэспубліцы. А колькасць канцэртаў, якія дала капэла ў вёсках роднага Прыбужжа, нават пералічыць цяжка. Цікавую праграму напэле падрыхтавала да II Усеаюзна-

га фестывалю народнай творчасці, прысвечанага 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Тэкст і фота З. КАБЯКА.

НА СЦЭНЕ — «ПУЦЕЕЦ»

За акном чыгуначнага клуба праносацца ў розных кірунках паязды. А тут ідзе канцэрт мастацкай самадзейнасці Асіповіцкай дыстанцыі пуці. І вось вядучая аб'явіла:

— Выступае ансамбль «Пуцеец»...

На сцэну выходзяць шэсць мужчын у чыгуначнай форме, з усмешкай на абветраных тварох. Гучыць першая песня «Ішоў салдат». Задумшэўна, хараша спяваюць пуцейцы. Затым выконваецца «Партызанская песня». Гледачы не хочуць адпусціць са сцэны сваіх таварышаў — наладчыка У. Еліна, апэратараў Л. Арышковіча, А. Валовіка, М. Паланейчыка і іншых.

Даўно яны любяць песню. І калі летась нехта падаў ідэю стварыць мужчынскі ансамбль, яго адразу падтрымала кіраўніцтва і прафком.

Прайшло зусім нямала часу, і новы калектыв палобіўся слухачам не толькі дыстанцыі пуці, а і чыгуначнага вузла Асіповіч. У яго праграме ўжо больш за 20 песень.

І. СЦЯПУРА.

У ПАСЕЛКУ Калодзішчы, што пад Мінскам, жыве майстар народных інструментаў і здатны музыка Вячаслаў Сцяпанавіч Пратасевіч. Дом яго стаіць на краю ціхай вулачкі ля самага лесу. Вялікі, шэры, вельмі просты, ён нічым асаблівым не вылучаецца на фоне такіх жа мураванак пасёлка. І цяжка паверыць, што

дыханне кожнай дудцы, скрыпцы, ліры. У руках В. Пратасевіча ажываюць саломінкі, спяваюць чалавечым голасам дудкі, стогнуць, жалыцца, усміхаюцца праз слёзы жалейкі.

Пастушком пачынаў свой шлях да прафесійнага майстэрства Вячаслаў Сцяпанавіч. А любоў да музыкі перадалася хлопчыку, напэўна, ад дзела

стракаецца ў беларускай літаратуры толькі ў XVIII стагоддзі, хоць некаторыя з гэтых «свірэлак» і «пішчыкаў», зробленыя з косці і знойдзеныя на тэрыторыі рэспублікі, належаць да першай паловы II тысячагоддзя да нашай эры. Прыгадваюцца яны пад рознымі назвамі і ў Кірылы Тураўскага (XII ст.), і ў Францыска Скарыны (XVI ст.), і ў некаторых хроніках.

У нашы дні паступова ўзрастае цікавасць да народнай творчасці. Чаму мы нібы вяртаемся назад — да спрадвечнага, свайго, непаўторнага? Ды зрэшты, чаму назад? Народнае мастацтва, як і народная культура, бясконца зменлівая з'ява, але яно ніколі не страчвае свайго ўласнага аблічча, таго, што з'яўляецца адметнай рысай кожнай нацыі, яго гісторыя і памяць. І зноў на святах і канцэртах надаюць мелодыям беларускі каларыт чароткі і свірэлки, ражкі і пішчыкі.

Аднак найбольшую цікавасць выклікаюць усё ж саломінкі. Таму сярод экспанатаў хатняга музея В. Пратасевіча, дзе ў пакоях уздоўж сцен радамі размясціліся скрыпкі і жалейкі, на падлозе, стэлажах стаяць бубны, гуслі, цымбалы, балалайка і ліры, найбольшая ўвага адведзена менавіта дудкам са звычайнага жыта ці аўса. Многія песні і найгрышы выконваў ён на гэтых інструментах перад слухачамі ў клубах, школах, на святах. Гучалі яны па Беларускім і Усеаюзнам радзё і тэлебачанні. Заслужаная артыстка БССР В. Карэлікава, артысты І. Несцяровіч і В. Купрыяненка ў саставе фальклорнага ансамб-

ля «Харошкі» ў час гастрольнага паездак ігралі на іх перад слухачамі Італіі, Японіі, Англіі, Польшчы, іншых краін.

Вячаслаў Сцяпанавіч асяржона бярэ каласок, на ніжнім каленцы якога прарэзаны восем дзірачак і язычок. Каб зрабіць такую жалейку, трэба мець не толькі абсалютны музычны слых, але павінна быць яшчэ нейкае ўнутранае чуццё, бо тут нельга памыліцца ні на мікрон. Калі язычок занадта кароткі, голас пачне захліпацца і гучаць тонка, калі занадта доўгі — голас будзе непрыгожы, грубы.

Ціха, нясмела папыліць моцныя, яркія, дзіўныя сваім тэмбрам гукі — быццам жаль, спачуванне, смутак набылі чалавечы голас. «Тустэн», «Падыспань», «Каратэп», «Кадрыля», «Скакуха» — гэтыя забытыя беларускія мелодыі, што лашчылі слых нашых продкаў, ажылі ў невяліччай майстэрні ў пасёлку пад Мінскам.

Слава аб выдатным майстру даўно перарасла цесняны межы вёскі. Вядоўца В. Пратасевіча не толькі ў рэспубліцы, дзе яго работы прадстаўлены ў трох музеях. І нават не толькі ў краіне. Перада мною пісьмо Каралеўскай фальклорнай акадэміі Бельгіі; гэта дакладны спіс інструментаў, на выраб якіх яны гатовы заключыць кантракт, бо лічаць «майстра Пратасевіча» лепшым у гэтай справе. Яны лічаць, а мы?..

Мы звычайна хвалім энтузіястаў, спяваем ім дыфірамбы, ахвотна бярэм іх творы на выстаўкі, конкурсы, уручаем дыпломы. А чым дапамагем рэальна? Напісанымі артыкула-

мі? А ці не лепей даць яму магчымасць набыць неабходныя матэрыялы, мець сваю майстэрню, карацей кажучы, стварыць усё ўмовы для працы? Бо дзе і як знайсці яму сухую елку ці клён, патрэбны лух, як стварыць пэўны тэмпературны рэжым, каб дрэва не ссыхалася і не трэскалася? А хто панясе гэтую эстафету прыгожага ў будучыню, захавае багаты набытак народа?

Не знайшла я адказу на гэтыя пытанні ні ў словах самога Вячаслава Сцяпанавіча, ні ў сваіх думках тады, калі майстар разам з жонкай на скрыпцы і «турэцкім» барабанае выбіваў бадзёрыя такты «Лявоніхі». Пратасевіч не мае ні вучняў, ні памочнікаў. А усё, што выпадае з памяці народа, — непараўнальная страта, якая збядняе яго самасвядомасць. Усё, што не запісана, распылаецца прахам, тое ж, што перададзена нашчадкам, застаецца і жыве ў стагоддзях.

Гучыць, цягнецца тонкая, як павуцінка, срэбная, крышталіная мелодыя. Гукі павольна набіраюць моц, плывуць, напўняюць пакой, растуць у крохкай цішыні. І хочацца верыць, што такая ж чыстая, як мелодыя, мара В. Пратасевіча — паўтарыць скрыпку Страдывары — здзейсніцца, што не знікнуць і старажытныя дудкі, што яны яшчэ доўга будуць дарыць людзям прыгожасць беларускай народнай музыкі. Зноў загучаць саломінкі...

Наталля ШАРАНГОВІЧА, студэнтка факультэта журналістыкі Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна.

І загучалі саломінкі...

ён, быццам скрыпка чарадзея, хавае ў сабе цуд і прыгажосць. Дом гэты — быццам незвычайны музей, дзе кожная рэч не раскажае, а хутчэй спявае сваю гісторыю.

Дзверы мне адчыніў зусім не чарадзей з доўгай срэбнай барадой і таямнічым позіркам, а невысокі прыгорблены стары з вялікімі натруджанымі рукамі. Але мяккая ўсмешка, глыбокі позірк уважлівых шэрых вачэй, спакойныя рухі, ціхі голас — усё гэта рабіла яго аблічча надзвычай высакародным, напоўненым нейкім унутраным святлом, абаяльнасцю, інтэлігентнасцю, што не прыходзіць з гадамі, а зыходзіць з самой душы чалавека.

В. Пратасевіч — не проста майстар народных інструментаў. Ён надае жывое чалавечае

Івана, што служыў у царскай арміі капельмайстрам. Калі той вярнуўся ў родную Беларусь, — Пратасевічы тады жылі ў вёсцы Росны Капыльскага раёна, — стварыў у сваёй хаце сапраўдны музычны ансамбль. У ім і іграў на сваёй скрыпачы са старых клёпак васьмігадовы хлопчык. Ды і цяпер, праз столькі год, быццам успамін дзяцінства, мякка гучыць на гэтых ільняных нітках-струнах задуменная мелодыя.

Малады пастух, а потым каваль ніколі не забываўся пра музыку. Пасля першай скрыпкі з'явіліся дудкі, зробленыя з кары вярбы, клёну, асіны, бярозы. «Яны — справа часовая», — скажа назней Вячаслаў Сцяпанавіч. Рабіць дудкі некалі лічылася забавай пастуха.

Тэрмін «дудар» упершыню су-

ІНТЭРВ'Ю ў НУМАР

ЗАПРАШАЕ «КНІГАРНЯ ПІСЬМЕННІКА»

Вуліца Казлова, 2... Гэты адрас вось ужо пяць гадоў добра знаёмы аматарам кнігі горада-героя Мінска і шматлікім гасцям сталіцы рэспублікі. Тут знаходзіцца «Кнігарня пісьменніка». Ва ўтульным памяшканні на шматлікіх стэлажах багаты выбар літаратуры па розных галінах ведаў. Камасольска-маладзёжны калектыв магазіна, які ўзначальвае Я. Бярэйшык, робіць усё дзеля таго, каб задаволіць густы самых патрабавальных пакупнікоў. Дасягнуць гэтага ўдаецца дзякуючы мэтанакіраванай, прадуманай прапагандзе кнігі, вывучэнню чытацкага попыту. Пацярджэнне таму — рэзультат перавыканання планаў, шчырыя словы ўдзячнасці па-

купнікоў.

Кнігарня, здавалася б, падобная на іншыя. І ўсё ж яна мае, так сказаць, свой профіль, паколькі з'яўляецца апорным пунктам выдавецтва «Мастацкая літаратура». Што гэта дае чытачу?

Расказвае дырэктар магазіна Я. Бярэйшык:

— У нашай кнігарні самы поўны асартымент кніг, выпушчаных «Мастацкай літаратурай», якія ёсць у наяўнасці ў Мінскім аблкінігагандлі. Акрамя таго, сюды трапляе ў абавязковым парадку апошні экзэмпляр таго ці іншага выдання. Зручна пакупнікам карыстацца і зводнай картатэкай, з якой можна даведацца, у якіх магазінах аблкінігагандлю ёсць пэў-

ная кніга, што выйшла ў гэтым выдавецтве.

У магазіне прымаюцца папярэднія заказы па тэматычных планах выдавецтва «Мастацкая літаратура» без абмежаванняў фактычна на ўсю літаратуру, за выключэннем толькі некаторых выданняў, якія карыстаюцца асабліва павышаным попытам.

— Цяпер, — працягвае Яўгенія Аляксандраўна, — у «Кнігарню пісьменніка» паступіў тэматычны план «Мастацкай літаратуры» на 1987 год. Мы пачалі прымаць папярэднія заказы. Выбар літаратуры багаты. Хацелася б параіць такія кнігі, як «Хатынская апавесць, Карнікі» А. Адамовіча, «Кар'ер» В. Быкава, «Повязь» Н. Гілеві-

ча, «Дыялог» А. Дударова, «Аркестр у асеннім парку» А. Жука, «Старыя беларускія хронікі» У. Караткевіча, «Творы» Я. Лучыны, «Асеннія мелодыі» І. Навуменкі, «Далучанасць» П. Панчанкі, «Выбраныя творы» М. Стральцова, «Лірыка» М. Танка, «Апраўданне крыві» І. Чыгрынава, «Вазьму твой боль» І. Шамякіна... Прымаецца таксама падпіска на Збор твораў у васьмі тамах У. Караткевіча. У наступным годзе павінны выйсці два першыя тамы.

У плане значыцца нямала іншых цікавых кніг як вядомых літаратараў, так і маладых аўтараў. «Кнігарня пісьменніка» запрашае ўсіх пазнаёміцца з тэматычным планам выдавецтва «Мастацкая літаратура» на 1987 год і зрабіць папярэднія заказы.

Гутарыў Г. ЛЯВОНЧЫК.

ПАМЯЦІ ДЗЕКАБРЫСТАЎ

Адноўлена мемарыяльная дошка на доме № 8 па вуліцы Першамайскай у Магілёве. Лаканічны надпіс наведвае: «Тут, у будынку штаба 1-й арміі, у студзені 1826 г. праходзілі першыя допыты герояў дзекабрысцкага руху, кіраўнікоў паўстання Чарнігаўскага палка С. І. Мураўёва-Апостала, М. П. Бястужова-Руміна, якія разам з П. І. Пестелем, К. П. Рылевым, К. Ф. Кахоўскім былі панараны смерцю ў Пецярбурзе 13 ліпеня 1826 г. У лютым — сакавіку 1828 г. тут жа праходзіў судовы працэс над афіцэрамі-чарнігаўцамі».

Дзюхпавярховы корпус на галоўнай вуліцы горада, дзе ў свой час размяшчаліся езуіцкі калегіум, штаб 1-й рускай арміі, абутковая фабрыка, цалкам перабудаваны і рэканструаваны. З мінулага года тут знаходзіцца адзін з аддзелаў абласнога краязнаўчага музея.

Цяпер у ім разгорнуты выстаўкі «Айчыны верныя сыны», прысвечаная 160-годдзю паўстання дзекабрыстаў, і «Навальніца 1812 года» — пра вайну, праз якую з гонарам прайшлі многія з іх.

М. НОЖНІКАУ.

«Больш эфектыўна патрэбна выкарстоўваць і навуковы патэнцыял ВУУ. Тут сконцэнтравана звыш 35 працэнтаў навукова-педагагічных работнікаў краіны, у тым ліку калія палавіны дантароў навуку, а выконваюцца імі не больш як 10 працэнтаў навуковых даследаванняў. Адпаведныя ведамствы павінны распрацаваць і ўнесці прапановы па умацаванні сувязі вузаўскай нэўры з вытворчасцю».

(З Палітычнага даклада ЦК КПСС XXVII з'езду КПСС) «Навукова-даследчыя распрацоўкі сацыялагічнага напрамку ў Беларусі дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна канкрэтных вынікаў пасля ўкаранення ў вытворчасць не далі. У асобных выпадках у гэтай справе дапушчана бескантрольнасць».

(З пастановы Мінскага гарадскога камітэта народнага кантролю).

ВЕДАЕЦЕ, я прачытаў недзе больш за дзесяць гэтых сацыялагічных даследаванняў. У кожным шмат дыяграм, сотні лічбаў. І тлумачальны тэкст. Часта вольна такога ўзору:

«...Прапануем прыкладны змест уступнага слова пры сустрэчы з будучымі маладымі рабочымі: «Юнакі і дзяўчаты! Дазвольце ад імя вядомага і дружнага калектыву Беларускага аўтамабільнага завода перадаць вам гарачае прывітанне і пажадаць самых вялікіх поспехаў у працы... Калі вы пажадаеце навучыцца ў нас прафесіі, дык якой бы пачэснай і цяжкай яна ні была, ніхто не пацікавіцца колерам вашай скурцы, ні банкаўскім рахункам бацькоў, ні тым, каго вы называеце татам — дырэктарам вядомага завода ці вяртаўнікам на гэтым заводзе. Ад вас ніхто не патрабуе дваранскага паходжання...»

«Удасканаленне сацыяльных працэсаў у калектыве працоўных Беларускага аўтазавода». Навуковы кіраўнік даследавання прафесар Г. Давідзюк.

«...Абапіраючыся на паказчыкі ўзроўню працоўнай актыўнасці і ўлічваючы, што ўзровень працоўнай актыўнасці ёсць адносна велічыня, якая вымяраецца ступенню адхілення (становаччя і адмоўнага) сярэдняга паказчыка, які характарызуе стан усіх асноўных прымет пераменных дадзенага віда актыўнасці ад аптымума, які ўяўляе сабой сярэдняе паказчык актыўнасці па кожным з прымет пераменных, адабраных па ўсёй генеральнай сукупнасці, можна вызначыць яго стан у вытворчых падраздзяленнях Мінскага станкабудуўнічага завода імя Кірэва».

«Шляхі павышэння працоўнай актыўнасці працоўнікаў». Навуковы кіраўнік даследавання, кандыдат філасофскіх навук А. Паўлава.

«На аб'яднанні «Прамень» не навукова вырашаецца праблема задавальнення патрэб працоўнікаў у жыллі. 1100 працоўніц жыве ў інтэрнаце, плануецца пабудаванне яшчэ адзін інтэрнат для маладзёжы, г. зн. для моладзі. Такі напрамак рашэння гэтага пытання стрымлівае дэтанараджэнне... Чым горша арганізацыя працы, тым ніжэйшае задавальненне працаў у цэлым... У выніку абагульнення аднаго працоўніка аб'яднання на пытанне: як бы вы жадалі правесці адпачынак? 98 працэнтаў адказала, што ў санаторыях і дамах адпачынку. Такім чынам, можна зрабіць выснову: амаль усе працоўнікі выспелі для арганізацыі адпачынку, а адміністрацыя аб'яднання марудна стварае ўмовы для ператварэння гэтай магчымасці ў сапраўднасць...»

«Кіраванне сацыяльным развіццём працоўнага калектыву». Навуковы кіраўнік даследавання прафесар Г. Давідзюк.

Хопіць цытаваць? Рабіць гэта можна было б, дальбог, бясконца. Уяўляю, як на мяне накруцілі дзясяткі ўніверсітэцкіх сацыёлагаў. Але ж, таварышы дарагія, колькі можна плесці гэтую банальшчыну, нахвалілі: «Волга ўпадае ў Каспійскае мора»? Ну, няўжо нехта з кіраўнікаў «БелАЗа» на той сустрэчы з будучымі рабочымі пачне даводзіць ім тую лухту наконт колеры скурцы ці дваранскага паходжання? Дзіцяці зразумела, што ў нашай краіне пра гэта ніхто не спытае. Ці мо ў Жодзіне поўна дваран? І неграў? Дык навошта гэтае пустаслоўе?

Чую сярэдзіты голас: «Навука мае сваю спецыфічную мову, сваю тэрміналогію...» Але хай мяне рэжуць на кавалкі, усё роўна не пагаджуся з тым, што вядомае: «Хто ясна мысліць, той ясна гаворыць» (у дадзеным выпадку — піша) — не павінна распаўсюджвацца на навукоўцаў. Мо ў першую чаргу...

Уяўляю твары кіраўнікаў аб'яднання «Прамень», калі яны пачулі пра «адкрыццё» сацыёлагаў, што амаль усе пра-

колькі ж тут адкрываецца розных пралазаў?

Ацэньваюць сацыялагічныя даследаванні на заводзе, як я ўпэўніўся, па-рознаму. У парткоме і прафкоме да іх ставяцца даволі іранічна. Намеснік генеральнага дырэктара завода П. Тарасюк, які ў свой час курыраваў працу ўніверсітэцкіх сацыёлагаў, выказаўся наогул двухсэнсоўна:

— Навуковападобная справаздача сацыёлагаў, якую яны зрабілі, нам не патрэбна, бо

нага (не запомніў яго прозвішча). Ну, што ж, вучоным больш відно...

Ды толькі з гэтых апытанняў, мне здаецца, можна зрабіць і іншыя высновы. Значыць, на сваіх сходах рабочыя баяцца гаварыць праўду ў вочы таму ж майстру, зрабіць гэта яны могуць толькі ананімна? Дык што гэта за абстаноўка ў цэху? І якія якасці характару выходзяюць падобныя сацыялагічныя даследаванні?

Але на самай справе ўсё аказалася куды прасцей. Я спусціўся яшчэ на прыступку ніжэй і апынуўся ў цэхах, сярод рабочых. Тут я зрабіў сваё ўласнае даследаванне, вынікі якога, дальбог, былі нечаканыя. З чатырнаццаці рабочых, у якіх я спытаў, як яны ўдзельнічалі ў сацыялагічным эксперыменце, ці ведаюць пра яго

ствэрства мелірацыі і воднай гаспадаркі БССР было выдаткавана больш як 480 тысяч рублёў. Першыя два гады па гэтай тэме разлічваліся эканамічны эфект на 435 тысяч рублёў у год. У далейшым выканаўцы ад гэтых разлікаў адмовіліся ў сувязі з тым, што распрацоўкі не ўкараняліся. Тым не менш, супрацоўнікам лабараторыі было выплачана 14 тысяч рублёў прамій».

(З пастановы Мінскага гарадскога камітэта народнага кантролю).

Я, чамусьці, заўсёды з вялікай насцярожанасцю стаўлюся да падлічанага да рубля эканамічнага эфекту ад укаранення навуковай распрацоўкі ці нават рашэнняў ідэалягічнай прапановы. Пішуць эканамічны эфект склаў 354 тысячы 287 рублёў. Або: новая ўстаноўка замяняе працу пятнаццаці чалавек. Потым пацікавіўся, аказваецца: тыя ж пятнаццаць абслугоўваюць у новую ўстаноўку.

У выпадку, пра які мы выйдзем гаворку, эканамічны эфект наогул быў цалкам вымактаны з пальца. Ды не толькі гэты. У дзесятай пяцігодцы ўніверсітэцкія вучоныя на чале загадчыкаў кафедры агульнага землярэгування прафесарам В. Якушка і загадчыкам лабараторыі азэрнаўства А. Рачэўскім зрабілі вельмі карысную справу — пашпартацыю азэраў Беларусі. Заказчыкам было Міністэрства меліярацыі воднай гаспадаркі БССР. Гартаю паперы. Акт аб прыёме міністэрствам працы, зробленай вучонымі. Подпісы намесніка міністра Л. Бердзічука, прадстаўнікоў «Белдзіправодгаса» Стыцкінскага і Салагубава, прафесара В. Якушка. Усё добра, ды толькі вольна лічба здыўна—920 тысяч рублёў. Так вызначаны эканамічны эфект ад пашпартацыі азэраў. «Людзі добрыя,— кажу я, звяртаючыся да азэрнаўцаў,— як нарадзіўся гэты амаль мільён?» Ныма тут чаго здзіўляцца, — чую ў адказ, — калі дакладна ведаць, колькі вады ў тых азэрах, ды выкарыстаць гэтую ваду, акурта атрымаецца 920 тысяч рублёў эканамічнага эфекту».

У міністэрстве і «Белдзіправодгасе» гэтую лічбу вылічылі інакш. Столькі б назбіралася зарплат і іншых выдаткаў, калі б пашпартацыю азэраў даваўся б рабіць самім. Дык пры чым тут, скажыце, эканамічны эфект? Але ў рэшце рэшт мы ўсё ж прыйшлі да згоды.

— Пра гэтыя 920 тысяч трэба забыцца, — сказаў Леанід Іванавіч Бердзічэвец. — Іх наогул скасаваў пры правяршы народны кантроль, скасаваў, як не пацверджаныя практыкай.

Давялося пасля пагадзіцца з гэтым і вучоным, тым больш, што, як сказала прафесар Якушка, па прыродаахоўных тэмах пакуль што няма метадычкі разліку эканамічнага эфекту.

— Наша работа мае экалагічнае значэнне, — растлумачыла яна, — і адгукнецца мо праз дзесяцігоддзі.

Можа, і адгукнецца. Толькі навошта было пускаць пыл у вочы з тымі 920 тысячамі, якія, між іншым, увайшлі ва ўсё справаздачы?

Кажуць, хто старое ўспомніць... Магчыма, я б і не стаў чапаць гэтага эпизоду, каб такога не паўтарылася і ў наступныя гады. Зноў прадмет вывучэння — азёры, зноў — той жа заказчык і тыя ж выканаўцы. І зноў ліпавая лічба эканамічнага эфекту — у першыя два гады па 435 тысяч.

— А што нам рабіць, — паскардзіліся вучоныя, — калі ад

ЭФЭКТЫ НАМІЯ

цаўнікі «выспелі» для атрымання санаторных пуцёрак. Як кажуць, адкрылі Амерыку! Каб яшчэ сацыёлагі паказалі, як практычна ўсіх задаволіць пуцёўкамі, цаны б не было гэтай навуковай працы.

Мне скажыце: ніхто не прымушае прадпрыемствы ўкараняць усё, што «вынайшлі» сацыёлагі. З гэтым можна было б пагадзіцца, каб даследаванні рабіліся на грамадскіх пачатках. Але ж праца гаспадарча-дагаворная і за яе заплачаны грошы, і не малыя. Распрацоўка тэмы «Шляхі павышэння працоўнай актыўнасці», кавалак з якой мы вышэй цытавалі, абылася кіраўцам у 40 тысяч рублёў — па 8 тысяч у год. Дык гэта прадпрыемству яшчэ пашанцавала, спачатку сацыёлагі ацанілі сваю працу ў 52 тысячы рублёў. Але нейкая здарылася на заводзе нявыкрутна з фінансамі і вучоныя вымушаны былі пагадзіцца на меншую суму. Ды і пры гэтых «малых» грашах, я падлічыў, кожная машынапісаная старонка даследавання каштавала заказчыку наля трохсот рублёў.

Паўтара года назад завод заключыў з сацыёлагамі новы дагавор на працу, якая называецца: «Удасканаленне стылю і метаду кіраўніцтва працоўным калектывам». Яна разлічана на тры гады і ацэнена ў 30 тысяч рублёў — па 10 тысяч у год. Я пацікавіўся ў Рамуальды Францаўна Аляксандра, кіраўніка заводскага бюро па сацыяльна-бюроўскаму, якая яшчэ і курыруе сацыёлагаў, чаму «выйшла» менавіта на 30 тысяч рублёў, з чаго пры гэтым выхадзілі? Мо сапраўднае цана даследавання — 40 тысяч ці, наадварот, — 20...

— Гэта лічба, якую вызначылі сацыёлагі, а нам не хочацца іх крывадуць, — растлумачыла яна.

З тым жа пытаннем я звярнуўся да адказнага выканаўцы тэмы, сацыёлага з універсітэта Ірыны Уладзіміраўны Гузіно.

— 10 тысяч рублёў у год — гэта мінімум, — сказала яна, — на іншых прадпрыемствах плаціць больш.

Вялікую інфармацыю для роздуму дало знаёмства з каштарысам дагавора. Паслухайце: 17700 ідзе на зарплату сацыёлагам, 6356 руб. — на навуковую работу (за што ж тады яны атрымліваюць зарплату?), 1256 руб. — на аплату «навуковых намяндзіроваў і экспедыцый». Ад універсітэта да завода імя Кірэва на трамвай 15 мінут язды. Дык якія намяндзіроўкі і экспедыцыі? Аказваецца, у Маскву, Ленінград, Рыгу і Кіев. Спытаеце, якая ў гэтым патрэба? Удзел у сімпозіумах, канферэнцыях, нарадах і г. д. За кошт завода!

Ну, і скіра гэта аўтар, скажы нехта, кожную чужую капейку лічыць. Так, лічыць. Ды толькі ж не чужую, а дзяржаўную... Дарэчы, грошы на аплату сацыёлагам бяруцца з сумы выдаткаваных на новую тэхніку.

Цяпер — пра аддачу. Ведаеце, я салідарны з сацыёлагамі, якія кажуць, што падлічыць эканамічны эфект ад укаранення іх распрацовак у вытворчасць вельмі цяжка. Амаль немагчыма. Але, падумалася,

там нічога не разбярэш, — сказаў ён, — а вось штогадовыя распрацоўкі нам спатрэбіліся, хоць бы ўзяць, да прыкладу, кадравыя пытанні...

Я так і не зразумеў свайго суб'ектыва, бо та я справаздача сацыёлагаў акурта і сумірае даследаванні за ўсё пачынаючы. Дык паасобку раздзелы былі зразумелыя, а пад адной вокладкай — не?

Я спусціўся на адну прыступку ніжэй — пазнаёміўся з кіраўнікамі некаторых цэхаў. Шматгадовы парторг механічнага цэха № 10 Аляксандр Антонавіч Давыдоўскі на мае пытанне адказаў, што не помніць выпадкаў практычнага прымянення сацыялагічных распрацовак. Начальнік гэтага ж цэха Аляксандр Іванавіч Салабутаў, які прыйшоў трохі пазней, па ўсім відаць, ведаў, як трэба гаварыць з карэспандэнтамі.

— Сацыёлагі? Вельмі нам дапамаглі! Дзякуючы іх апытанням мы дэдаліся, напрыклад, што думаюць рабочыя пра майстроў, брыгадзіраў...

— А пра вас? — пацікавіўся я.

— На мяне характарыстыка яшчэ распрацоўваецца, — трохі сумешыўся, адказаў ён. — Хоць, праўду кажучы, цяжка паверыць у яе аб'ектыўнасць. Мэтада такая: у цэху шляхам апытання рабочых выбіраецца так званы нефармальны лідэр. Аднадушна ў гэтай справе, вядома, быць не можа, у цэху усё ж такі больш як дзвесце чалавек. Лідэрам аб'яўляюць чалавека, які набраў больш галасоў. Гэты лідэр, а таксама мой калега з іншага цэха і прадстаўнік грамадскасці шляхам анкетавання, дзе трэба адказаць больш як на паўтара дзесятка пытанняў — ад таго, які ў мяне інтэлект, да майб самакрытычнасці, — і вынесуць мне прысуд...

— І чым вы незадаволены? — зноў пацікавіўся я.

— Ды з тым «лідэрам» я мо на нажа, ды і з калегам былі канфлікты — праца ёсць праца... Адкуль возьмецца аб'ектыўнасць?!

Сацыёлаг І. Гузіно, якая са сваімі супрацоўнікамі праводзіць гэтую работу, спасылалася на метадыку нейкага вучо-

вынікі? — абсалютна ўсё адказалі аднолькава: пару гадоў назад хадзілі тут нейкія жанчыны, распаўсюджвалі анкету. Што гэта была за анкета, навошта гэта рабілася, яны не ведаюць. А адзін, гэта быў пажылы ўжо рабочы, як аказалася ганаровы ветэран завода, Барыс Іосіфавіч Пулко выказаўся больш катэгарычна:

— Усё гэта паказуха!

Я жыва ўявіў сабе, як атрымаўшы апытальнікі, рабочыя ў час абедзеннага перапынку з жартачкамі, пераймаючы адзін у аднаго, запаўнялі гэтыя паперы. Пасля сацыёлагі, вывучыўшы «грамадскую думку», зрабілі глыбакадумныя высновы...

Я зусім не супраць сацыялогіі. Карысная рэч. Толькі, мне здаецца, гэтая работа павінна праводзіцца не «варатамі», а сваімі, заводскімі сацыёлагамі. Ныма ў штаце такой пасады? Шкада. За дзесяць тысяч рублёў у год можна было трымаць не аднаго сацыёлага.

Ва ўсім, што я вышэй расказаў, ёсць, вядома, маральная падаплека. Амаль усе, з кім я сустракаўся на заводзе, — мілья, сімпатычныя людзі. І ўсё ж пасля размовы ад нечага рабілася не па сабе. Я ўсё шукаў сутнасць гэтага — «нечага», — і раптам зразумеў, што сацыёлагі проста дэманструюць сваю далучанасць да вытворчасці матэрыяльных каштоўнасцей, (вядома, за грошы), завадчане — прыхільнасць да навукі. Хоць, калі назваць рэчы сваімі імёнамі, тут падманваюць адно аднаго, робячы выгляд, што ўсё ідзе добра. Так спакайней. Але вы чулі, што думаюць пра ўсё гэта Пулко і яго таварышы. Як яны ўспрымаюць неадпаведнасць таго, што гаворыцца, з тым, што робіцца на самай справе. Усё тут, думаю, ясна і без сацыялагічных даследаванняў...

Гісторыя другая.

«...3 74 гаспадарча-дагаворных работ коштам 6 мільёнаў рублёў, аформленых навукова-даследчай часткай БДУ імя У. І. Леніна, толькі 10 далі эканамічны эфект, што складала 22 капейкі на рубель затрат... У 1981—1984 гадах на выкананне работ па даследаванні азэр рэспублікі галіновай лабараторыі азэрнаўства праз даследна-механічны завод Міні-

ні праведзена планавы пасяджэнне мастацкага савета, на якім разгледжаны стан абанементаў работы ў філармоніі, абмеркаваны тэматыка і рэпертуар музычнага лекторыя на наступны канцэртны сезон. З гэтай абмену вопытам абанементаў работы ў санавіну 1986 года ў Белдзяржфілармонію вызначалі мастацкі кіраўнік Гомельскай філармоніі Л. В. Баравіноў і намеснік дырэктара па канцэртнай рабоце Л. В. Веранікіна. У пачатку красавіка 1986 года кіраўнікі філармоніі былі на прыёме ў Го-

мельскім гарніме КПБ з прапановамі па паліпшэнні канцэртнага абслугоўвання насельніцтва, якое філармонія, як і аўтар артыкула, бачыць у развіцці абанементаў сістэмы. У канцэртным сезоне 1986 — 1987 года ў дадатак да трох існуючых абанементаў «Філарманічнае аддзяленне школы» і «Філармонія — сельскай школе», у якіх прыведзены ў дзеянне ўласныя лектарскія групы, плануецца ўкараніць наступны абанементаў: «Філармонія — навушчам ГПТВ» з цыклам з 4 канцэртаў «Музы-

ПА СЛЯДАХ ВЫСТУПЛЕННЯУ «ЛіМа»

«ЗАЛЫ ПУСТУЮЦЬ. ЧАМУ?»

Гэты артыкул гомельскага журналіста М. Бандарэні быў змешчаны ў штотыднёвіку 28 сакавіка 1986 г. Рэдакцыя атрымала ліст з подпісам дырэктара Гомельскай абласной філармоніі А. Первышава. У ім гаворыцца, што публікацыя

М. Бандарэні абмеркавана на сходах калектыву абласной філармоніі. Далей А. Первышаў паведамляе: «Праверкай, праведзенай па фактах, узгаданых у артыкуле, устаноўлена, што шэраг канцэртаў мастацкіх калектываў і

выканаўцаў філарманічнага жанру сапраўды прайшлі пры невысокай запўненасці залаў.

Вымагае паліпшэння і сістэма рэкламавання канцэртаў у Гомелі і вобласці. Факты продажу білетаў «у нагрукну» не пацвярджаюцца, гэтаксама як і сцягджанні аўтара артыкула пра аднакі аб правядзенні канцэрта пры фактычнай адсутнасці правядзення канцэртаў, пра работу мастацкіх калектываў па скарачонай праграме.

Яшчэ да апублікавання артыкула М. Бандарэні ў філармо-

нас патрабуюць у кожнай новай рабоце эканамічнага эфекту? Мы і дамо...

Маўляў, вось вам лічбы, якія пажадаеце...

— У 1985 годзе эканамічны эфект ад укаранення нашых распрацовак склаў 11 мільёнаў 351 тысячу рублёў, — з гонарам сказаў мне вельмі мілы чалавек Мікалай Іванавіч Казлоўскі, які ўзначальвае навукова-даследчую частку універсітэта.

Колькі ў гэтай лічбе «азёрнага» эфекту — пра гэта ён далікатна прамаўчаў...

Што асабліва мяне заўсёды ўражвае, дык гэта пастаянная гатоўнасць некаторых службовых асоб малакваша адгукнацца на ўсе пастаўленыя задачы. Не справай, вядома. Прызнацца, што нешта яму не па плячы, што нешта ў яго не выйдзе — барані божа, так можна сапсаваць кар'еру. А папера ўсё шпёрціць. Такія людзі нярэдка, як кажуць, адчуваюць сябе на кані. Я ведаў старшынню калгаса, які даволі проста «павышаў» ураджайнасць збожжавых: у зводках, напрыклад, пісалася, што на зялёны корм жывёле было скормлена 100 гектараў жыта, а на самай справе палавіна гэтай плошчы ўбаралася на зерне, якое раскідвалася пасля на «афіцыйныя» гектары. Я ведаў дырэктара саўгаса, дзе цялятам спойвалі не па 300 літраў малака, як трэба па схеме, а напалову меней (у документах, вядома, гэта адлюстравана не знаходзіла), што давала магчымасць да рэальнай валавой вытворчасці малака дадаць яшчэ 80—100 тон, сэканомленых на цялятах.

Неяк падумалася, мо гэтым людзям бывае сорамна, калі яны застаюцца сам-насам з сабой? Ці нават страшна? Пасля зразумець, што, як цяпер кажуць, — і не блізка... Ён, такі тып, вунь які жывучы. Дзіву даешся, яго здольнасці да мікрых, умелым прыстасоваўца да ўсялякіх перамен і наваццяў. Прыслухайцеся, і вы пачуеце, як ён сёння разам з усімі з ім пэтам гаворыць пра сумленне, паскарэнне, пра свежы вецер перамен. Але зірніце ў ягоны твар, у халодныя вочы і вам адразу стане зразумела, што не скране яго з месца не толькі свежы вецер, а і ураган, які выварочвае з караннем дрэвы...

І яшчэ адна, апошняя гісторыя. «Нягледзячы на тое, што на работы па прымяненні аэрацыі для апрацоўкі бульбы і гародніны выдаткавана 287,7 тысячы рублёў канкрэтных вынікаў вучоным універсітэта не атрымана».

Із пастановы Мінскага гарадскога камітэта народнага кантролю).

Спачатку два словы пра сутнасць справы. Аўтарытэтнымі вучонымі краіны даказана, што апрацоўка газам аэрацыя бульбы і гародніны аберагае іх ад псавання. Адным словам, аэрацыя — вораг гніласных бактэрый.

У 1980 годзе вучоная кафедра біяфізікі Белдзяржуніверсітэта на чале з загадчыкам Сяргеем Мікалаевічам Чаранкевічам узялі ў Міністэрстве пладова-гародніннай гаспадаркі БССР гаспадарча-дагаворную работу на даследы па аэрацыі бульбы і гародніны. Праз тры гады яны былі спынены па прычыне бесперспектыўнасці. Нядаўна я размаўляў з дырэктарам Першамайскага аптыва-рознічнага пладова-гародніннага камбіната, дзе ў асноўным праводзілася аэрацыя бульбы. І. Зубовічам. Па яго словах, гэта не дало ніякага эфекту. Тое самае пацвердзіў і К. Хваленя, які тады ў міністэрстве займаў пасаду начальніка аддзела навукова-тэхнічнага прагрэсу. Такім чынам, каля трохсот тысяч рублёў разам з тым

азонам вылецелі ў трубу.

Але азон аказаўся ўсё-такі стойкім газам і не даў пра сябе забыцца. Я гэта да таго, што вось ужо другі год аэрацыя бульбы і гародніны займае Інстытут фотабіялогіі АН БССР. На гэты раз пад даследаванне «поле» выбраны Кастрычніцкі плодова-гароднінны камбінат г. Мінска. Як ідуць справы? Дрэнна. Я прачытаў пратакол аднаго з апошніх пасяджэнняў практыкаў і вучоных. Мала можа перадаць пратакол, але і па ім адчуваўся — атмасфера была напалена да адказу. Проста кавалак з востраканфліктнай п'есы. Мярнуўце самі. А. ЛЫЧОУ, в. а. дырэктара камбіната: «Бульба і морква даследных партыі вельмі хутка псуецца. Хто будзе адказваць за страты? Вывезена ўжо 200 тон гнілля». В. МАТУС, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута фотабіялогіі, адказны выканаўца даследаў: «З моманту закладкі прадукцыі пастаўлена задача — даць адказ на пытанне, ці эфектыўнае аэрацыя бульбы. А тое, што бульба сапсавалася, не віна інстытута». П. БОГАН, намеснік, генеральнага дырэктара «Мінскадавінагараднінапрама»: «Тав. Матус, хто будзе адказваць за нанесеныя страты? Што будзем рабіць з гнілой морквой? Вы ж нават не дазваляеце яе перабраць! Аналіз закончылі два тыдні назад, і атрымалася, што прадукцыю згнілі і не дазволілі яе ўратаваць. Апраўлена інстытуту ўжо восем тэлеграм дырэктара камбіната і мае тры пісьмы з просьбай дазволіць перабраць даследных партыі гародніны, але на сённяшні дзень адказу няма». М. ЛАШУК, таваразнавец цэха: «Дастаткова паглядзець вынікі праектных аналізаў, каб прыйсці да высновы — трэба ставіць пытанне аб тэрміновай адмене даследаў і, пакуль не пазна, ратаваць прадукцыю». С. БАРАДЗЬКО, галоўны спецыяліст Упраўлення Дзяржапраграма БССР: «Вынікі праектных аналізаў сведчаць, што ў даследных камерах гніенне ідзе хутчэй, чым у кантрольных».

Я сустраўся ў інстытуце з В. Матусам і навуковым кіраўніком даследаў прафесарам С. Коневым. Як і чакаў, у іх аб усім гэтым процілегла думка: аб правале даследаў па аэрацыі бульбы і гародніны гаварыць рана, трэба пачакаць да чэрвеня, калі яны, згодна з планам, закончацца. Што тычыцца пазіцыі практыкаў, дык яны не разумеюць важнасці гэтага эксперымента. Страты? Без страт нельга...

Я слухаў і думаў, што меней за ўсё тут вінаваты сам азон...

— Вы б маглі працаваць без зарплат? — спытаў у мяне С. Конев. — А рабочым на камбінатах, якія павінны данамагаць праводзіць даследы, а тут адной такой бульбы толькі 250 тон, за якой трэба глядзець, перабраць ачагі гніласці, — нічога не пляшчы. Такія і адносінны...

— Частка даследных камер там нават не абсталявана патрэбнымі прыборамі для вымярэння, скажам, тэмпературы і вільготнасці, — дадаў В. Матус.

— Гэта таксама клопат камбіната? — не паверыў я.

— А чый жа? пакрыўдзіўся на мой недавер В. Матус. — Захацелі б, дык знайшлі б...

Вось так арганізаваны гэты важны эксперымент. Не ведаю, які ўрэшце вынік пакажуць вучоным. Не здзіўлюся, калі эксперымент будзе ацэнены імі станоўча, з саліднай лічбай эканамічнага эфекту...

Як усё ж надакучыла гэтая праца для справяднасці, як хочацца парадку сапраўднага, а не для паказухі! Меры, прынятыя партыяй у гэтым напрамку, надаюць сілы, абнадзейваюць. Але нельга забывацца і пра тое, аб чым недвухсэнсоўна сказана ў Палітычным дакладзе ЦК КПСС XXVII з'езду партыі: «Яшчэ не ўсе аказаліся гатоўны зразумець і прыняць тое, што адбываецца».

М. ЗАМСКІ.

канты іграюць і расказваюць». «Філармонія — навучцам сярэдніх спецыяльных навуальных устаноў», «Філармонія — студэнтам вышэйшых навуковых устаноў» з удзелам Мінскага камернага аркестра і музыкантаў М. Казініна. Плануецца ўкараненне аб'екта «Філармонія — юнаму музыканту» з цыклам канцэртаў «Дзіцячы і юнацкія гады любімых кампазітараў», у якіх з юнымі музыкантамі Гомельшчыны сустрапацца адзін з вядучых музыкантаў Белдзяржфілармоніі А. Парэцкі.

Для розных катэгорый слухачоў запланавана ўкараненне аб'ектаў «Харавая музыка» і «Мастацкія календары — працоўным г. Гомеля». У плане паліпаліпаваньня праводзіцца канцэртна-тэлебачанні будзе ўкаранены штотомесячны «Музычны анонс». Будзе ўведзена інфармацыя аб праводзімых канцэртах праз радыёвузлы буйных прадпрыемстваў г. Гомеля. У буйных ВНУ будуць абсталяваны куткі інфармацыі «Філармонія прапануе».

РАННЯЯ ВЯСНОЯ 1908 года ўбачыла свет першую пэтычную кніжку Янкі Купалы «Жалейка». Выхад яе быў успрыняты перадавой грамадскасцю як факт асаблівага культурна-палітычнага значэння, які новы этап у нацыянальным жыцці краю. «На вуліцы Маладой Беларусі — вялікае свята! — пісалася ў адной з першых рэцэнзій на кніжку. — Сонца жывой сапраўднай пазізіі заглянула ў аконца цёмнай, беднай, але вялікай хаты беларускага народа!» Высокую ацэнку «Жалейка» даў у свой час А. Луначарскі: «Яе чыстая і багатая, сапраўды беларуская мова, яе глыбока-сялянскі змест у сэнсе настрою, вобразаў, думак, яе простая, празрыстая і меладычная напеўнасць зрабілі вялікае ўражанне, — пісаў ён. — Кніга адлюстравала той уздым да самасвядомасці, надзеі, які адпавядаў уздыму 1905 г.»

Але ж не проста было тады, з надыходам рэакцыі, выдаць кніжку, прасякнутую рэвалюцыйным духам, ідэямі сацыяльнага і нацыянальнага разняволення беларускага народа. Ахоўнікі самадзяржаў былі надта пільнымі да ўсякай «красмоў» і асабліва да праўлення так званага нацыянальнага сепаратызму. І як вынік — канфіскацыя зборніка, адна, пасля другой. Ды ўрэшце вялікімі намаганнямі энтузіястаў канфіскацыя ўсё ж была знята.

Дык хто ж набраўся такой смеласці, каб выдаць «Жалейку», каб дбайна клапаціцца пра яе далейшы лёс?

Кніга надрукавана выдавецкай суполкай «Загляне сонца і ў наша аконца» на чале якой стаў Браніслаў Ігнатавіч Эпімах-Шыпіла — вучоны-філолаг, прафесар Пенярбургскага ўніверсітэта, відны дзеяч беларускага літаратурнага адраджэння. У склад суполкі ўвайшлі людзі рознага роду заняткаў, але душой яе, рулівым дбайцам на ніве пашырэння беларускай кнігі быў Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Старэйшы з новага пакалення беларускай інтэлігенцыі, сябра Францішка Багушэвіча, найбольш дасведчаны ў гісторыі беларускай літаратуры, ён карпатліва збіраў рэдкія выданні і рукапісы. Таму ён мог добра арыентавацца ў неабходнасці ці мэтазгоднасці выдання той або іншай кнігі і апантана, не лічачыся з затратай і часу, і ўласных матэрыяльных сродкаў, выдаваў беларускія кнігі.

Заснавана суполка «Загляне сонца і ў наша аконца» ў маі 1906 г. у Пенярбурзе. Гэта было першае ў гісторыі беларускай культуры пасля шматывакова перапынку — пасля Францыска Скарыны і Пятра Мсціслаўца — выдавецтва, якое легальна пачало друкаваць кнігі на беларускай мове.

Выдаваліся беларускія кнігі і ў XIX ст. Апублікаваныя кнігі на роднай мове было тады самахварным подзвігам саміх творцаў і іх бліжэйшых сяброў-аднадумцаў. Даводзілася дабівацца выдання сваёй кніжкі за межамі Расійскай імперыі. Так, Францішак Багушэвіч з дапамогай польскіх сяброў, найперш Яна Карловіча, выдаў у Кракаве ў 1891 г. зборнік вершаў «Дудка беларуская» пад псеўданімам Мацей Бурачок, у 1894 г. у Познані — зборнік «Смык беларускі» пад псеўданімам Сымон Рэўка з-пад Барысава. У Расіі ж царская цензура забараніла выданне яго «Беларускіх сказаў». І гэта кніга, як і зборнік «Беларуская скрыпачка» застаюцца і да гэтага часу невядомымі. Магчыма, што іх так і не ўдасца адшукаць.

Цётка (Алаіза Пашкевіч) свае кнігі пазізі «Хрест на свабоду» і «Скрыпка беларуская» выдала таксама за мяжой — у Жолка-

ве (каля Львова), у тагачаснай Аўстра-Венгрыі.

Ды няёмальна адбываліся змены ў свеце. У векапомны 1905 год уздрыгнуў калісый непахісны трон расійскага самадзяржаўя. Небывалыя радыкальныя зрухі ў жыцці краіны, рост самасвядомасці народных мас, легалізацыя беларускага друку самым непасрэдным чынам адбіліся на пашырэнні літаратурнага руху. Беларуская літаратура хутка адчула і выразна перадала бурны рост самасвядомасці, станаўленне на-

жом 100 тысяч экзэмпляраў. Сярод іх найперш — кнігі Янкі Купалы. Акрамя ўжо згаданай «Жалейкі» — драматычная паэма «Сон на кургане», камедыя «Паўлінка», пэтычны зборнік «Шляхам жыцця»; Якуба Коласа — вершаванае апавяданне «Батрак», драматычны абразок «Чарка ўсё на свеце робіць»; Каруся Каганца — камедыя «Модны шляхцюк»; Змітрака Бядулі — зборнік апавяданняў «Абразкі»; Цішкі Гартнага — пэтычны зборнік «Песні»; Уладзіслава Галубка — «Апавяданні».

Да гонару выдаўцоў трэба сказаць, што іх дзейнасць не абмяжоўвалася нацыянальнымі рамкамі. Побач з арыгінальнымі творамі пісьменнікаў беларускіх выдаваліся празаічныя і драматычныя творы — у перакладзе, вядома, — суседніх славянскіх народаў. Былі выдадзены вядомыя Антона Чэхава «Сватанне» і «Мядзведзь», Марка Крапіўніцкага «Пашыліся ў дурні» і «Па рэвізіі», паэма Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш», творы Элізы Ажэшкі «У зімовы вечар» і «Хам».

А напачатку выдаваліся чытанкі-буквары. У гэтым, пэўна, была свая рацыя. Бо перш чым чытаць беларускую кніжку, патрэбна было навучыцца яе чытаць — ці то кірыліцай, ці то лацінкай (выдавецтва часта друкавала кнігі двума шрыфтамі). У школе беларуская мова не выкладалася, але ж дзеці-беларусы павінны былі ўмець чытаць на мове сваіх бацькоў. І беларускія пісьменнікі добра ўсведамлялі гэтую патрэбу. Таму і ўзяліся яны выдаваць свае чытанкі. Пачынаў сваім «Беларускім лемантаром» або першай навукай чытання Карусь Каганец. Далей было «Першае чытанне для дзетак беларусаў» Цёткі, «Другое чытанне для дзетак беларусаў» Якуба Коласа.

Выдавала суполка «Загляне сонца і ў наша аконца» і літаратуру навукова-папулярнага характару — такія брашуры, як «Пчаліна — жывёлка малая, а карысці дае многа», «Гутаркі аб небе і зямлі» і інш.

Спрабавала суполка наладзіць выпуск літаратурнага часопіса. Маецца на ўвазе альманах «Маладая Беларусь». Была аб'яўлена падпіска, паведамлялася, што зборнік будзе мець тры раздзелы — грамадскі, у якім будзе асяццяцца «неадложныя для беларускага грамадзянскага справы», навуковы, з мэтай пазнання Беларусі, і літаратурна-мастацкі. Паведамлялася таксама, што супрацоўніцаў у выданні «абяцалі» нашы беларускія песняры і публіцысты, а таксама вядомыя вучонымы.

Усяго было выдадзена тры зборнікі «Маладой Беларусі» (два ў 1912 годзе, адзін — у 1913). Меркавалася выдаць куды больш. Але і тое, што ўдалося здзейсніць, пакінула прыкметны след у гісторыі беларускай літаратуры. Акрамя асобных твораў Купалы і Коласа, былі апублікаваны апавяданні «Асеннія лісты», «Лішняя» і «Зялёнка» Цёткі, «Амерыканец» А. Новіча, вершы Цішкі Гартнага, Алеся Гурло, Янкі Журбы, Канстанцыя Буйло і інш.

Усё, што было зроблена суполкай на карысць людзям, цяжка пералічыць. Выдавецтва «Загляне сонца і ў наша аконца» як бы завяршала нялёгка і пакутлівы шлях, пройдзены беларускай кнігай праз стагоддзі.

Тое, пра што маглі толькі марыць выдаўцы-энтузіясты, дзедчы літаратуры і культуры, сёння стала явай — свабодна загучала беларускае слова, шырока па свеце пайшла беларуская кніга.

Міхась ЯРОШ.

ЗАГЛЯНЕ СОНЦА

цыянальнага пачуцця беларусаў. Інакш і не магло быць. Бо яе творцы ў сваёй большасці былі выхадцы з прыгнечаных сацыяльных нізю і змаглі прыйсці ў літаратуру дзякуючы абуджэнню класавай і нацыянальнай свядомасці працоўных.

Суполка «Загляне сонца і ў наша аконца» свядома брала на сябе выкананне задач, важных і адказных. У своеасаблівай дэкларацыі, надрукаванай на вокладцы першай выдадзенай кнігі «Беларускі лемантар, або першая навука чытання» (1906), гаворыцца: «Таварыства ўстанавіла на чале якой стаў Браніслаў Ігнатавіч Эпімах-Шыпіла — вучоны-філолаг, прафесар Пенярбургскага ўніверсітэта, відны дзеяч беларускага літаратурнага адраджэння. У склад суполкі ўвайшлі людзі рознага роду заняткаў, але душой яе, рулівым дбайцам на ніве пашырэння беларускай кнігі быў Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Старэйшы з новага пакалення беларускай інтэлігенцыі, сябра Францішка Багушэвіча, найбольш дасведчаны ў гісторыі беларускай літаратуры, ён карпатліва збіраў рэдкія выданні і рукапісы. Таму ён мог добра арыентавацца ў неабходнасці ці мэтазгоднасці выдання той або іншай кнігі і апантана, не лічачыся з затратай і часу, і ўласных матэрыяльных сродкаў, выдаваў беларускія кнігі».

Прагрэсіўная грамадскасць не магла не вітаць такой выключнай падзеі ў культурным жыцці Беларусі, як стварэнне першага за ўсю гісторыю легальнага выдавецтва, хоць і дзейнічала яно не ў родным краі, а ў далёкім Пенярбурзе. Янка Купала ў прывітальным вершы «Беларуская выдавецкая суполка «Загляне сонца і ў наша аконца» пісаў:

Прывет вам, прывет
з найцяжнейшай старонкі
Ад браццяў, ад сёстраў
загнаных сваіх,
Што радасці поўны, шлю
з песняю звонкай:
Вітайце, слўцы, нам
збажынак такіх!
Вы зоркаю яснай над гэтай
зямлёю
Усходзіце сцежкі цямот
асвятляць;
Выходзіце з светлага
знання сяўбою,
Вы хочаце ўспёных будзіць,
паднімаць.
О, каб жа цяпер вы,
яснеючы зорнай,
Мільёнамі сонцаў зардзелі
для нас!
І гэтыя сонцы ды ў нашы
аконцы
Унеслі з сабою шчаслівасці
час.

Выдавецтва «Загляне сонца і ў наша аконца» за час сваёй дзейнасці (спыніла работу ў 1914 годзе ў сувязі з пачаткам першай імперыялістычнай вайны), нягледзячы на цензурныя жорсткасці, на матэрыяльную незабяспечанасць, адуцтасць уласнай паліграфічнай базы, малалікасць кваліфікаваных выдавецкіх работнікаў, зрабіла неймаверна многа. Было выдадзена 39 кніг агульным тыра-

Іван АНОШКІН

ШТО ЧЫТАЦЬ ЖОНЦЫ?

Алег Пятровіч Круцікаў, засночыўшы дамоў на абед, пачаў прысешваць жонку: — Хутэй, Гануська!... Пазнося на пасяджэнне... — Гэтае надзённа-антуальнае пытанне будзе пасляхова і якасна вырашана да тэрмінова, — адказала жонка. Алег Пятровіч устрывожана ўтаропіўся ў яе і нерашуча перапытаў: — Пытанне?.. Ты пра што? Лепей скажы, што ў нас сёння на абед? — Стаўшы з Лізай на працоўную вахту ў гонар прадстаячага абеду, мы з другога хлеба — адборных клубняў бульбы гатунку «Тэмпл» — напільні вялікую колькасць высокакаларыйных драцікаў...

— Дранікаў? — каўтнуў сліну Алег Пятровіч, бо драцікі для яго найсмачнейшы ласунак. — Са шкваркамі ці смятанай? — Уключыўшыся са мною ў спаборніцтва, наша дачка Ліза, не зважаючы на неспрыяльнае надвор'е, арганізавала слоін першагатуноўкай смятаны, дастаўна якой у наш гастронам «Космас» забяспечана дзюноўчы самаадданай працы калектываў масласырзавода і малочнатаварнай фермы перадавога ў раёне саўгаса «Зялёная дуброва», а таксама дбайнаму прыгляду там статка буйной рагатай жывёлы з племянных фуражна-дойных кароў. А я напільна шкварак з парасят чавускай чорна-стракатай

пароды, якіх, увішна і плёна шчыруючы, вырастцілі ў калгасе «Ружовы ўсход». — О, божа!.. — прастагнаў Круцікаў. — Вадзі!.. — Адчуваючы адназначна за даручаную справу, наш невялікі, але дружны налентыў правіў ілопаты і пра вытворчасць дабраякаснага безалкагольнага напітку, — бойна, як па-пісанаму, дакладвала Гануська. — Мабілізаваўшы сэканомленыя за дэкаду рэсурсы, мы прыгатавалі цудоўнейшы чарнаслівавы кампот. Няма сумнення, што дзякуючы нашаму з дачушкай старанню сямейны абед пройдзе на высокім узроўні і ў цёплай, сардэчнай абстаноўцы. — Што з табою, Гануська? — хапіўся за галаву Алег Пятровіч. Але тут Круцікаў заўважыў у жончынай рэцэп раённую газету «Чырвоны маяк», якую шмат гадоў рэдагаваў, і яму ўсё стала зразумела. Горка ўздыхнуў: не, не трэба прыносіць дамоў сваю раёнку. Хай лепей чытае з дачкой казкі пра казудзеразу...

Васіль ЖУКОВІЧ

Пра Кірылу-дзеда і яго суседа

Пра дзеда, дзядулю Кірылу, што родам з ляснога сяла, Палессе загаварыла — і чутка далёка пайшла.

Сто вёснаў, сто сонечных маяў Кірыла паціху сустраў, а памяць выдатную мае, ды і мала яшчэ пастарэў.

Да дзеда Кірылы з газеты наехалі — браць інтэрв'ю. — Здароўя і шчасце сакрэты пытаецце? Я не ўтаю.

З пілой сябраваў і сякерай, залішне не еў і не спаў, адну меў я жонку — Лукеру, з ёй дзетак васьмёра прыбдаў.

І карэспандэнты казалі: — Цікава! Дзед проста герой. Пасля далікатна спыталі, ці знаўся з плякучаю злой.

— Ніколі не знаўся я з ёю, прывык я не піць, а рабіць. Тут раптам — як гром за сцяною: — Піў! Піў! І яшчэ буду піць!

І дзед павяртае гамонку: — Сусед мой (таксама ўжо дзед) з чацвёртаю сварыцца жонкай,

такі неспакойны сусед; гарэліца шкодзіць суседу, співаецца, чую, стары...

— А колькі суседскаму дзеду? — Яму? Ды гадкі трыццаць тры.

Васіль СІМАНЕНКА

ШРАЦІНКА

КАМЕНЬ

Ён моўчкі свет навокал аглядае, і нехта думае: «Маўчыць! Напэўна, многа знае».

ШТО ПРАУДА, ТО ПРАУДА

Свіння казала: «Ох, ніяк не разумею, за што так хваляць салаўя. Вядома ж нам усім, што рохнаць ён не ўмее...»

СУСЛІК

Мысліцель Суслік думае ў нары: «Навошта Сонца круціцца ўгары?..»

З украінскай пераклаў Міхась РУДКОЎСКІ.

Язэп ТАЎШЧЭЗНЫ

Вясёлая сумесь

АБ'ЯВА

«Дзялюся сакрэтамі Палішыняля за умераную плату».

У СВЕЦЕ ЖЫВЕЛІ

Зайздросны талент перайманія і багаты слоўны запас дэманструе папугай Кока, які тры гады жыве ў кватэры дацэнта прыгожага пісьменства, Немагчыма адрозніць голас Кока ад голасу дацэнта, калі папугай паўтарае звычайную размову гаспадары кватэры з жонкай: — Жэр-рці! Дур-р-ніца! Р-развод!

ВЫБАР

Калі апынешся паміж Сцылай і Харыбдай, вядома ж, трэба выбіраць Сцылу. А што выбіраць, калі апынешся паміж молатам і кавадлам?

Антось ВІДЭЛЬКА

З выдавецкага

ДЫРЭКТАР

Тыражы... Лісты-адбіткі... План ляціць... Гараць прыбыткі... Выйсця лепшага няма: Запускаем зноў Дзюма!

ЗАГАДЧЫК РЭДАКЦЫІ

Нарэшце здадзён план усё-тні Аж да наступнай пяцігодкі. Ды не прыйшлі спакой і ціша: А што як аўтар не напіша?..

РЭДАКТАР

Глядзіць рэдактар заклапочана,

Алоўка круціць абмылак, што ні кажы, чым больш скарочана, тым меней месца для памылак.

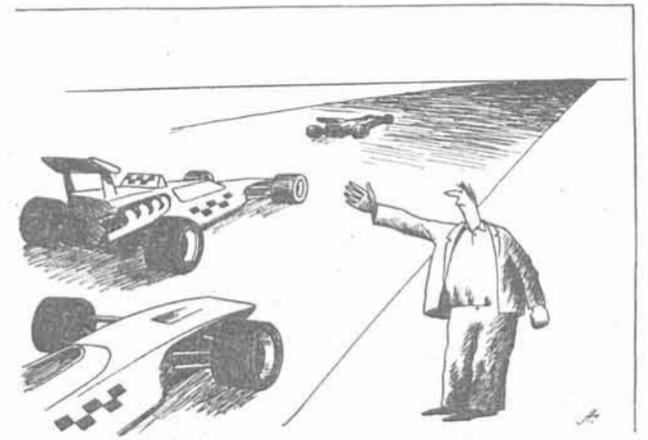
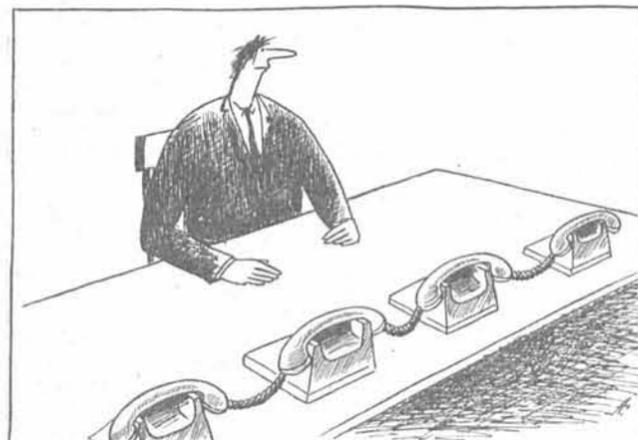
МАСТАК

Круціць гэтак, круціць так у руках макет мастак. Тэксту шмат. А дзе ратунак? Не ўціскаецца малюнак!

АУТАР

Ты, браток, не Леў Талстой? У чарзе тады пастой! І надзённым твой раман Трапіць з цягам часу ў план.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. А. ГУРСКАГА.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05714 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЌНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адзнаны сакратар Пятро СУШКО.